

BUNGE LA TANZANIA

MAJADILIANO YA BUNGE

MKUTANO WA TATU

Kikao cha Arobaini na Mbili – Tarehe 14 Juni, 2016

(Bunge Lilianza Saa Tatu Asubuhi)

D U A

Naibu Spika (Mhe. Dkt. Tulia Ackson) Alisoma Dua

NAIBU SPIKA: Tukae. Katibu.

(Hapa Wabunge wa Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni waliondoka Ukumbini)

NDG. RAMADHAN ISSA ABDALLAH - KATIBU MEZANI:

MASWALI NA MAJIBU

NAIBU SPIKA: Tutaanza na Ofisi ya Waziri Mkuu, Mheshimiwa Hawa Mchafu Chakoma, Mbunge wa Viti Maalum sasa aulize swali lake.

Na. 254

Kuongeza Ajira kwa Vijana

MHE. HAWA M. CHAKOMA aliuliza:-

Moja ya tatizo kubwa nchini ni ukosefu wa ajira kwa vijana. Serikali imeweka vipaumbele vya kuanzisha na kukuza viwanda vidogo vidogo, vya kati na vikubwa kwa lengo la kuajiri vijana wengi wa Kitanzania:-

Je, Serikali ina mikakati ipi kuhakikisha azma hiyo njema inafikiwa?

NAIBU SPIKA: Naibu Waziri majibu.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA WAZIRI MKUU, KAZI, VIJANA NA AJIRA alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Mheshimiwa Waziri Mkuu, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Hawa Mchafu Chakoma, Mbunge wa Viti Maalum, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, suala la ukuzaji ajira ni mtambuka na linahitaji juhudi za wadau mbalimbali katika kukabiliana nalo. Serikali kupitia Shirika la Viwanda Vidogo Vidogo (SIDO) imekuwa mstari wa mbele kuendeleza sekta ya viwanda vidogo vidogo nchini ili kuajiri na kujajiri kwa vijana wengi. Shirika hili limekuwa likikuza utaalum katika sekta mbalimbali pamoja na kutoa mafunzo ya ujasiriamali kwa vijana.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika mwaka wa fedha 2016/2017, Serikali imepanga yafuatayo kuhakikisha viwanda vidogo vidogo vinatoa ajira kwa vijana:-

(i) Kuanzisha na kukuza viwanda vidogo, vya kati na vikubwa kwa lengo la kuwaajiri vijana wengi kupitia Mpango wa Pili wa Maendeleo wa Miaka Mitano (2016/2017 – 2020/2021). Mpango huu utawezesha uanzishwaji wa viwanda vidogo kama vile viwanda vya kuunganisha vifaa na bidhaa za teknolojia ya habari na mawasiliano na vya kielektroniki, viwanda vya usindikaji wa mazao ya kilimo na mifugo, viwanda vya kuongeza thamani ya madini na viwanda vya kutengeneza bidhaa za ujenzi.

(ii) Kutekeleza Mkakati wa Kitaifa wa Kukuza Ujuzi katika sekta za kipaumbele ambazo ni chachu ya ukwaji wa uchumi na ajira. Sekta hizo ni kilimo na biashara, nishati, utalii na huduma za ukarimu, usafiri na usafirishaji, huduma za ujenzi na TEHAMA.

(iii) Kuimarisha Baraza la Uwezeshaji Wananchi Kiuchumi ambalo linadhamini wahitimu wachanga kupata mikopo nafuu katika benki kwa njia ya ushindani ili waweze kufanya shughuli za kujajiri ikiwemo kuanzisha viwanda vidogo vidogo na makampuni.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Chakoma swali la nyongeza.

MHE. HAWA M. CHAKOMA: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana. Pamoja na majibu mazuri ya Mheshimiwa Naibu Waziri, naomba nimuulize maswali mawili madogo ya nyongeza.

Mheshimiwa Naibu Spika, Ripoti ya Nane ya *World Bank* kuhusu Uchumi wa Tanzania inaonesha Watanzania milioni 12 wanaishi katika umaskini wa kutupwa, wengi wao ni vijana na kila mwaka takribani vijana laki nane wanaingia katika soko la ajira. Napenda kujua Serikali ina mpango wa kuzalisha ajira ngapi kwa mwaka?

Mheshimiwa Naibu Spika, swali langu la pili, kwa kuwa Mkoa wa Pwani ni wa kimkatati unaunganisha kati ya Bara pamoja na Bandari za Mtwara, Dar es Salaam pamoja na Tanga, hata hivyo vijana wengi wa mkoa huu hawana ajira. Je, Serikali ina mpango gani wa kuelekeza viwanda Mkoani Pwani na ni viwanda vya aina gani? Ahsante.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Waziri Mkuu.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA WAZIRI MKUU, KAZI, VIJANA NA AJIRA: Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza kabisa, nichukue fursa hii kumpongeza sana Mheshimiwa Hawa Mchafu Chakoma kwa jitihada zake kubwa ambazo amekuwa akizionesha na mapenzi ya dhati aliyonayo kwa maendeleo ya vijana hapa nchini.

Mheshimiwa Naibu Spika, swali lake la kwanza ameuliza ni mipango ipi sasa Serikali imeweka ili kuzalisha ajira zaidi. Katika majibu yangu ya msingi nilieleza wazi kabisa kwamba pamoja na kuwa nafasi nyingi za ajira zinatengenezwa ndani ya Serikali lakini Serikali imekwenda mbele zaidi kuzipa umuhimu sekta za kipaumbele ambazo zitakuwa zinachukua vijana wengi zaidi. Lengo ni kuhakikisha tunawachukua vijana wengi zaidi kwa sababu asilimia kubwa ya wanaotafuta kazi wanajikuta wako katika *informal sector*, *formal sector* yenyewe inachukua watu wachache sana. Kwa hiyo, mpango wa Serikali ni kuhakikisha inaongeza fursa zaidi za ajira ili vijana wengi waweze kupata nafasi.

Mheshimiwa Naibu Spika, sekta hizo za kipaumbele ni pamoja na kilimo kama nilivyosema pale awali lakini vilevile na uanzishwaji wa viwanda vidogo vidogo ambavyo vitakuwa ni *labour intensive* ili kuchukua vijana wengi zaidi. Hata katika *Global Employment*

Trend ambayo ILO wameitoa mwaka jana inaonesha kwamba moja kati ya maeneo ambayo yanaweza yakachukua vijana wengi kwa wakati mmoja ni eneo la viwanda vidogo vidogo.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, Serikali imeweka msisitizo na mkazo katika eneo hili na tunajenga uwezo huo ili kuona kwamba vijana wengi wanapata ajira kupitia viwanda vidogo vidogo. Pia kupitia Shirika la Kuhudumia Viwanda Vidogo Vidogo (SIDO) Serikali imekuwa na mikakati na mipango mbalimbali ya kuhakikisha kwamba inawasaidia wajasiriamali wadogo kuanzisha viwanda vidogo vidogo hasa vile ambavyo vina-link ya moja kwa moja na sekta ya kilimo ambapo tunapata *forward and backward linkage*.

Mheshimiwa Naibu Spika, swali lake la pili anauliza Serikali ina mpango gani kwa vijana wa Mkoa wa Pwani? Katika kuongeza ajira siku zote tumekuwa tukisema moja kati ya kazi kubwa ya kwanza kabisa ambayo tunaifanya ni kuhakikisha tunawashawishi vijana wengi sana wakae katika vikundi. Kupitia katika vikundi vyao ni rahisi Serikali kuweza kuanza kusaidia kutokana na mahitaji ya maeneo husika. Kwa mfano, vijana wengi wa Mkoa wa Pwani wanafanya shughuli za uvuvi na shughuli nyingine za viwanda vidogo vidogo. Kwa hiyo, ni vyema Mheshimiwa Mbunge pamoja na ujana wake ajitahidi basi kwenda kuwahamasisha vijana wengi wakae katika vikundi ili baadaye Serikali iweze kusaidia katika uanzishwaji wa viwanda lakini vilevile na kusaidia mikopo na mitaji kwa ajili ya vijana hawa.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Lubeleje.

MHE. GEORGE M. LUBELEJE: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru kwa kunipa nafasi, nina swali moja la nyongeza.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kuwa mpango wa REA umesaidia sana kusambaza umeme katika vijiji vyetu, je, SIDO haiwezi kuwasaidia vijana wetu vijijini kuanzisha viwanda vidogo vidogo vya kukamua karanga, ufuta ili tuweze kupata mafuta kwa ajili ya kuwauzia wananchi wetu likiwemo Jimbo la Mpwapwa?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waziri wa Viwanda, Biashara na Uwekezaji.

WAZIRI WA VIWANDA, BIASHARA NA UWEKEZAJI: Mheshimiwa Naibu Spika, maelekezo ya Serikali ni kwamba, kupitia kata na wilaya watenge maeneo ambapo miundombinu wezeshi ya umeme na maji itapelekwa pale. Pia Mamlaka ya Wilaya ibuni ni kiwanda gani kitengenezwe kwa kuangalia malighafi, nguvukazi, soko na teknolojia rahisi. Wizara ya Viwanda, Biashara na Uwekezaji itawapa elimu na utalam na inapobidi Ofisi ya Waziri Mkuu inayohusika na Uwezeshaji itaweza kuwawezesha.

Mheshimiwa Naibu Spika, niongezee majibu ya swali la Mheshimiwa Mchafu. Mkoa wa Pwani kuna viwanda vikubwa vingi vitajengwa, hilo sina tatizo nalo. Kuna viwanda vikubwa vitajengwa Mkuranga mfano kiwanda cha kutengeneza *tires* na vigae, hiyo sina shida nayo. Kama nilivyomjibu Mheshimiwa Lubeleje, mtengeneze maeneo kwenye kata, muangalie rasilimali zinazopatikana, tuwapelekee umeme, tuwapelekee maji halafu wataalam watawaonesha kitu gani mtafanya kulingana na hulka zenu na ubunifu mlio nao.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Issaay.

MHE. ZACHARIA P. ISSAAY: Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru sana. Ni kweli kuwa taifa letu lina changamoto kubwa ya ajira kwa vijana. Kwa kuwa vijana hawa wengi wako kwenye mazingira ya vijijini, ni kwa nini sasa Serikali isianzishe Jukwaa la Vijana katika Halmashauri zetu ili vijana wetu walioko vijijini na wale walioko kwenye miji midogo kama Mbulu na kwingineko

waweze kujadiliana na Maafisa Uchumi, Maafisa Vijana na Maafisa Maendeleo ya Jamii changamoto na fursa zilizoko na jinsi vijana wetu wanavyoweza kupata ajira zile ambazo si rasmi kutokana na ukosefu wa ajira? Ahsante.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Waziri Mkuu.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA WAZIRI MKUU, KAZI, VIJANA NA AJIRA: Mheshimiwa Naibu Spika, mwaka wa jana ilipitishwa sheria hapa ya uundwaji wa Baraza la Vijana ambayo lengo lake mahsusi kabisa lilikuwa ni kwenda kusaidia kuyakusanya mawazo ya vijana na kuwashirikisha vijana katika kutatua kero na changamoto mbalimbali ambazo zinawakabili. Kwa sasa Wizara ipo katika hatua za mwisho za ukamilishaji wa kanuni ambazo zitatoa mwongozo ni namna gani Mabaraza haya yataanzishwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, lengo la Mabaraza haya kuanzia katika ngazi ya kata na kuja mpaka taifa itakuwa ni kusikiliza na kujadili na vilevile kuwa sehemu ya kuwasilisha Serikalini na ushauri na matatizo ya vijana. Nimuondoe wasiwasi Mheshimiwa Mbunge kwamba pamoja na hayo yote lakini sisi kama Wizara tumeendelea kutoa ushirikiano mkubwa kwa Halmashauri. Kwanza kabisa, kwa kuendelea kusisitiza kwamba kila Halmashauri nchi nzima ihakikishe inaanzisha SACCOS ya vijana ambayo lengo lake kubwa ni kuhakikisha kwamba vijana hawa wanapata mikopo na mitaji kwa kupitia Mfuko wa Maendeleo ya Vijana.

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini pia mwaka 2014 Wizara pamoja na Wakuu wa Mikoa wote tulikutana hapa Dodoma. Lengo kubwa la mkutano wetu hapa Dodoma lilikuwa ni kutenga maeneo maalum kwa ajili ya shughuli za vijana hasa vijana wa pembezoni kwa maana ya vijijini ili tuanzishe kitu kinachoitwa *Youth Special Economic Zone* ambayo itakuwa ni sehemu kwa ajili ya vijana kufanya shughuli za uzalishaji mali. Kwa hiyo, nimuombe tu Mheshimiwa Mbunge kwamba aendelee kutupa ushirikiano, sisi tupo tayari kushirikiana na Halmashauri kutatua changamoto za vijana. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Tunaendelea na swali la Mheshimiwa Godbless Lema ambalo litaulizwa na Mheshimiwa Catherine Magige.

Na. 255

Amri ya Kuwakamata Vijana Wanaocheza *Pool Table* na Ukosefu wa Ajira

MHE. CATHERINE V. MAGIGE (K.n.y. MHE. GODBLESS J. LEMA) aliuliza:-

Hivi karibuni Mheshimiwa Rais ameamuru Wakuu wa Mikoa kuwakamata na kuwaweka mahabusu vijana watakaokutwa wanacheza *pool table* na *draft* mitaani kama ishara ya mizaha katika nguvukazi:-

(a) Je, Serikali ina mpango gani wa kutengeneza ajira ili vijana waweze kuajiriwa na kuepuka adhabu hiyo itakayotekelezwa na Wakuu wa Mikoa?

(b) Ni dhahiri kwamba Taifa letu linapita katika adhabu kubwa ya umaskini. Je, Serikali haioni kwamba Taifa linaweza kuingia katika vurugu kati ya vijana wasiokuwa na ajira na Jeshi la Polisi?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Waziri Mkuu.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA WAZIRI MKUU, KAZI, VIJANA NA AJIRA alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Godbless Jonathan Lema, kama ifuatavyo:-

(a) Mheshimiwa Naibu Spika, naomba nimhakikishie Mheshimiwa Lema kuwa kazi si adhabu na nia ya Serikali ni kuhakikisha kila mwenye uwezo wa kufanya kazi anafanya kazi na hasa za uzalishaji.

Mheshimiwa Naibu Spika, ili kuwezesha vijana wengi kufanya kazi Serikali inatekeleza mipango ifuatayo:-

(i) Kuendelea kuweka mazingira bora ya uwekezaji katika sekta zenye uwezo mkubwa wa kuzalisha ajira hususan kilimo-biashara. Aidha, katika hili, Serikali itajikita zaidi kuhamasisha na kuwezesha uwekezaji kwenye viwanda vidogo, vya kati na vikubwa ili kufikia lengo la asilimia 40 ya nguvukazi nchini kuwa katika sekta ya viwanda ifikapo mwaka 2020 kupitia katika Mpango wa Pili wa Maendeleo wa Miaka Mitano (2016/2017 – 2020/2021)

(ii) Kutekeleza Mkakati wa Kitaifa wa Kukuza Ujuzi Nchini ambao umelenga kutoa mafunzo ya vitendo maeneo ya kazi (*apprenticeship na internship programs*). Pia kutambua na kurasimisha ujuzi uliopatikana kupitia mfumo usio rasmi pamoja na kutoa mafunzo ya muda mfupi ya ujuzi wa kujijiri na stadi za kazi na ujasiriamali.

(b) Mheshimiwa Naibu Spika, ili kuhakikisha hakuna vurugu kati ya vijana wasio na ajira na makundi mbalimbali, Serikali inatekeleza Mpango wa Pili wa Maendeleo wa Miaka Mitano ambao umejikita zaidi katika kukuza viwanda vidogo na vya kati ili kukuza ajira na kuondoa umaskini. Lengo la Serikali ni kuweka msisitizo wa watu kufanya kazi hususan vijana ili wachangie katika maendeleo ya nchi. Uzoefu umeonesha kwamba Taifa la wachapakazi lina utulivu na hivyo Serikali haitegemei vurugu kutoka kwa vijana wanaochapa kazi.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Catherine Magige swali la nyongeza.

MHE. CATHERINE V. MAGIGE: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru. Kwa kuwa vijana hawa wa Arusha ambao wamekuwa wakitumiwa na Mbunge huyu huyu kuandamana hawana ajira lakini inapofikia wakati wa kuwasilisha matatizo yao Bungeni Mbunge huyu akatolewa kwa ajili ya utovu wa nidhamu, je, Serikali haioni sasa ni wakati wa kuwasikitika vijana wa Arusha kwa kuwapatia mafunzo na mitaji ili waendeleo kutoa kura kwa Serikali hii sikivu ya Chama cha Mapinduzi? (*Makofi/Kicheko*)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Waziri Mkuu.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA WAZIRI MKUU, KAZI, VIJANA NA AJIRA: Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza kabisa nataka niwaondoe hofu vijana wa Arusha. Pamoja na kwamba wamekosa kisemeo chao humu ndani kwa maana yule ambaye walimpa dhamana hayupo kwa ajili ya kuwasilisha matatizo yao lakini Serikali ya Awamu ya Tano itaendelea kuwajali vijana bila kubagua. Sisi katika utekelezaji wa majukumu yetu mbalimbali tutahakikisha vijana wa Arusha kama vijana wa maeneo mengine na wenyewe wanapata fursa za elimu ya ujasiriamali, mikopo na mitaji. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, mimi binafsi nimeshafika pale Arusha na nimeshakutana na vijana wa SACCOS katika soko la Korokoroni na nimewaahidi kwamba nitarudi kwa ajili ya kuendelea kuwasaidia katika kupata mitaji na mikopo. Kwa hiyo, Mheshimiwa Mbunge

nikuondoe tu wasiwasi ya kwamba kama Serikali vijana hawa tutaendelea kuwaangalia. (Makofi)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waziri wa Nchi, Ofisi ya Waziri Mkuu.

WAZIRI WA NCHI, OFISI YA WAZIRI MKUU, SERA, BUNGE, KAZI, VIJANA, AJIRA NA WATU WENYE ULEMAVU: Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza kabisa, naomba nimpongeze sana Mheshimiwa Naibu Waziri kwa majibu mazuri lakini naomba nimpongeze sana Mheshimiwa Catherine kuwa kisemeo kipya cha vijana wa Arusha na hasa kuendelea kuwa daraja la kutu-link kati ya Serikali na vijana wa Arusha ili waweze kufanikiwa. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, Ibara ya 25 ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania inasisitiza sana kwamba kazi ndiyo kipimo cha utu wa kila Mtanzania. Kifungu cha 28(b) cha Sheria ya Mwenendo ya Mashauri ya Jinai na chenyewe kinasisitiza sana masuala ya kila Mtanzania kuwajibika na apimwe kwa kuwajibika na aweze kukidhi riziki zake kwa kuwajibika yeye mwenyewe.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, naomba niwaambie Waheshimiwa Wabunge, kama kuna Mheshimiwa Mbunge anawatumia vijana na kuwahamasisha wasifanye kazi anaenda kinyume na Katiba yetu ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na hivyo basi kukiuka misingi yote ya utawala bora. Kwa hiyo, naomba kuwaambia Waheshimiwa Wabunge na vijana wote maelekezo yaliyotolewa na Mheshimiwa Rais wetu ni sahihi. Vijana wanaweza kucheza pool katika saa ambazo si za kazi lakini saa za kazi kila mtu awajibike ili kuweza kupata riziki yake na kuweza kujenga uchumi wa nchi yetu ya Tanzania. (Makofi)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Ndugulile.

MHE. DKT. FAUSTINE E. NDUGULILE: Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru sana kwa kunipatia fursa ya kuuliza swali dogo la nyongeza.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kuwa changamoto ya ajira imekuwa kubwa sana nchini hususan kwa upande wa vijana na kwa kuwa Halmashauri zimekuwa zinatenga asilimia 10 kwa ajili ya kukopesha akina mama na vijana lakini katika baadhi ya Halmashauri kumekuwa na changamoto kubwa. Je, Serikali haioni sasa ni muda muafaka kutenga kati ya asilimia 10 - 30 ya tenda zote za Serikali ili kuweza kuwapatia fursa za kujijiri vijana?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Waziri Mkuu majibu mafupi.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA WAZIRI MKUU, KAZI, VIJANA NA AJIRA: Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli imekuwepo asilimia 5 ya mikopo katika kila Halmashauri kwa ajili ya vikundi vya akina mama na vijana na ambapo kwa kiasi kikubwa vijana na akina mama wengi wamekuwa wakinufaika kupitia mfuko huu. Pia kupitia Ilani ya Uchaguzi ya CCM imeelezwa wazi kabisa kwamba moja kati ya mipango ambayo tunatazamia kutekeleza mwaka huu ni kuhakikisha tunatengeneza utaratibu ambapo kila Halmashauri itatenga asilimia 30 ya manunuzi yake ya ndani kwa ajili ya vikundi vya akina mama na vijana.

NAIBU SPIKA: Tunaendelea na Ofisi ya Rais TAMISEMI, Mheshimiwa Sophia Hebron Mwakagenda, Mbunge wa Viti Maalum, swali lake litaulizwa kwa niaba na Mheshimiwa Edward Mwalongo.

Na. 356

Shule ya Sekondari ya Ndembela Kurejeshwa kwa Wananchi

MHE. EDWARD F. MWALONGO (K.n.y. MHE. SOPHIA H. MWAKAGENDA) aliuliza:-

Shule ya Sekondari ya Ndembela Wilayani Rungwe awali ilijengwa kwa nguvu za wananchi na baadaye Kanisa la Waadventista Wasabato liliingia kama wabia na kuiendeleza na hatimaye kuiendesha shule hiyo ikiwa na majengo yaliyokamilika. Baada ya wananchi kuihitaji shule yao, Kanisa limekubali kurejeshwa kwa Halmashauri ya Wilaya ya Rungwe kwa fidia ya Sh.947,862,000/= Halmashauri imeomba Wizara ya Elimu isaidie kulipa fidia hiyo:-

Je, ni lini Serikali itasaidia kurejeshwa shule hiyo mikononi mwa wananchi kupitia Halmashauri ya Wilaya ya Rungwe?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Rais, TAMISEMI.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Waziri wa Nchi, Ofisi ya Rais – TAMISEMI, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Sophia Hebron Mwakagenda, Mbunge wa Viti Maalum, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, thamani halisi ya majengo ya Shule ya Sekondari Ndembela ni shilingi milioni 762 baada ya tathmini. Mwaka 2013, Kanisa la Waadventista Wasabato na Halmashauri ya Wilaya ya Rungwe walikubaliana mbele ya Mahakama kuwa Halmashauri ya Wilaya ya Rungwe ilipe fidia ya shilingi milioni 762 ikiwa ni thamani halisi ya maendeleo yaliyofanyika ili shule iweze kurejeshwa kwa wananchi.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika bajeti ya mwaka wa fedha 2016/2017, Halmashauri imeidhinishwa shilingi milioni 190 kwa ajili ya kulipa sehemu ya deni hilo. Aidha, Halmashauri imewasilisha maombi maalum ya shilingi milioni 947.8 katika Mamlaka ya Elimu Tanzania yaani TEA kwa ajili ya kulipa fidia na ukarabati wa miundombinu ya shule.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Mwalongo.

MHE. EDWARD F. MWALONGO: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante. Tukiachana na hayo ya huko Ndembela, naomba sasa maswali ya nyongeza nielekeze Njombe kwa maana hii nafasi ni fursa kwangu.

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali imesema kwamba, Shule zote za Kata ambazo zinakidhi vigezo vya kuwa shule za bwani iko tayari kuzichukua na kuzifanya kuwa shule za bwani. Je, baada ya kuzichukua hizi shule kuwa za bwani zitakuwa zinachukua wanafunzi kutoka ndani ya eneo la kata kama ilivyo sasa ama zitachukua kama shule za Kitaifa? *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la pili, je, Serikali iko tayari kutuma wakaguzi kwenda kukagua Shule ya Sekondari Uwemba na Shule ya Sekondari Matola zilizoko ndani ya Jimbo la Njombe Mjini ili ziweze kuwa shule za Kitaifa na kupata hiyo keki ya Taifa?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Mwalongo, swali lako la Kwanza lilikuwa na (a) na (b). Kwa hiyo, hayo ni maswali mawili tayari. Mheshimiwa Naibu Waziri majibu kwa swali la kwanza lenye (a) na (b).

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA: Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli katika harakati za ujenzi wa miundombinu ya shule za sekondari toka ilipoanza Awamu ya Nne changamoto kubwa ilikuwa ni suala zima la kuwasaidia vijana jinsi gani waweze kufikia elimu ya sekondari. Mchakato huu umefanyika kwa jitihada kubwa sana ndiyo maana tunaona shule nyingi za sekondari za kata zimejengwa. Baada hapo, tumekuja kugundua kuna changamoto kwamba vijana wa sekondari za kata wanakosa kwenda *Form Five and Six* kwa kuwa idadi kubwa ya wanafunzi wanafaulu lakini nafasi ni chache. Sasa tumetoa maelekezo kwamba shule hizi sasa zipanue wigo na kuzifanya sekondari hizi kuwa na mabweni ili baadaye ziwe na *Form Five* na *Form Six*.

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini swali lake *specific* lilikuwa linasema ni jinsi gani zile shule za sekondari za kata zilizokuwa na mabweni zitahuishwa rasmi ili ziwe sekondari za bweni za kitaifa. Naomba nimjulishe Mheshimiwa Mbunge kwamba kwa shule ambazo zitakidhi vigezo zitajadiliwa katika vikao husika vya Halmashauri na kupelekwa Wizara ya Elimu. Wizara ya Elimu itafanya tathmini ya kina ili kuona kama shule husika ina hadhi ya kupandishwa daraja na ikijiridhisha itapandishwa daraja rasmi na kuwa shule ya sekondari ya bweni. Hata hivyo, naomba niseme kwamba Serikali haiwezi kupandisha shule zote za kata kwa mara moja kuwa sekondari za bweni kwa sababu jambo hili vilevile lina changamoto ya kibajeti.

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la pili aliuliza ni jinsi gani hizi shule mbili za Uwemba pamoja na nyingine aliyoitaja zitapandishwa rasmi daraja. Kama nilivyosema katika majibu yangu ya awali kwamba tufanye mchakato ule wa kawaida baada ya mchakato huo, Wizara ya Elimu itaangalia na wataalam watafika watafanya tathmini kama vigezo vitakuwa vimefikwa Serikali itaona jinsi gani ya kufanya.

NAIBU SPIKA: Tunarudi tena Ndembela, Mheshimiwa Fredy Mwakibete.

MHE. ATUPELE F. MWAKIBETE: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante kwa kunipa fursa niweze kuuliza swali moja la nyongeza.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kuwa tatizo la Shule ya Sekondari Ndembela linaendana sana na tatizo la Shule Sekondari ya Kandete Wilayani Rungwe ambapo sasa tumeanza kujenga ili iwe ya wasichana pekee. Je, Mheshimiwa Naibu Waziri anaweza akawadhibitisha wananchi wa Busokelo kwamba Serikali itashiriki kikamilifu ili ianze mapema mwakani?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Rais, TAMISEMI.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA: Mheshimiwa Naibu Spika, Mheshimiwa Mbunge amesema kwamba kama ikiwezekana Serikali ianzishe mchakato wa kuifanya Shule ya Sekondari ya Kandete ili kuwa sekondari ya bweni. Nimerudia hapa mara kadhaa kwamba tumekuwa na changamoto kubwa ya vijana wetu wasichana kupata mimba na nikasema tumetoa kipaumbele sana katika ujenzi wa shule za bweni. Nimhakikishie Mheshimiwa Mbunge kwamba Halmshauri yake ikianza na sisi Ofisi ya Rais – TAMISEMI lazima tutaweka nguvu ya kutosha kwa sababu ajenda kubwa ni jinsi gani tutamsaidia msichana aweze kupata elimu.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, kama Mheshimiwa Mbunge watakuwa wameanza juhudi hizo basi, naomba nimuambie kwamba na sisi Ofisi ya Rais – TAMISEMI, kwa vile watakuwa wameweka katika bajeti yao tutahakikisha bajeti hizo zinapitishwa ili sekondari hiyo ambayo inatarajiwa kubadilishwa kuwa sekondari ya wasichana iweze kuwa sekondari ya wasichana vijana waweze kumaliza vizuri, waweze kupata elimu na hapo baadaye tuwe na viongozi wengi wasichana kutoka maeneo hayo.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Juma Nkamia.

MHE. JUMA S. NKAMIA: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru kwa kunipa nafasi ya kuuliza swali moja dogo la nyongeza. Shule ya Sekondari ya Kuryo, iliyoko Wilayani Chemba ina historia ndefu sana. Shule hii inamilikiwa na Jumuiya ya Wazazi ya Chama cha Mapinduzi.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kuwa Chama cha Mapinduzi kupitia Jumuiya ya Wazazi kimeshindwa kuiendesha shule hii na sasa hivi imefungwa na ina miundombinu yote, je, Serikali iko tayari sasa kuichukua shule hii kutoka mikononi mwa Chama cha Mapinduzi na kuikabidhi Halmashauri ya Chemba ili iweze kufanya kazi yake vizuri?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Rais, TAMISEMI.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA: Mheshimiwa Naibu Spika, Mheshimiwa Nkamia amezungumzia Shule ya Sekondari ya Kuryo ambayo inamilikiwa na Jumuiya ya Wazazi ya Chama cha Mapinduzi. Kwa sababu hii ni mali ya Chama sitaki kuleta ugomvi kati ya Mheshimiwa Mbunge na Mheshimiwa Bulembo ambaye ni Mwenyekiti wa Wazazi Taifa. *(Kicheko/Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, najua lengo kubwa la Mheshimiwa Mbunge ni vijana wale waende shule wakapate elimu kwa sababu majengo yapo na yana miundombinu mizuri. Mimi nimshauri Mheshimiwa Nkamia kwa sababu katika ahadi yetu tulipanga twende Chemba, siku tukienda Chemba, hata wiki ijayo, tufike angalau tukaione shule hiyo, tufanye ushawishi na Jumuiya ya Wazazi ili shule hii iweze kutumika na hivyo iwasaidie vijana wa Chemba kupata elimu.

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini wazo la Mheshimiwa Mbunge ni zuri nadhani linataka *consultation meeting* kati ya watu wa Chemba na Jumuiya ya Wazazi. Kwa sababu Ilani ya Chama cha Mapinduzi ina lengo la kuhakikisha vijana wanapata elimu nadhani jambo hili litafikia mahali pazuri katika kuhakikisha vijana wa Chemba wanapata elimu. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri na mimi nina swali la nyongeza. *(Kicheko)*

Tuendeleo Waheshimiwa na Wizara ya Maliasili na Utalii, Mheshimiwa Njalu Daudi Silanga, Mbunge wa Ifilima, swali lake litaulizwa kwa niaba na Mheshimiwa Boniventura Kiswaga.

Na.357

Kupanua Mpaka wa Game Reserve - Maswa

MHE. KISWAGA B. DESTERY (K.n.y. MHE. NJALU D. SILANGA) aliuliza:-

Mheshimiwa Rais kwenye kampeni za uchaguzi aliahidi kupanua mpaka wa Game Reserve iliyoko Maswa:-

Je, ni lini ahadi hiyo itatekelezwa?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Maliasili na Utalii.

NAIBU WAZIRI WA MALIASILI NA UTALII alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Waziri wa Maliasili na Utalii, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Njalu Daudi Silanga, Mbunge wa Itilima, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, Pori la Akiba Maswa lilianzishwa kisheria kwa Tangazo la Serikali Namba 270 la mwaka 1962. Pori hilo ni sehemu muhimu ya uhifadhi wa baioanuai katika mfumo wa ikolojia ya Serengeti ambayo inatoa mchango muhimu kwa viumbe mbalimbali wanaopatikana katika maeneo hayo ikiwemo kutunza vyanzo vya maji kwa mahitaji ya binadamu na shughuli za kiuchumi hususan utalii. Kwa muda mrefu tokea kuanzishwa kwa pori hili, wananchi wa vijiji husika wamekuwa wakinufaika na pori hili kwa shughuli mbalimbali za kiuchumi, upatikanaji wa ajira na mgao wa fedha ambapo asilimia 25 ya mapato yatokanayo na shughuli za uwindaji wa kitalii hutolewa kwa Halmashauri ya Wilaya husika.

Mheshimiwa Naibu Spika, Pori la Akiba la Maswa limefanyiwa marekebisho ya mpaka mara tano katika jitihada za kutatua changamoto ya mahitaji ya ardhi kwa wananchi wanaoishi jirani na pori hili. Hata hivyo, uamuzi wa kumega ardhi ya pori hili kwa kurekebisha mipaka mara kwa mara haujaweza kukidhi haja ya kumaliza tatizo hili kwa namna endelevu.

Mheshimiwa Naibu Spika, chanzo kikuu cha changamoto hii ni ukosefu wa mpango wa matumizi bora ya ardhi ambapo wananchi huendelea na utamaduni wa kumiliki idadi kubwa ya mifugo inayozidi uwezo wa maeneo ya malisho na kilimo cha kuhamahama. Uzoefu umeonyesha kuwa umegaji wa ardhi kwa namna ulivyofanyika siku za nyuma si suluhu endelevu ya tatizo la migogoro kati ya hifadhi na wananchi.

Mheshimiwa Naibu Spika, kama nilivyojibu katika swali namba 332 la tarehe 8 Juni, 2016 linalohusu marekebisho ya mipaka ya Hifadhi ya Moyowasi na wananchi, Wizara yangu itaorodhesha maombi haya katika orodha ya maeneo yanayopakana na hifadhi yatakayoshughulikiwa kimkakati na Serikali kwa kushirikisha wadau wote muhimu ikiwa ni pamoja na wananchi, Wizara ya Maliasili na Utalii, Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi, TAMISEMI, Maji, Nishati na Madini na Ofisi ya Makamu wa Rais, Mazingira kwa nchi nzima.

Mheshimiwa Naibu Spika, Wizara yangu inaendelea kusisitiza kwamba utekelezaji wa azma ya Serikali ya kujibu kero za wananchi kuhusu changamoto za mahitaji ya ardhi utazingatia uwepo wa sheria, kanuni na taratibu na pia kuweka mbele maslahi ya Taifa.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Kiswaga swali la nyongeza.

MHE. KISWAGA B. DESTERY: Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru kwa majibu mazuri ya Mheshimiwa Naibu Waziri.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kuwa Serikali iliongeza mipaka yake ikawafuata wananchi katika vijiji vinane vya Mwamumtani, Mwalali, Ndung'wa, Ndinho, Ntantulu, Kiliju, Longalombogo na Shishani na haikuwashirikisha wananchi, je, ni lini sasa eneo hili litarudi kwa wananchi kwa kuwashirikisha wananchi?

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la pili, kwa kuwa amesema umegaji wa eneo hili haujaleta tija na haujamaliza changamoto ya wananchi na kwa kuwa Mheshimiwa Rais wakati wa kampeni akiwa kwenye Kijiji cha Nanga katika Kata ya Kinameli alilionna hili na alitaja Sheria ya Ardhi, Na.4 akasema kwamba akiwa Rais eneo hili atalirudisha kwa wananchi. Je, kwa nini Mheshimiwa Naibu Waziri anapingana na ahadi ya Rais? *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Maliasili na Utalii majibu mafupi.

NAIBU WAZIRI WA MALIASILI NA UTALII: Mheshimiwa Naibu Spika, nazingatia kujibu kwa kifupi, moja kwamba zoezi lililofanyika huko nyuma la upanuzi wa mipaka halikushirikisha wananchi na ni lini Serikali itashirikisha wananchi? Kwanza si kweli kwamba Serikali inaweza kupanua mipaka ya eneo lolote lile hasa mipaka ya wananchi wanaopakana na hifadhi bila kushirikisha wananchi.

Mheshimiwa Naibu Spika, hata hivyo, bado Serikali ina nia njema ya kufanya zoezi la kupitia mipaka kwa namna bora zaidi kuliko ilivyokuwa siku za nyuma. Ndiyo maana nimesema kwenye jibu la msingi kwamba tunakwenda sasa kushirikisha Wizara nyingi zaidi na tunakwenda kufanya ushirikishwaji zaidi katika hatua hii lakini mara hii tunakwenda kuweka vizuri kumbukumbu ili hata vizazi vijavyo vije kuona kwamba zoezi hilo lilifanyikaje kuliko ilivyokuwa siku za nyuma.

Mheshimiwa Naibu Spika, kuhusu swali lake la pili la ahadi ya Mheshimiwa Rais ikihusisha Sheria Namba 4, napenda kujibu kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza haiwezekani kabisa tukafika mahali tukaweza kupingana na maelekezo ya Mheshimiwa Rais. Hilo ni jambo ambalo haliwezekani kabisa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini kama alikuwa anataka kujua utekelezaji sasa wa hiyo ahadi ya Mheshimiwa Rais ambayo aliitoa, Rais akishatoa ahadi maana yake tayari ni amri kwetu sisi watekelezaji. Nimekwishamwambia kwenye jibu la msingi na jibu lake litakuwa ni hilo na hapa nitoe tu wito kwa ufupi hata kwa maswali ya nyongeza mengine kama inawezekana basi jibu litakuwa ni hilihili tu kwamba Waheshimiwa Wabunge wote wavute subira, wasubiri utaratibu huu ambao Serikali inaenda kufanya kwa kushirikisha Wizara nilizozisema ili twende tukatafute suluhu sasa ya matatizo haya kama nilivyokwishayasema.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Goodluck Mlinga.

MHE. GOODLUCK A. MLINGA: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana. Japokuwa Mheshimiwa Naibu Waziri amesema majibu yatakuwa ni yaleyale na mimi naomba nikumbushie.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kuwa tatizo la Maswa linafafana na tatizo lililoko Ulanga katika Kata ya Ilagua, Lupilo, Minepa na Milola ambapo Mheshimiwa Rais aliahidi kuhalalisha hili eneo la *buffer zone* ili wananchi hawa wafaidi tunu ya pekee ya ardhi tuliopewa. Je, ni lini Serikali itahalalisha na itatekeleza ahadi hii ili wananchi hawa wafaidi? *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi.

NAIBU WAZIRI WA ARDHI, NYUMBA NA MAENDELEO YA MAKAZI: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante. Kwanza nimshukuru pia Mheshimiwa Naibu Waziri wa Maliasili kwa majibu mazuri.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba tu nimkumbushe Mheshimiwa Mbunge kwamba maswali haya mengi yanayohusiana na migogoro ya mipaka na hasa pale yanapogusa Wizara zaidi ya moja tulikwishayazungumzia na kuyatolea maelekezo. Kama alivyojibu Naibu Waziri wa Maliasili Wizara tutakwenda kukaa, tutafika kwenye maeneo ambayo yanahusika baada ya wataalam kuwa wamepitia maeneo hayo na kujua ile mipaka inayolalamikiwa kuona kama

kweli mpaka ulipanuliwa na kufuata watu au mahitaji ya watu yamekuwa ni makubwa kiasi kwamba sasa inahitajika kuangalia upya mipaka iliyowekwa?

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, suala hili ningeomba sana Waheshimiwa Wabunge wawe na uvumulivu kwa sababu ni maeneo mengi yana mgogoro huo na maeneo mengi yanahitaji pia kupitiwa upya ili kuweza kukidhi ile haja ambayo Waheshimiwa Wabunge wanaiona kwamba inafaa kwa wakati huo. Ahsante. (Makofi)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Felister Bura.

MHE. FELISTER A. BURA: Mheshimiwa Naibu Spika, sisi suala la Pori la Mukungunero ni tofauti na maeneo mengine kwa sababu mauaji yamekwishatokea, maaskari watatu walikwishauawa pale, wananchi walishaandika barua mpaka kwa Waziri Mkuu na Waziri Mkuu akapeleka suala hili Wizara ya Maliasili lakini tangu mwaka 2013 suala la Mukungunero halijashughulikiwa. Naomba suala la Mukungunero sasa litazamwe kwa jicho lingine la haraka. Je, ni lini sasa Wizara ya Maliasili itaishughulikia barua iliyoandikwa kwao na Waziri Mkuu aliyepita?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Maliasili na Utalii majibu mafupi.

NAIBU WAZIRI WA MALIASILI NA UTALII: Mheshimiwa Naibu Spika, jibu fupi kabisa, naomba nimjibu Mheshimiwa Mbunge swali lake la nyongeza kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza kwa maelezo aliyoyatoa ni wazi kwamba suala hili la Mukungunero, kwa jinsi swali lilivyoulizwa na uhalisia ulivyo lina upekee kama ambavyo na yeye ameweza kubainisha. Kwa hiyo, ushughulikiaji wa suala hili ndani ya Wizara ya Maliasili na Utalii unavuka mipaka, unahusisha masuala yanayohusiana na Wizara ya Mambo ya Ndani. Hapo unahusisha polisi na mambo mengine ya utendaji wa Kiserikali lakini nje ya mipaka ya Wizara ya Maliasili na Utalii. Hata hivyo, kwa sababu ni suala linalohusiana na Wizara ya Maliasili na Utalii basi tutakwenda kuona namna ambavyo tunashirikiana na vyombo vingine ambavyo vinahusika katika kuweka msukumo kukamilisha ushughulikiaji wa changamoto hii.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Augustino Manyanda Masele, Mbunge wa Mbogwe, sasa aulize swali lake.

Na. 358

Kuboresha Miundombinu ya Barabara, Hoteli na Airstrips Pori la Akiba Kigosi

MHE. AUGUSTINO M. MASELE aliuliza:-

Sekta ya utalii ina mchango mkubwa katika kuliingizia Taifa fedha za kigeni:-

Je, Serikali ina mpango gani wa kuboresha miundombinu ya barabara, hoteli na airstrips katika Pori la Akiba la Kigosi ili kuweza kuvutia watalii wengi zaidi kutembelea vivutio vilivyopo katika Pori hili zuri la Kigosi na Muyowosi?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Maliasili na Utalii.

NAIBU WAZIRI WA MALIASILI NA UTALII alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Waziri wa Maliasili na Utalii, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Augustino Manyanda Masele, Mbunge wa Mbogwe, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli kwamba mchango wa sekta ndogo ya utalii katika uchumi wa Taifa na maendeleo ya jamii ni mkubwa sana hususan kwa kuongoza katika kuipatia Serikali fedha nyingi za kigeni na pia kuchangia Pato la Taifa kwa ujumla kwa kiwango cha asilimia 17. Aidha, Wizara yangu inaamini kwamba kwa kuboresha miundombinu, vivutio na utoaji huduma, sekta hii inaweza kuchangia zaidi katika Pato la Taifa na upatikanaji wa fedha za kigeni.

Mheshimiwa Naibu Spika, Mapori ya Akiba ya Moyowosi na Kigosi yenye jumla ya kilometa za mraba 21,060 yanapakana na Mikoa ya Kigoma, Shinyanga na Geita. Eneo kubwa la mapori hayo ni ardhi oevu ambayo inawezesha upatikanaji wa maji kwa kipindi chote cha mwaka kwa ajili ya ustawi wa wanyamapori. Mapori haya ni moja kati ya maeneo ya mkakati ya Wizara katika kuinua utalii wa Kanda ya Magharibi na Kanda ya Ziwa Magharibi ambapo kwa sasa yanatumika kwa shughuli za utalii wa uwindaji. Aidha, baadhi ya maeneo ndani ya mapori haya yana rasilimali za wanyamapori na uoto wa asili mzuri unaofaa kwa shughuli za utalii wa picha na hivyo kuhitaji uboreshaji wa miundombinu.

Mheshimiwa Naibu Spika, Ibara ya 3(c) ya Ilani ya CCM 2015 – 2020 inasisitiza juu ya umuhimu wa suala hili na inaelekeza Serikali kuboresha miundombinu ndani ya mapori ya akiba ikiwa ni mojawapo ya mikakati ya kuhakikisha kwamba mazao yatokanayo na maliasili yanaendelea kuchangia katika ukuaji wa uchumi na fursa za ajira katika kuwaongezea wananchi kipato.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Augustino Masele swali la nyongeza.

MHE. AUGUSTINO M. MASELE: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru kwa kunipa nafasi ili niweze kumuuliza Naibu Waziri maswali madogo mawili ya nyongeza.

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la kwanza, mapori ya akiba mengi yamegawanywa kwa leseni za uwindaji na uwindaji huu umekuwa unachangia katika kupunguza wanyama kwa maana ya kwamba wanyama wale wanauawa na ipo siku wanyama hawa wanaweza wakatoweka kabisa. Je, Serikali ina mpango gani wa kulitenga Pori la Akiba la Kigosi kuwa Hifadhi ya Taifa ili wale wanyama ambao wamekuwa wakipunguzwa sehemu nyingine wawe wanapata eneo ambalo watapata ulinzi wazaliane na kuongezeka ili waweze kusogea tena sehemu zile ambapo kuna leseni za uwindaji?

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa mfano, ukiangalia Pori la Akiba ya Selous ipo *Udzungwa National Park*, ukienda Ruaha kuna *Ruaha National Park* na kuna *Ruaha Game Reserve*. Kwa maana hiyo, mimi nilikuwa nashauri kwamba ikiwezekana haya Mapori ya Kigosi/Moyowosi iwepo na sehemu nyingine ambayo itakuwa ni Hifadhi ya Taifa ambapo hawa wanyama watapata nafasi ya kuwa wanakwenda kuzaliana na kwenda kuongezeka kwa wepesi.

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la pili, napenda...

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Masele, naomba ufupishe tafadhali, naona swali la kwanza ushauri wako umekuwa mrefu, swali la pili nenda *straight* kwenye swali.

MHE. AUGUSTINO M. MASELE: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante. Naomba kumuuliza Mheshimiwa Naibu Waziri, katika jibu lake la msingi amesema kwamba kuanzia mwaka 2016/2017 – 2020/2021, Serikali ina mpango wa kuimarisha miundombinu. Je, Wizara yake itakuwa tayari sasa kutengeneza ile barabara ya kutoka Masumbwe kuelekea Kifura katika Wilaya ya Kibondo ili kuweza kurahisisha utalii wa ndani? Ahsante.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Maliasili na Utalii.

NAIBU WAZIRI WA MALIASILI NA UTALII: Mheshimiwa Naibu Spika, kuhusu swali la kwanza la utaratibu wa uvunaji na namna ya kuhakikisha kwamba uvunaji huu unakuwa endelevu ili usiathiri idadi ya wanyamapori kwa maana ya kufikia kiwango cha kumaliza baadhi ya aina (*species*) za wanyamapori, jibu lake ni kwamba utaratibu huo upo na ndiyo utaratibu unaotumika kitaalam. Utaratibu huo unaitwa *quota*, kwanza kuna aina maalum ya wanyama wanaoruhusiwa kuwindwa lakini pia kuna idadi maalum ya wanyama wanaoruhusiwa kuwindwa katika kipindi kinachotajwa kwa mujibu wa kanuni.

Mheshimiwa Naibu Spika, kuhusiana na Kigosi/ Moyowosi, nimesema kwenye jibu la msingi kwamba tunalo eneo tunafanya utalii wa uwindaji lakini eneo lingine ni kwa ajili ya utalii wa picha. Sasa kule ambako tunafanya utalii wa picha ndiko maeneo ambayo tunatarajia kwamba kwa kutowawinda wanyama basi wataendelea kuzaana kama Mheshimiwa anavyoshauri lakini kwa ujumla ushauri tumeupokea na tutaufanyia kazi vizuri zaidi ili kuweza kuboresha.

Mheshimiwa Naibu Spika, kuhusu swali la pili la barabara aliyoitaja, labda niseme tu kwa ujumla kwamba tunapozungumzia miundombinu hasa miundombinu ya barabara kwa upande wa hifadhi, ziko barabara ambazo zinashughulikiwa moja kwa moja na Wizara ya Maliasili na Utalii na hizi ni zile ambazo ziko ndani ya maeneo ya hifadhi. Ukishatoka nje ya maeneo ya hifadhi unakutana na mfumo wa kawaida wa barabara Kitaifa ambapo utakutana na barabara zinazopaswa kutengezwa na Halmashauri za Wilaya husika lakini pia utakutana na barabara kuu. Miundombinu yote hiyo ni ya muhimu kwa sababu watalii hawawezi kufika kwenye hifadhi bila kusafiri umbali mrefu pengine wanatoka Dar es Salaam na maeneo mengine.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, Serikali itaendelea kuboresha miundombinu kama ya barabara, zile barabara kuu kupitia utaratibu wake wa kawaida wa Kiserikali wa kutengeneza na kuimarisha barabara hizo pamoja na zile za Halmashauri vilevile mpaka utakapofika ndani ya hifadhi. Zile za ndani ya hifadhi tunaendelea kuziboresha taratibu kadri fedha zinavyoweza kupatikana.

NAIBU SPIKA: Tunaendelea na Wizara ya Nishati na Madini, Mheshimiwa Daimu Iddi Mpakate, Mbunge wa Tunduru Kusini, sasa aulize swali lake.

Na. 359

Utekelezaji wa REA - Wilaya ya Tunduru

MHE. DAIMU I. MPAKATE aliuliza:-

Katika Wilaya ya Tunduru iko miradi mingi ya REA ambayo kampuni mbili zimepewa kazi hiyo lakini wakandarasi wanasuasua kukamilisha miradi hiyo na muda wake umeisha kwa kigezo cha kutolipwa:-

Je, ni lini Serikali itatoa pesa kukamilisha miradi hiyo?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Nishati na Madini.

NAIBU WAZIRI WA NISHATI NA MADINI alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Waziri wa Nishati na Madini, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Daimu Iddi Mpakate, Mbunge wa Tunduru Kusini, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali inatekeleza mradi kabambe wa REA Awamu ya II katika Wilaya ya Tunduru na kazi hii imeshaanza na inatarajiwa kukamilika mwishoni mwa mwezi huu, mwaka 2016. Kazi ya kupeleka umeme katika Wilaya ya Tunduru inaunganisha pia kazi ya ujenzi wa njia ya umeme Msongo wa kilovoti 33 yenye urefu wa kilometa 293.2, ujenzi wa njia ya umeme Msongo wa kilovoti 0.4 yenye urefu wa kilometa 77.1 lakini pia ufungaji wa transfoma 38 zenye ukubwa mbalimbali.

Mheshimiwa Naibu Spika, pamoja na kazi hizo, kazi nyingine inayofanyika ni kuunganishia umeme wateja wa awali 3,330 lakini pia mradi umekamilika kwa asilimia 79 ambapo ujenzi wa laini kubwa umekamilika kwa asilimia 83, laini ndogo asilimia 74, transfoma saba zimeshafungwa na wateja 182 wameshaunganishiwa umeme. Gharama ya mradi wa Mkoa wa Ruvuma ikiwemo Wilaya ya Tunduru ni shilingi bilioni 32.56. Kiasi ambacho mkandarasi hadi sasa ameshalipwa ni shilingi bilioni 27.22 ambayo ni sawa na asilimia 83.6. REA wanasubiri kupata uthibitisho kutoka kwa mkandarasi kuhusu madai ya shilingi bilioni 3.19 ili aweze kulipwa mara tu baada ya uthibitisho huo.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika Wilaya ya Tunduru vijiji vinne vya Jimbo la Tunduru Kusini ambavyo ni Azimio, Chiwana, Mbesa na Mkandu, vimeunganishiwa miundombinu ya umeme ambayo inafanyiwa marekebisho na matayarisho kwa ajili ya kuwashwa. Hivi sasa mkandarasi anaendelea kufunga transfoma na mita za Luku katika vijiji vingine 34 ambavyo vimesalia katika Wilaya ya Tunduru ili viweze kupatiwa umeme ifikapo tarehe 30 Juni, 2016.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Mpakate swali la nyongeza.

MHE. DAIMU I. MPAKATE: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana. Kwanza, nashukuru kwa majibu ya Mheshimiwa Naibu Waziri lakini naomba nimuulize maswali mawili ya nyongeza.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika Jimbo la Tunduru Kusini kama alivyozungumza, kuna kata 15 kati ya hizo ni vijiji vinne tu vya Kata ya Chiwana na Kata ya Mbesa ndivyo vimepata umeme. Je, kati ya kata hizi zifuatazo ni lini watapatiwa umeme wa REA, Kata za Mfina, Nalasi, Mchoteka, Malumba, Mbatu, Ligoma, Namasakata, Mchesi, Lukumbule, Chiwana na Msechela?

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la pili, kumekuwa na tabia ya mkandarasi anayejenga laini ya Mbesa kuwadai wananchi wetu Sh.200,000/- mpaka Sh.300,000/- kwa ajili ya kupelekewa nguzo na kuunganishiwa umeme katika nyumba zao. Je, ni hatua gani imechukuliwa ili mkandarasi huyu asiendelee na tabia hiyo kwani umeme huu ni haki yao wananchi kupewa bure kwa kulipa Sh.27,000/-? Ahsante. (Makofi)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Nishati na Madini.

NAIBU WAZIRI WA NISHATI NA MADINI: Mheshimiwa Naibu Spika, nikubaliane na Mheshimiwa Mpakate kwamba kwa kweli ni vijiji vinne tu ambavyo vimepata umeme kwenye jimbo lake lakini vijiji vingine vilivyosalia ambavyo jumla yake kwa kweli ni 67, vikiwemo Vijiji vya

Semeni, Angalia, Jiungeni na vijiji vingine vya Mwenge vyote vitapata umeme kwenye REA Awamu ya III inayoanza mwezi Julai, 2016. Kwa hiyo, nimhakikishie Mheshimiwa Mpakate pamoja na wananchi wa Tunduru Kusini kwamba vijiji vyote vilivyosalia vitapata umeme kuanzia mwezi Julai 2016.

Mheshimiwa Naibu Spika, swali lake la pili kuhusiana na gharama ya nguzo ambayo wananchi wanatozwa, napenda kutumia fursa hii kuwaomba sana Waheshimiwa Wabunge na kuwahakikishia wananchi kama ifuatavyo: Kwanza kabisa, katika Mradi wa REA mteja yeyote hatakiwi kutozwa gharama ya nguzo, si Sh.200,000/- wala Sh.300,000/-. Naomba niwahakikishie wananchi wa Tunduru Kusini na Watanzania wengine, gharama za nguzo kwenye miradi ya REA Serikali imeshagharamia, kwa hiyo, mwananchi hatakiwi kutozwa gharama yoyote ile.

Mheshimiwa Naibu Spika, la pili, niendeleo tu kusema kwamba kwenye miradi mingine ya TANESCO, gharama za nguzo ni kama ifuatavyo: Kwa mteja ambaye yuko umbali wa mita 30 -70, gharama yake ni Sh.177,000/- tu kwa vijijini na kwa mijini ni Sh.272,000/- tu. Kwa hiyo, napenda kutoa kabisa hili angalizo kwa wananchi, wasitozwe gharama zaidi ya hiyo kwa umbali ambao nimeutaja hata kwa miradi ya TANESCO.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Ulega swali la nyongeza.

MHE. ABDALLAH H. ULEGA: Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru kwa kunipa nafasi ya kuuliza swali dogo moja la nyongeza.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kuwa nasi wananchi wa Mkuranga tumeomba miradi ya umeme katika baadhi ya vijiji vyetu zaidi ya 30, vikiwemo Vijiji vya Mlamleni, Lugwadu, Mkola, Kazole, Lukanga, Mwajasi, Vianzi, Malela na vinginevyo, je, miradi hii itakamilika katika muda gani ili wananchi wale waweze kujiandaa kupokea miradi hii ya umeme?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Nishati na Madini.

NAIBU WAZIRI WA NISHATI NA MADINI: Mheshimiwa Naibu Spika, kama ambavyo nimesema, kwa sasa hivi tunafanya uhakiki katika utekelezaji wa REA Awamu ya II na mradi kabambe wa REA Awamu ya III unaanza Julai, 2016 na kukamilika kwa mradi huu ni miaka mitatu hadi minne. Kwa hiyo, ifikapo mwaka 2018/2019, Watanzania wote ambao watakuwa kwenye miradi ya REA Awamu ya II vikiwemo Vijiji vya Rugumu, Rukola, Malela pamoja na maeneo mengine ya Mkuranga vitapatiwa umeme ndani ya kipindi hicho.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Kandege.

MHE. JOSEPHAT S. KANDEGE: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru kwa kuniona. Kwa sababu swali la msingi limeongelea kuhusiana na tatizo kubwa la umeme na Wilaya ya Kalambo ni miongoni mwa Wilaya chache ambazo zilikuwa na umeme sifuri, je, Mheshimiwa Waziri anatuambia nini wananchi wa Kalambo juu ya vijiji vile ambavyo havijapata umeme kupatiwa umeme kabla hatujaenda awamu ya III?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Nishati na Madini.

NAIBU WAZIRI WA NISHATI NA MADINI: Mheshimiwa Naibu Spika, nikubaliane na Mheshimiwa Mbunge wa Kalambo kwamba vijiji 24 vilivyobaki katika eneo la Kalambo ambavyo vilikuwa kwenye REA Awamu ya II vitakamilika ndani ya mwezi huu, siku 10 zilizobaki kwa mwezi wa Juni. Hata hivyo, vijiji ambavyo vimebaki ambavyo ni nje ya vijiji hivyo vitaendelea kupatiwa umeme katika Mradi wa REA unaokuja.

Mheshimiwa Naibu Spika, hali kadhalika bado TANESCO inaendelea kusambaza umeme kama kawaida. Kwa hiyo, vijiji ambavyo vitakuwa bado havijapitiwa umeme kwenye vitongoji vyake kwa umeme wa *underline transformer* ambao utakuwa unashusha umeme kwenye vijiji na vitongoji Mheshimiwa wa Kalambo bado vitapatiwa umeme. Tunataka kufikia 2025 vijiji vyote, kama nilivyokwisha kusema, vya Watanzania vitakuwa vimepatiwa umeme pamoja na vijiji vyote vya Jimbo la Kalambo.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Zaynabu Vulu.

MHE. ZAYNABU M. VULU: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana. Kwa kuwa REA inapeleka umeme vijijini na wakandarasi ndiyo wanaosimamia uwekaji wa vifaa vya umeme kwenye vijiji, je, Serikali inaweza ikatuambia kuna tatizo gani katika Kijiji cha Zegero, Kata ya Kurui?

Mheshimiwa Naibu Spika, kuna *transformer* imekaa pale zaidi ya miezi sita na wakati napita kwenye ziara nimeikuta pale toka 7 Aprili, je, Serikali inasema nini? Wananchi wanaiona ile *transformer* pale wana mategemeo ya kupata umeme lakini mpaka leo hii hawajapata umeme. Mbali ya hayo, *transformer* ile inaharibika kwa kunyeshewa na mvua bila kupata usimamizi na watoto kuichezea. Naomba majibu.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Nishati na Madini.

NAIBU WAZIRI WA NISHATI NA MADINI: Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza kabisa sipendi kukataa, kama kuna *transformer* imeharibika na iko pale muda mrefu, Mheshimiwa Vulu naomba sana tukitoka hapa mimi na wewe tuongozane tukaone hiyo *transformer* na ikiwezekana ifanyiwe ukarabati. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini nichukue fursa hii kuwaambia Waheshimiwa Wabunge kwamba kuanzia sasa Serikali imekusudia ma-*transformer* yote yanayotengenezwa hapa nchini ndiyo yatakayokuwa yanatumika kwa ajili ya kuunganishia umeme wetu. TANESCO sasa haitaagiza *transformer* kutoka nje, itakuwa inanunua ma-*transformer* kutoka hapa nchini. Kampuni ya TANELEC sasa hivi ina uwezo wa kuzalisha *transformer* 883 kwa mwezi ambapo mahitaji ya TANESCO ni ma-*transformer* 80. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, Mheshimiwa Vulu nikuombe sana, kama *transformer* bado ipo mimi na wewe tukitoka hapa tuongozane sambamba, tukae tujadiliane tufanye marekebisho ya *transformer* hiyo ili wananchi waendeleo kupata umeme wa uhakika. (Makofi)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Getere.

MHE. BONIPHACE M. GETERE: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru. Mimi naanza kutia mashaka kidogo kwenye miradi hii ya REA kwa sababu Waziri na Naibu Waziri wanasema mwezi wa sita ndiyo itakuwa mwisho wa REA Phase II lakini vijiji vyangu vya Jimbo la Bunda; Sanzati, Mikomahiro na Mihingo mpaka leo *transformer* iko moja kwenye Kijiji cha Sanzati na sioni kama kuna miradi inayoendelea pale, sioni kama kuna mafundi pale! Ni lini miradi hii itakwisha?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Nishati na Madini.

NAIBU WAZIRI WA NISHATI NA MADINI: Mheshimiwa Naibu Spika, tulishakaa na Mheshimiwa Mbunge na tukajadiliana kuhusu vijiji vyake vya Sanzati na vingine. Vijiji alivyotaja Mheshimiwa Mbunge hivi sasa tunapongea kazi inaendelea. Isipokuwa katika maeneo anayoyataja Mheshimiwa Mbunge nadhani vile vijiji sita kazi ambayo imebakia sasa ni kushusha

nyaya chini kabla hawajawasha. Kwa hiyo, nimhakikishie Mheshimiwa Mbunge pamoja na wananchi wa Bunda Vijijini na Bunda Mjini kwa ujumla wake vijiji vyote ambavyo viko kwenye ile Awamu ya II kama ambavyo inatekelezwa itakamilika ndani ya mwezi huu wa Juni.

Mheshimiwa Naibu Spika, hata hivyo wananchi wasiwe na wasiwasi kwa vijiji ambavyo itaonekana kazi haitakamilika ndani ya mwezi Juni, tundaendelea kuifanyia kazi kuviwasha katika mradi wa REA Awamu ya III unaoanza Julai, 2016. Kwa hiyo, vijiji vya Bunda vyote vitapata umeme ifikapo mwaka 2017 kama mnavyotarajia.

NAIBU SPIKA: Wizara ya Mambo ya Ndani ya Nchi, Mheshimiwa Hamadi Salim Maalim, Mbunge wa Kojani, sasa aulize swali lake, Mheshimiwa Hafidh Ally kwa niaba yake.

Na. 360

Askari Polisi Kutolipwa Maslahi yao kwa Wakati Pindi Wamalizapo Mafunzo

MHE. HAFIDH ALI TAHIR (K.n.y. MHE. HAMADI SALIM MAALIM) aliuliza:-

Jeshi la Polisi ni chombo muhimu kinacholinda usalama wa raia na mali zao. Askari hawa wanapomaliza mafunzo yao kwa ngazi mbalimbali kama vile Sajenti, Staff Sajenti, Meja na nyingine, hucheleweshwa sana kulipwa maslahi yanayoendana na vyeo vyao:-

Je, ni kwa nini Askari hao hawalipwi kwa wakati?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Kilimo, Mifugo na Uvuvi kwa niaba ya Waziri wa Mambo ya Ndani ya Nchi.

NAIBU WAZIRI WA KILIMO, MIFUGO NA UVUVI (K.n.y. WAZIRI WA MAMBO YA NDANI YA NCHI) alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Waziri wa Mambo ya Ndani ya Nchi, naomba nijibu swali la Mheshimiwa Hamadi Salim Maalim, Mbunge wa Kojani, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, Askari Polisi hupanda vyeo kama ilivyo kwa watumishi wengine wa umma na vyeo hivyo huambatana na kuongezeka kwa maslahi yao kulingana na cheo kilichopandishwa. Mwaka 2014/2015 jumla ya Askari 1,657 wa vyeo vya uongozi mdogo walipandishwa vyeo mbalimbali.

Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli kumekuwepo na ucheleweshaji wa ulipwaji wa mishahara inayolingana na vyeo katika Jeshi la Polisi. Serikali mara zote imekuwa ikijitahidi kurekebisha mishahara ya vyeo vipya kwa haraka iwezekanavyo kwa Askari waliopanda vyeo. Yapo matatizo ya kiufundi yaliyojikeza wakati wa zoezi la kurekebisha mishahara na kutokea baadhi ya Askari kutorekebishiwa mishahara yao. Hata hivyo, juhudi hufanyika ili kutatua tatizo hilo mara mhusika anapowasilisha malalamiko yake Polisi Makao Makuu. Kitengo cha Maslahi Makao Makuu hupokea malalamiko na kuwasiliana na mamlaka za ulipaji ili kutatua tatizo hili. Aidha, naomba nitoe wito kwa Askari yeyote ambaye amepatwa na tatizo hili awasiliane na viongozi katika Kamandi yake au Makao Makuu ya Polisi, Idara ya Maslahi ili kupata ufumbuzi wa tatizo hili haraka iwezekanavyo.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Hafidh swali la nyongeza.

MHE. HAFIDH ALI TAHIR: Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza nimshukuru Mheshimiwa Waziri kwa majibu yake, lakini nina maswali mawili ya nyongeza.

Mheshimiwa Naibu Spika, ucheleweshaji wa malipo ya Askari hawa wanapomaliza mafunzo Mheshimiwa Waziri haoni kama yanasababisha suala la rushwa ili Askari hao wapate maslahi yao?

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini la pili, inakuwaje Serikali inachelewesha maslahi ya Askari hao wenye vyeo wakati wanajua kwamba Askari wamekwenda mafunzoni na watamaliza mafunzo hayo muda fulani. Kwa nini wasiwatengee mapema ili tatizo hili liondoke? (Makofi)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Kilimo, Mifugo na Uvuvi.

NAIBU WAZIRI WA KILIMO, MIFUGO NA UVUVI: Mheshimiwa Naibu Spika, kuhusu kwamba ucheleweshaji unaleta mambo ya rushwa, nimhakikishie Mheshimiwa Mbunge kwamba utaratibu wa kurekebisha changamoto hizi uko wazi kwa hiyo haimlazimishi Askari yeyote ambaye anadai malimbikizo ya mishahara yake kutoa rushwa. Serikali inatambua kuhusu deni hili na tayari katika bajeti iliyopita ya Wizara ya Mambo ya Ndani imetengwa fedha kwa ajili ya kulipa malimbikizo haya. Kwa hiyo, niwahakikishie tu Askari ambao wanadai malimbikizo kwamba wasubiri kwa sababu malimbikizo hayo yatalipwa haraka iwezekanavyo katika bajeti inayokuja.

Mheshimiwa Naibu Spika, kuhusu swali lake la pili kwamba kwa nini ucheleweshaji unatokea, nimfahamishe Mheshimiwa Mbunge kwamba ucheleweshaji uliotokea umetokea kwa sababu za kitaalam kwamba wakati Maaskari wameenda kwenye mafunzo mwaka 2013 kibali cha kwenda mafunzo pamoja na ikama ilikuwa imeombwa lakini kwa bahati mbaya ikawa imechelewa na Askari wakawa wameenda kwenye mafunzo na walipotoka kwenye mafunzo wakapandishwa vyeo wakati bado ikama haijatoka.

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini naomba nimhakikishie Mheshimiwa Mbunge pamoja na Askari ambao wameathirika kuwa ikama hiyo imeshatoka sasa. Kwa hiyo, malipo yao yako njiani, wafuate tu taratibu ambazo zinafahamika ambapo katika Jeshi la Polisi ni lazima wawasilishe madai yao ya *salary arrears* kwenye Kamandi ya Maslahi ya Makao Makuu na watapatwa fedha zao bila kuchelewa. Nashukuru.

NAIBU SPIKA: Wizara ya Kilimo, Mifugo na Uvuvi, Mheshimiwa Mwanne Ismail Mchemba, Mbunge wa Viti Maalum sasa aulize swali lake.

Na. 361

Wakulima wa Tumbaku

MHE. MWANNE I. MCHEMBA aliuliza:-

Wakulima wa tumbaku wamekuwa wakilipwa kwa dola pindi wanapouza mazao yao:-

- (a) Je, nani huwapigia hesabu za kitaalamu?
- (b) Je, wakulima wote wamefunguliwa akaunti benki?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Kilimo, Mifugo na Uvuvi.

NAIBU WAZIRI WA KILIMO, MIFUGO NA UVUVI alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Waziri wa Kilimo, Mifugo na Uvuvi, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Mwanne Ismail Mchemba, Mbunge wa Viti Maalum, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, mfumo wa kuwalipa wakulima wa tumbaku kwa dola kupitia Vyama vya Msingi ulipendekesha, ukafanyiwa utafiti na kukubaliwa na wadau wote wa tasnia ya tumbaku. Vyama vya Msingi vya Ushirika vimeajiri Katibu, Meneja na Mhasibu wa kila chama kwa ajili ya usimamizi wa mali na stahiki za kila mkulima mwanachama. Watumishi hawa wana jukumu la kutunza hesabu na madeni pamoja na mauzo ya tumbaku. Ili kuongeza ufanisi katika kazi zao watumishi hao hupewa semina mbalimbali ikiwemo kushawishi bei nzuri ya kubadilisha fedha. Katibu, Meneja na Mhasibu wa Vyama vya Msingi ndiyo wanaohusika katika kubadilisha fedha kutoka dola na kwenda katika shilingi.

Mheshimiwa Naibu Spika, hata hivyo, Serikali imekuwa ikipokea malalamiko kutoka kwa wakulima kwamba watumishi hawa kwa kushirikiana na mabenki wamekuwa wakiwapunja wakulima hasa katika mchakato wa kubadili dola kwenda kwenye fedha za Kitanzania. Wizara yangu inaendelea kuchunguza suala hili na ilipobaini ubadhirifu huchukua hatua stahiki ikiwemo kuwaandikia hati ya madai wahusika.

Mheshimiwa Naibu Spika, wakulima wengi hawana akaunti binafsi za kupokea malipo ya tumbaku yao waliyouza na badala yake Vyama vya Msingi ndivyo vyenye akaunti. Baada ya vyama hivyo kupokea malipo ya tumbaku za wakulima hutoa fedha hizo kama fedha taslimu na kuzisafirisha hadi katika makao ya vyama hivyo kwa ajili ya kuwalipa wakulima waliouza tumbaku yao. Jambo hili ni hatari na linachochea sana wizi na upotevu wa fedha za wakulima. Hivyo, Serikali inavitaka vyama vyote vya ushirika kuhamasisha kila mkulima kufungua akaunti ili kukabiliana na tatizo hilo na ikiwezekana kufungua akaunti ya dola.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Mwanne Mchemba.

MHE. MWANNE I. MCHEMBA: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante. Pamoja na majibu mazuri ya Mheshimiwa Naibu Waziri, naomba niulize maswali mawili madogo ya nyongeza.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kuwa Naibu Waziri amesema kwamba watumishi ambao wameajiriwa na ushirika huo wanapewa semina mbalimbali za kitaalamu na kwa kuwa kama tunavyofahamu suala la hesabu kwa nchi yetu ni tatizo, hawajui hesabu, je, Serikali inajua kwamba mpaka hivi sasa wanunuzi wa tumbaku ambao wamejitawala wanadaiwa na wakulima shilingi bilioni 14 za mwaka 2014/2015 ambazo hawajalipwa mpaka sasa? Je, Serikali inasemaje kufuatilia suala hilo? *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la pili, mpaka hivi sasa soko la mwaka huu halijaanza, linasuasua na unapochelewa kupima tumbaku maana yake unapunguza kilo za tumbaku. Je, Serikali inasema nini kufuatilia suala la soko la tumbaku kwa sasa hivi ili liweze kukamilika kwa muda muafaka? *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Kilimo, Mifugo na Uvuvi.

NAIBU WAZIRI WA KILIMO, MIFUGO NA UVUVI: Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli kabisa kama anavyosema kwamba wakulima wa tumbaku wa Tabora na wa mikoa mingine wanadai fedha nyingi, wanawadai vyama vya ushirika pamoja na wanunuzi wa tumbaku. Serikali imekuwa ikiendelea na jitihada za kuhakikisha kwamba fedha hizi zinalipwa. Tayari mafaili ya

watu waliohusika na ubadhirifu mkubwa katika Mkoa wa Tabora yameshawasilishwa Polisi taratibu nyingine ziendelee ili wahusika waweze kupelekwa mbele ya sheria ikiwezekana wakulima waweze kupata fedha zao.

Mheshimiwa Naibu Spika, kuhusu soko la tumbaku, ni kweli kama Mheshimiwa alivyosema kwamba suala la soko la tumbaku bado linasuasua na Serikali imekuwa ikijitahidi kufanya njia mbalimbali ili kuhakikishia wananchi kwamba soko halitapata shida. Jitihada hizi ni pamoja na kuhakikisha kwamba wanapatikana wanunuzi wengine wa tumbaku ili kuondoa ukiritimba wa wanunuzi wachache ambao mara nyingi wao ndiyo wanaoamua bei lakini vilevile wao pekee ndiyo wanaendesha soko la tumbaku. Tunaamini kwamba wanunuzi wengine wakipatikana itaondoa tatizo hili na italeti ushindani na hivyo kuondoa tatizo katika bei na soko la tumbaku.

Mheshimiwa Naibu Spika, vilevile nimhakikishie Mheshimiwa Mbunge kwamba tayari tulishaahidi kwamba tukitoka kwenye Bunge hili tutaenda Tabora na maeneo mengine kwa wadau wa tumbaku tujadiliane namna bora ya kuboresha zao la tumbaku. Nimhakikishie tu kwamba pamoja na Mheshimiwa Mwigulu Nchemba kuhama, ambaye ndiye aliyetoa ahadi, ahadi ile ilikuwa ni ya Wizara na iko pale pale. Niwahakikishie tu kwamba tukimaliza bajeti Waziri wa Kilimo, Mifugo na Uvuvi ataelekea Tabora kwa ajili ya kwenda kuongea na wadau kuhusu masuala ya tumbaku. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Emanuel Mwakasaka.

MHE. EMANUEL A. MWAKASAKA: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante. Naomba kuuliza swali moja la nyongeza.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kuwa wakulima wa tumbaku wamekuwa wakikopwa na pesa zao zinachukua muda mrefu sana kuja kulipwa, Serikali ina utaratibu gani wa kuwasaidia wananchi hawa wanaolima tumbaku hasa Mkoa wa Tabora kuhakikisha kwamba wanalipwa pesa yao na riba kama wanavyofanya mabenki?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Kilimo, Mifugo na Uvuvi.

NAIBU WAZIRI WA KILIMO, MIFUGO NA UVUVI: Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli kabisa utaratibu wa tumbaku kuchukuliwa na baadaye ndipo wakulima hulipwa kumesababisha matatizo makubwa sana na ndicho hasa chanzo cha kurundikana kwa madeni mengi ya wakulima kutoka kwenye Vyama vya Ushirika. Tunafahamu kwamba mfumo mzima wa ushirika siyo kwenye tumbaku tu lakini katika mazao mengi una changamoto na ndiyo maana Bunge hili lilifanya uamuzi mzuri sana wa kuleta Sheria mpya ya Tumbaku, Sheria Na.6, 2013 ili kuondokana na changamoto hizi.

Mheshimiwa Naibu Spika, tunaendelea kuimarisha ushirika ili isitokee tena kwamba wakulima wanachukuliwa tumbaku yao na wanakaa miaka mingi bila kulipwa. Kwa hiyo, tunaamini kwamba kwa mfumo huu wa ushirika ambao tunauleta sasa haitawezekana tena wananchi kukopwa lakini tunahakikisha kwamba tumbaku ya wananchi inakuwa inalipwa moja kwa moja. Badala ya kuchukua kwanza na kulipa baadaye ni kwamba tutakuwa tunatumia mfumo kama ule wa korosho ambapo tumbaku ikishakusanywa kwenye Vyama vya Msingi wanunuzi wanakuja kununua pale.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, naomba nimhakikishie Mheshimiwa Mbunge kwamba Serikali inafahamu changamoto hii, inafanyiwa kazi na tunaamini katika mfumo uliokuja wa Vyama vya Ushirika utarekebisha matatizo makubwa ambayo yametokea. Vilevile

sheria hii imeweka mazingira mazuri sana ya kuwabana na kuwafikisha katika vyombo vya sheria si tu wafanyakazi wa Vyama vya Ushirika lakini vilevile hata Maafisa Ushirika ambao wanashirikiana katika kuwahujumu wananchi.

Mheshimiwa Naibu Spika, nilieleze tu Bunge lako Tukufu kwamba changamoto kubwa iliyoletwa na mfumo wa ushirika ambao tunauondoa ni kwamba kumejengeka utatu usio mtakatifu kati ya viongozi wa Vyama vya Ushirika, mabenki na watendaji wa Serikali. Kwa hiyo, tunahakikisha kwamba utatu huu ambao umeleta matatizo kwa wananchi unavunjwa ili wananchi waweze kupata haki yao na kusiendelee kutokea changamoto katika zao la tumbaku.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Kadutu swali fupi.

MHE. JOHN P. KADUTU: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru. Naomba nimuulize Waziri swali dogo.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kuwa Bodi ya Tumbaku inafanya kazi ndani ya Serikali na kwa maagizo ya Serikali; na kwa kuwa Bodi ina upungufu wa fedha unaosababisha kutokupatikana wanunuzi wengi wa kutosha, je, Serikali iko tayari kuwaongezea Bodi ya Tumbaku pesa ili waongeze wanunuzi wa tumbaku na kuongeza masoko? Ahsante.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Kilimo, Mifugo na Uvuvi, majibu mafupi.

NAIBU WAZIRI WA KILIMO, MIFUGO NA UVUVI: Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli kwamba Bodi ya Tumbaku inakabiliwa na changamoto za fedha. Hata hivyo, Serikali imekuwa ikijaribu kuangalia uwezekano wa Bodi za Mazao kujitegemea zaidi badala ya kutegemea ruzuku ya Serikali. Kwa hiyo, utaratibu ambao unatumika ni kuhakikisha kwamba Bodi ya Tumbaku inaweza ikapata fedha za kujiendesha yenyewe bila kupata ruzuku kubwa kutoka Serikalini. Ndiyo maana tunafikiria kuwa na Mfuko wa Bodi ya Tumbaku kama ilivyo kwenye korosho na kahawa ili wadau wenyewe waweze kujiendesha bila kuingiliwa na Serikali.

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini nimueleze vilevile Mheshimiwa Mbunge kwamba suala la soko la tumbaku ni zaidi ya ukosefu wa fedha kwa Bodi ya Tumbaku. Soko la tumbaku linaathirika na namna zao linavyochukuliwa duniani. Wote mnafahamu kwamba tumbaku ndiyo zao la pekee ambapo kunakuwa na vita sana kwa hiyo inafanya wanunuzi wengi mara nyingine wasijilingize kwenye tumbaku. Hata hivyo, tunaendelea kutafuta aina zingine za tumbaku ambazo zinawavutia watumiaji wengi hasa Wachina.

Mheshimiwa Naibu Spika, watumiaji wa China wanapendelea tumbaku inayozalishwa Zimbabwe. Kwa hiyo, tumeongea na Bodi ya Tumbaku wajaribu kuangalia ni namna gani tumbaku ambayo inazalishwa katika maeneo mengine kama Zimbabwe na ambayo inapendwa na watumiaji wengi wa China inaweza ikaoteshwa nchini. Kwa hiyo, jitihada zinaendelea kwa ajili ya kuweza kuimarisha bei ya tumbaku.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Mwambalasa swali fupi.

MHE. VICTOR K. MWAMBALASWA: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru sana kunipa nafasi hii.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kuwa Mheshimiwa Naibu Waziri alipojibu maswali ya nyongeza amesema kwamba makampuni ya wanunuzi ni machache yako kama matatu na yanafanya kiburi kwa sababu kwao ni *cartel* na amesema kwamba Wachina wana nafasi ya

kununua tumbaku hapa kwetu kwa sababu Wachina ni wengi sana hapa duniani. Je, Serikali inasemaje kuyaleta Makampuni ya Kichina kuja kununua tumbaku hapa Tanzania na kuwapunguzia wakulima adha wanayopata? (Makofi)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri majibu mafupi.

NAIBU WAZIRI WA KILIMO, MIFUGO NA UVUVI: Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli kabisa kwamba Serikali inatambua changamoto inayoletwa na ukiritimba katika ununuzi wa zao la tumbaku. Ndiyo maana Wizara yangu imechukua hatua kadhaa ili kutafuta wanunuzi wengine. Nipende tu kumtaarifu Mheshimiwa Mbunge kwamba wiki mbili zilizopita tumekutana hapa Dodoma na Balozi wa China ili kuangalia uwezekano wa kuwapata wanunuzi zaidi. Tumeongea nao ili *confideration of China Industries* waweze kuruhusu kampuni zao ziweze kuja kununua tumbaku Tanzania, mijadala hiyo inaendelea.

Mheshimiwa Naibu Spika, vilevile tumeongea na watu wa Vietnam ili kuangalia uwezekano wa kuwapata wanunuzi kutoka Vietnam. Kwa hiyo, nimhakikishie tu kwamba jitihada zinaendelea na tuna hakika kwamba wanunuzi wengine wa tumbaku watapatikana.

NAIBU SPIKA: Wizara ya Viwanda, Biashara na Uwekezaji, Mheshimiwa Mhe. Hawa Abdulrahman Ghasia, Mbunge wa Mtwara Vijijini, sasa aulizwe swali lake.

Na. 362

Ujenzi wa Kiwanda cha Mbolea Mtwara

MHE. HAWA A. GHASIA aliuliza:-

Halmashauri za Mkoa wa Mtwara kwa kushirikiana na Kampuni ya HELM wanakusudia kujenga Kiwanda cha Mbolea huko Msanga Mkuu, Mtwara Vijijini.

Je, ni lini Serikali itaridhia mradi huo kuanza?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waziri wa Viwanda, Biashara na Uwekezaji.

WAZIRI WA VIWANDA, BIASHARA NA UWEKEZAJI alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Awa Abdulrahman Ghasia, Mbunge wa Mtwara Vijijini, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali inatambua umuhimu wa kiwanda cha mbolea na ni mshirika mkuu wa mradi wa ujenzi wa kiwanda cha mbolea huko Msanga Mkuu-Mtwara Vijijini. Baada ya kufanya tathmini ya kitaalamu juu ya mahitaji ya gesi kwa ajili ya kiwanda hicho na kwa kuzingatia matumizi ya gesi nchini (*Gas Utilization Master Plan*) pia kwa kuzingatia hazina ya gesi tuliyonayo kwa sasa katika visima vya nchi kavu na baharini, kampuni ya HELM imealikwa kuwasili nchini kwa ajili ya majadiliano ya utekelezaji.

Mheshimiwa Naibu Spika, nimhakikishie Mheshimiwa Awa Ghasia, Mbunge wa Mtwara Vijijini na nilihakikishie Bunge lako Tukufu na Watanzania wote kuwa kwa hazina ya gesi tuliyonayo sasa Tanzania ya TCF 57.25 tuna uwezo wa kuwapatia HELM kiasi cha *million cubic fit* 104 kiasi wanachohitaji kwa siku wamalizapo kujenga kiwanda hicho.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Hawa Ghasia swali la nyongeza.

MHE. HAWA A. GHASIA: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana. Nashukuru kwa majibu mazuri ya Mheshimiwa Waziri lakini nilitaka kwanza afanye marekebisho ya jina, naitwa Hawa na siyo Awa. (Kicheko)

Mheshimiwa Naibu Spika, nina maswali mawili ya nyongeza. Swali la kwanza, napenda kujua huo mwaliko wa *HELM* umetumwa lini ili tuweze kufuatilia?

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la pili, Mheshimiwa Waziri amekuwa akituhamasisha sana Wabunge kuwahamasisha wawekezaji katika mikoa yetu. Napenda kufahamu ni vivutio gani anavyo ambavyo angependa pale tunapohamasisha tuviseme ili tusikwame kama ambavyo viongozi wa Mkoa wa Mtwara walivyokwama katika suala hili la kiwanda cha *HELM*?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waziri wa Viwanda, Biashara na Uwekezaji.

WAZIRI WA VIWANDA, BIASHARA NA UWEKEZAJI: Mheshimiwa Naibu Spika, naomba nijibu maswali matatu ya Mheshimiwa Ghasia, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, lile swali la kwanza...

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waziri majibu ni kwa maswali mawili.

WAZIRI WA VIWANDA, BIASHARA NA UWEKEZAJI: Mheshimiwa Naibu Spika, sawa. Nahitaji kutoa maelezo kidogo kwa lile la kwanza hata *home boy* wangu amuita hivyo hivyo. Lile jina ambalo siwezi kulisema hata *home boy* wangu huwa anamwita hivyo hivyo. (Kicheko)

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la kwanza ni kwamba kampuni ya *HELM* imealikwa na *TPDC* siku 10 zilizopita. Mimi pamoja na yeye Mheshimiwa tutawasiliana na *TPDC* na kwa kauli yangu nawaagiza *TPDC* wawasiliana na huyo mwekezaji na watoe taarifa wakati tukiwa hapa Dodoma.

Mheshimiwa Naibu Spika, nizungumzie vivutio wanavyovizungumzia, tatizo hasa siyo vivutio ni ucheleweshaji wa mradi walioupata watu wa Mtwara. Kilichopelekea ucheleweshwaji wa mradi ni taarifa za kisayansi. Wakati tukiwa na *TCF 2* Mtwara tulikuwa hatuna uhakika kama gesi ile ingeweza kutosha mahitaji yetu hasa mahitaji ya umeme. Uvumbuzi wa gesi *TCF 2.17* za Ruvu, zimetupa kiburi na kujidai kwamba tunaweza kuwasha mitambo. Ndiyo maana tarehe 10 Julai, kuna mwekezaji nakwenda kuzindua mtambo wake wa megawati 400 pale Bagamoyo. Kwa hiyo, hayo yaliyopita yamekwisha, ukitaka vivutio vinapatikana kwenye *Investment Policy*, viko wazi na vingine nitaandika kwenye jedwali. Ninyi njooni mnione mimi, mwekezaji akikwama mje mnione, ikikwamishwa na Wizara yoyote njooni mnione mimi. Mimi ndiyo *receptionist*, nitaweza ku-clear matatizo yanayokwamisha uwekezaji. (Kicheko)

NAIBU SPIKA: Tunaendelea, Mheshimiwa Shekilindi.

MHE. SHABANI O. SHEKILINDI: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante kwa kunipa nafasi ili niweze kuuliza swali moja la nyongeza.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kuwa Kiwanda cha Chai cha Mponde kimefungwa takribani miaka mitatu sasa na Msajili wa Hazina alivyokuja alitamka kuwa zimetengwa shilingi bilioni 4 na kwenye bajeti ya mwaka huu hazipo. Je, Serikali ina mpango gani wa kufungua Kiwanda cha Chai Mponde ili wakulima wale wasiendelee kupata adha ile?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waziri wa Viwanda, Biashara na Uwekezaji.

WAZIRI WA VIWANDA, BIASHARA NA UWEKEZAJI: Mheshimiwa Naibu Spika, Kiwanda cha Mponde, shilingi bilioni 4, usitegemee pesa ya kuingia kwenye viwanda uione kwenye bajeti yangu, tunawasiliana na watu wenye pesa watawekeza pale. Nimekwenda mbele zaidi, nafanya mazungumzo na Serikali ya Misri kusudi chai ya Kagera - Maruku na chai ya Mponde - Tanga iuzwe moja kwa moja Misri. Mimi nina maslahi na kiwanda cha Mponde. (Makofi/Kicheko)

NAIBU SPIKA: Tunaendelea na Mheshimiwa Stephen Julius Masele, Mbunge wa Shinyanga Mjini, sasa aulize swali lake.

Na. 363

Serikali Kutaifisha Kiwanda cha Nyama Shinyaga

MHE. STEPHEN J. MASELE aliuliza:-

Je, ni lini Serikali itataifisha Kiwanda cha Nyama Shinyanga Mjini baada ya mwekezaji kushindwa kukiendesha?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waziri wa Viwanda, Biashara na Uwekezaji.

WAZIRI WA VIWANDA, BIASHARA NA UWEKEZAJI alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Stephen Julius Masele, Mbunge wa Shinyanga Mjini, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali inatambua umuhimu wa kuvirudisha viwanda vilivyobinafsishwa ambavyo havifanyi kazi ili vifanye kazi, viongeze ajira na kuchangia Pato la Taifa. Wizara yangu kwa kushirikiana na Ofisi ya Msajili wa Hazina tunafuatilia mikataba ya viwanda vyote vilivyobinafsishwa na kufanya tathmini ya kina ili kujiridhisha kabla ya kuvirejesha Serikalini. Tathmini hiyo inaendelea nchi nzima ikihusisha wataalam kutembelea mikoa yote ya Tanzania ili kujua hali halisi ya viwanda hivyo.

Mheshimiwa Naibu Spika, Kiwanda cha Nyama Shinyaga ni kati ya viwanda 55 vilivyofanyiwa tathmini kwa lengo la kukagua ufanisi na kuhakiki utekelezaji wa masharti kulingana na mikataba ya ununuzi kwa mujibu wa agizo la Mheshimiwa Rais wakati wa ufunguzi wa Bunge la Kumi na Moja. Aidha, Wizara yangu kwa kushirikiana na Msajili wa Hazina wameshakutana na mwekezaji wa Kiwanda cha *Triple S Beef Ltd* na Msajili wa Hazina amemtaka mwekezaji wa kiwanda hicho kuwasilisha mpango mkakati na andiko la biashara wa kuendeleza kiwanda hicho. Nia ya Serikali ni kumpa fursa ya kwanza mwekezaji huyo ili aendeleze kiwanda kama ilivyokubalika kwenye mkataba wa kuuziana. Endapo atashindwa kutumia fursa hii ya mwisho aliyopewa kiwanda kitatwaliwa wala siyo kwamba kitabinafsishwa.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Stephen Masele swali la nyongeza.

MHE. STEPHEN J. MASELE: Mheshimiwa Naibu Spika, kiwanda hiki kina umri wa miaka 42 zaidi hata ya umri wangu na tangu kimejengwa hakijawahi kufanya kazi. Nataka majibu ya uhakika kwamba ni lini kiwanda hiki kitafanya kazi na Serikali imetoa muda gani kwa mwekezaji huyu kuhakikisha kiwanda hiki kinafanya kazi?

Mheshimiwa Naibu Spika, kiwanda hiki kimechukua maeneo na mashamba ya wananchi wa Kata za Chibe, Old Shinyanga pamoja Ndembezi. Je, Serikali iko tayari kuruhusu vijana kutumia maeneo hayo kwa kilimo cha bustani ili wajipatie kipato na ajira wakati tathmini hiyo inaendelea kwa miaka 42 ambayo wamesubiri? *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waziri wa Viwanda, Biashara na Uwekezaji.

WAZIRI WA VIWANDA, BIASHARA NA UWEKEZAJI: Mheshimiwa Naibu Spika, naelewa *concern* ya Mheshimiwa Mbunge anataka ajira kwa ajili ya wananchi wa Shinyanga, lakini anataka soko la uhakika kwa mifugo yote ya Kanda ya Ziwa. Katika miradi inayonipa shida ni pamoja na kiwanda hiki, huyu mwekezaji hakufanya vizuri. Katika watu ambao katika utendaji wangu wa kazi nakuwa mwangalifu nao ni mwekezaji huyu, siyo mwekezaji mzuri, nimemkabidhi kwa *Treasurer Registrar* anamfuatilia, kuna masuala ya kisheria. Huyu mtu ametumia kiwanda kile akakopa pesa, sasa anategea tumnyang'anye kiwanda kile kusudi *governments guarantee* na pesa aliyokopa iishe, siyo mtu mzuri. Mjomba uniache nimfuatilie kwa uangalifu ili tutakapomkamata tumalize kitu *once and for all*.

Mheshimiwa Naibu Spika, kuhusu kutumia maeneo, huyu mtu yuko *under surveillance* na nimekwambia siyo mtu mzuri. Kwa hiyo, maeneo yake msiyaguse asije akasema alishindwa kuendelea kwa sababu tuligusa maeneo yake. Hata hivyo, ni katika maeneo ambayo nataka nitoe majibu yake haraka sana. Nikueleze, hata tajiri namba moja anafuatilia suala hili. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Ally Ungando.

MHE. ALLY S. UGANDO: Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru kwa kunipa nafasi ya kuuliza swali la nyongeza.

Mheshimiwa Naibu Spika, Wilaya ya Kibiti ni mojawapo ya Wilaya inayolima mihogo kwa wingi lakini ina tatizo la soko ambapo mihogo mingi hutegemewa kuuzwa kwenye Mwezi wa Ramadhani. Je, Serikali haioni sasa ni wakati muafaka kupeleka kiwanda cha kuchakata mihogo katika Wilaya mpya ya Kibiti? *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waziri wa Viwanda, Biashara na Uwekezaji.

WAZIRI WA VIWANDA, BIASHARA NA UWEKEZAJI: Mheshimiwa Naibu Spika, kiwanda cha mihogo, nakuomba Mheshimiwa Ungando uje unione nitakuelekeza kwa Meneja wa *SIDO*. Pia nitakwenda nawe bega kwa bega tuangalie fursa ya malighafi iliyopo na kiwanda cha namna gani kinaweza kuanzishwa katika mipango hii. Nitafanya kazi na wewe. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, tumefika mwisho wa kipindi cha maswali na majibu. Naleta kwenu matangazo yaliyotufikia.

Tangazo la kwanza ni la wageni waliokuja asubuhi hii Bungeni, wapo wageni ambao wapo jukwaa la Spika. Tunao wageni 10 wa Waziri Mkuu, Mheshimiwa Majaliwa Kassim Majaliwa, ambao ni Viongozi na Watendaji wa Vyama Vikuu vya Ushirika vinavyosimamia zao la korosho Tanzania. Hawa wanaongozwa na Ndugu Yusuph Nannila ambaye ni Mwenyekiti Wilaya ya Newala na Tandahimba na pia Ndugu Joseph Kidando ambaye ni Mwenyekiti Wilaya ya Mtwara, Masasi na Nanyumbu. Karibuni sana wageni wetu. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, tunao pia wageni wa Waheshimiwa Wabunge, kundi la kwanza ni mgeni wa Mheshimiwa Innocent Bashungwa anayetokea Karagwe Mkoani Kagera ambaye ni Diwani wa Kata ya Kanoni, anaitwa Ndugu Sabby Rwazo. *(Makofi)*

Tunao pia wageni wawili wa Mheshimiwa John P. Kadutu wanatokea Wilaya ya Kaliua Mkoani Tabora ambao ni Ndugu Haruna Kasele, Mwenyekiti wa Halmashauri ya Wilaya ya Kaliua na Ndugu Ibrahim Kifoka, Makamu Mwenyekiti wa Halmashauri ya Wilaya ya Kaliua. Karibuni sana *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, tunao pia wageni wawili wa Mheshimiwa Dkt. Faustine E. Ndugulile ambao ni watoto wake, Ndugu Martha Ndugulile na Melvin Ndugulile. *(Makofi)*

Tunao pia wageni wawili wa Mheshimiwa Destery B. Kiswaga ambao ni wapiga kura wake wanaotokea Magu Mkoani Mwanza. *(Makofi)*

Tunao pia wageni 13 wa Mheshimiwa Anna Lupembe ambao ni wanamaambi kutoka Mkoa wa Dodoma wakiongozwa na Ndugu Isaya Nyaombo. Karibuni sana *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, tunao pia wageni waliotembelea Bunge kwa ajili ya mafunzo na hawa ni wanafunzi 39 kutoka Chuo Kikuu cha Mtakatifu Yohana (St. John's) kilichoko Mkoani Dodoma. Karibuni sana. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, tunayo matangazo mengine, tangazo la kwanza linakumbusha semina ambayo tulitangaza jana, mnatangaziwa kwamba semina ambayo ilikuwa iwe kwa Wabunge wote kuhusu kusitishwa kwa huduma za simu zisizokidhi viwango iliyotangazwa jana kwamba ingefanyika leo Jumanne tarehe 14 Juni, imeahirishwa hadi hapo itakapotangazwa tena. Kwa hiyo, leo saa 7.00 mchana hakutakuwa na ile semina iliyotarajiwa kufanyika.

Pia Waheshimiwa Wabunge wote wa Makanisa ya CCT, wanatangaziwa kuhudhuria ibada katika jengo la Pius Msekwa leo siku ya Jumanne, tarehe 14 Juni, 2016, saa 7.00 mchana. Waheshimiwa Wabunge wote mnakaribishwa. Aidha, DVD za Mtumishi Mwakasege zimekuja zinapatikana kwa Neema Msangi wa Idara ya *Hansard*, simu yake imetajwa hapa nisingependa kuitangaza, lakini ninyi nendeni upande wa *Hansard* mtamuulizia Neema Msangi. Kwa anayehitaji zinauzwa Sh.10,000. Tangazo hili limeletwa na Mwenyekiti wa Ibada. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, tunaendelea. Katibu!

NDG. RAMADHAN ISSA ABDALLAH – KATIBU MEZANI:

HOJA ZA SERIKALI

**Hali ya Uchumi wa Taifa kwa mwaka 2015 na Mpango wa Maendeleo wa Taifa
kwa Mwaka wa Fedha 2016/2017**

Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2016/2017

(Majadiliano yanaendelea)

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, tunaendelea na mjadala wa hotuba ya bajeti. Tutaanza na Mheshimiwa Munde Tambwe Abdallah, atafuatiwa na Mheshimiwa Martha Mlata na Mheshimiwa Amina Makilagi ajiandae.

MHE. MUNDE T. ABDALLAH: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru kwa kunipa fursa hii ili na mimi niweze kuchangia hotuba ya Mheshimiwa Waziri wa Fedha.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza kabisa nianze kuipongeza hotuba nzuri ya Mheshimiwa Waziri wa Fedha na niseme tu Serikali makini ni ile inayokusanya kodi. Kwa hiyo, nampongeza sana Waziri, hakuna nchi yoyote iliyoendelea bila kukusanya kodi. Serikali ya Awamu ya Tano imekwenda mbali zaidi, imepanua wigo wa kukusanya kodi ili iweze kuhudumia wananchi wake, tunaipongeza sana Serikali kwa kupanua wigo na kupeleka huduma kwa wananchi.

Mheshimiwa Naibu Spika, kubwa zaidi, Serikali imepeleka asilimia 40 ya mapato yake kwenye miradi ya maendeleo, imepeleka pesa za walipa kodi kwa wananchi moja kwa moja. Pesa hizi zitajenga zahanati, barabara, madaraja, shule na kadhalika. Naipongeza sana Serikali na imeonesha dhamira ya Mheshimiwa Rais Magufuli ambapo katika kila hotuba yake amekuwa akiongelea masuala ya wanyonge, leo kwenye bajeti yake ametuonesha dhamira yake kwamba amedhamiria kusaidia wanyonge kwa pesa za walipa kodi, tunamtia moyo kwamba aendelee kukusanya kodi. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, niongelee kuhusu CAG kama walivyoongelea wenzangu. Naomba pesa za CAG ziongezwe kwa sababu yeye ndiye Mkaguzi Mkuu wa vitabu vya Serikali, CAG ndiye anakagua kitaalamu. Tusidanganyane anaweza kuja mtu mwingine kukagua, akakagua juu juu tu asiingie *in deep*. Mhasibu anakaguliwa na Mhasibu? Mhasibu anakaguliwa na *External Auditor* ambaye ana uelewa wa kumkagua, ukimkagua juu juu akifika Mahakamani, wewe ni Mwanasheria, huwezi kumthibitisha kwa asilimia 100 atakukimbia tu na atashinda kesi. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, niiombe sana Serikali impe hela CAG akatimize dhamira ya Mheshimiwa Rais ya kutumbua majipu na kuhakikisha fedha za Serikali haziliwi hovyoy. Kwa mfano, kwenye Halmashauri au *system* nzima ya Serikali sasa hivi wanatumia *EPICAR System*, walianza kutumia *Platinum System* wakatimia *EPICAR 7*, sasa hivi wanatumia *EPICAR 9.5* ambayo *External Auditor* wamesomea. Huwezi kumpeleka *PCCB* akafungue *EPICAR 9.5*, hawezi kufungua na kuingia ndani.

Mheshimiwa Naibu Spika, leo hii *External Auditor* akienda kumkagua Mhasibu anapewa *cash book* nzima akiona kuna longo longo anamwambia *Chief Accountant* nipe *password* yako anaingia moja kwa moja kwenye *system* ya *EPICAR 9.5* kwa sababu wamefundishwa. Hivi ni nani mwingine anaweza akaingia kwenye *system* ya *EPICAR*? Ni nani mwingine anayeweza kumkagua Mhasibu mtaalam anayeiba kwa kalamu, anayeiba kisomi zaidi ya *External Auditor*? (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, mnawapa pesa za mishahara na pesa za matumizi ya ofisi, watu hawa wanafanya kazi mpaka saa nane ya usiku kwa macho yangu nimeona. Unakuta kuna risiti feki, anaenda kuchukua vitabu vya *revenue* anahakikisha kitabu kwa kitabu kuona kwamba ni sawa, anachukua *password* ya *Revenue Accountant* anaingia kwenye *system* anakagua mpaka saa saba ya usiku, mnawavunja moyo watu hawa, hamuwatendei haki. Niiombe Serikali yangu ya Chama cha Mapinduzi, mpeni CAG pesa afanye kazi ya kubana pesa za Watanzania zinazoliwa na watu wachache. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, hivi ni vitu vya kitaalamu jamani, vinakwenda kwa utaalamu. Haiwezekani mtu tu akaja akakagua mkasema eti huyu mtu Mahakamani mtamtia hatiani asilimia 100, siyo rahisi, ndiyo maana wanashinda kesi kila siku, niombe kabisa CAG akague. Leo ameokoa shilingi bilioni 20 kwa mwezi pesa za mishahara hewa angekuwa siyo CAG tungeokoa

hizi shilingi bilioni 20 ambazo zimeenda kulipa watumishi hewa? Siyo CAG ndiye ametuletea shilingi bilioni 20 ambazo tumeziokoa? Naomba sana Serikali iangalie hili kwa makini, mpeni pesa aendelee kuwabana watumishi wasio waaminifu. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, ningeweza kuliongelea kwa upana ila muda wangu ni mchache niende moja kwa moja katika Mkoa wangu wa Tabora. Kitu kinachoumiza zaidi RC wa Mkoa wa Tabora hana gari, leo utamkuta kwenye *Pick up*, kesho utamkuta kwenye gari ya mradi, ukimkuta kwenye gari ya RC yupo njiani nimemuona kwa macho yangu anasukumwa gari imekufa. Naiomba Serikali, Mkoa wa Tabora ni mkubwa, jinsi ya kuutembelea kwa gari bovu hauwezi, anhangaika kuomba magari mpaka kwa Wakurugenzi, ni jambo la aibu sana. Naiomba Serikali impe Mkuu wa Mkoa gari. Mkuu wetu wa Mkoa mnamjua siyo jembe ni katapila, nani ambaye hamjui Mheshimiwa Mwanry hapa? Anafanya kazi sana mpeni gari afanye kazi aliyopewa na Rais. (Makofi/Kicheko)

Mheshimiwa Naibu Spika, nije sasa kwenye suala zima la kodi, mimi sipingani na Serikali kulipa kodi, hakuna Serikali ambayo inaweza kuendelea bila kulipa kodi lakini boda boda wa Tabora wanalipaje sawa na boda boda wa Mwanza wakati *population* ya Mwanza ni kubwa, mzunguko wa pesa wa Mwanza ni mkubwa, unamwambia boda boda wa Tabora alipe kodi sawa na boda boda wa Mwanza! Jamani acheni watoto walipe kodi kwa haki zao na ili waweze kujikomboa na waendeleo, msiwape kodi kubwa tofauti na uwezo wao wa kulipa. Naiomba sana Serikali ili iangalie hili. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, niliongea na kaka yangu Mheshimiwa Mavunde, Naibu Waziri, Ofisi ya Waziri Mkuu, Kazi, Ajira na Vijana, nikamuambia aje Tabora tukae na boda boda wa Tabora tuone jinsi ya kuwasaidia kuwapa mikopo ili waweze kujikomboa kiuchumi. Mikoa yetu bado maskini sana, nimuombe kaka yangu Mheshimiwa Mavunde alitafutie siku maalumu aje Tabora nimuitie vijana wa boda boda akae nao ili tuweze kuona ni jinsi gani tutainua mikoa ile ya pembezoni. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, niongelee kuhusu suala la mkopo. Naibu Spika wewe ni mwanamke, wanawake wengi wanashindwa kwenda kukopa benki kwenye riba ndogo kwa sababu hawana hati za nyumba, hawana hati za magari, wanaenda *Pride, Finca* ambapo riba ni asilimia 30 kuendelea. Mikopo hii wanashindwa kulipa wananyang'anywa makochi yao, mafriji, waume zao wanawageuka wanawafukuza hatimaye tunazalisha watoto wa mitaani kila siku, Serikali ipo tu! (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, siku hizi habari ya mjini imekuwa ni *microfinance*, kila mtu akipata pesa anafungua *microfinance*, ndiyo unatajirika kwa haraka kwa sababu wanatoza riba kubwa, Serikali imekaa kimya tu! Nani anatoa leseni za hizi riba, wanamkopesa mtu kwa riba mpaka ya thelathini na huyu mtu atatajirika saa ngapi, atatoaje huo umaskini? Niiombe sana Serikali, nimuombe Waziri anayeshughulika na wanawake, Mheshimiwa Ummy Mwalimu, nilimsikia siku ya Sikukuu ya Wanawake akimwambia Mkurugenzi wa Benki ya Wanawake kwamba anakopeshaje kwa riba ya asilimia 18 wakati anapewa ruzuku ya Serikali lakini benki hizi mikoani kwetu hazipo. Mimi sijui maana ya Benki ya Wanawake kwa sababu mkoani kwangu haipo! Wanawake wa Mkoa wa Tabora hawapati hiyo huduma ya Benki ya Wanawake. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, nimuombe sasa Mheshimiwa Ummy Mwalimu ambaye tuna imani naye, ana uwezo mkubwa wa kufanya kazi, aniambie lini atakuja Tabora kuongea na akina mama na awape ahadi lini atafungua deski la Benki ya Wanawake kwenye Mkoa wa Tabora. Wanawake hawa wamekuwa waaminifu kwa Serikali hii, lazima muwatendee haki na hii benki ni ya wanawake wote siyo benki ya wanawake wa Dar es Salaam, Arusha, Mwanza na

Mbeya hata sisi kwetu kuna wanawake na wanahitaji huduma hii na ni haki yao wanastahili kwa sababu ni haki ya Serikali kuwapelekea huduma hii. Naomba sana Mheshimiwa Ummy aniambie atakuwa tayari lini kuja Tabora kuongea na wanawake wa Tabora awaahidi suala la hata deski tu kama siyo benki. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, niongelee suala la chuo cha manesi. Tabora tumejengewa chuo cha manesi na Serikali wakisaidiana na ADB. Chuo kile ujenzi umefikia asilimia 90 bado asilimia 10 tu kumaliza lakini miaka miwili hatujapata fedha ya kumaliza. Majengo yale yameanza kupasuka, majengo yale yameanza kushuka kwa maana *value* ya majengo yale imeanza kupotea. Kwa kuweka maji na umeme asilimia 10 tu tutakuwa tumekamilisha. Mradi huu pia ulikuwa unajumuisha jengo la operesheni ambalo na lenyewe limesimama, pesa ni ndogo sana. Nimuombe Mheshimiwa Waziri aangalie jinsi ya kutupa hii pesa ndogo iliyobakia kwa sababu ya jengo la manesi ambalo litazalisha manesi wengi, wataweza kusaidia wananchi wa Mkoa wa Tabora.

Mheshimiwa Naibu Spika, naunga mkono hoja. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Ahsante. Mheshimiwa Martha Moses Mlata atafuatiwa na Mheshimiwa Amina Makilagi na Mheshimiwa Stanslaus Nyongo ajiandae.

MHE. MARTHA M. MLATA: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru kwa nafasi hii lakini naomba tu kwanza nikupongeze kwa kazi kubwa unayoifanya na nataka nikuhakikishie kwamba Mungu yupo upande wako, upo hapo kwa makusudi ya Mungu na ataendelea kukulinda, sisi tupo pamoja na wewe. Kupitia Mwezi huu Mtukufu naamini wengi wanakuombea kwa hiyo tunaomba Mungu aendeleo kukubariki, songa mbele mwanamke mwenzetu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba pia nimpongeze na kumshukuru sana Mheshimiwa Rais kwa sababu amerejesha imani kubwa sana kwa Watanzania. Ninasema haya kwa sababu nidhamu makazini imerejea, watu wanatulua maafisini, watu wanawahi maafisini na wanafanya kazi wanayostahili kulipwa mshahara huo, kwa hiyo nampongeza sana Mheshimiwa Rais. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, Mheshimiwa Waziri pamoja na Naibu Waziri na watendaji wote tunawaamini, tunaomba muendeleo kuchapa kazi lakini naomba sana mtembee kwenye hotuba ya Mheshimiwa Rais. Mheshimiwa Rais wakati anaomba kura na wakati analihutubia Bunge, nataka nimpongeze kwa sababu anatembea kwenye yale maneno yake aliyokuwa anayasema. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, kwenye hotuba hii ya Mheshimiwa Waziri sijaona kipengele kimojawapo ambacho Mheshimiwa Rais alikuwa anazungumza wakati akiomba kura na wakati anahutubia Bunge. Alizungumza sana kuhusu watu wa kima cha chini, wafanyabiashara ndogo ndogo, kina mama lishe, wauza nyanya, viazi, vitunguu, boda boda na wengine wote, nashangaa ametoka kwenye mstari hata hao boda boda sasa naona amewapandishia tozo badala ya kutembea kwenye maneno ambayo Mheshimiwa Rais aliongea.

Mheshimiwa Naibu Spika, Mheshimiwa Rais alisema mgambo watatafuta kazi nyingine ya kufanya lakini hotuba ya Waziri haionyeshi kama mgambo watatafuta kazi nyingine ya kufanya kwa sababu wale mama lishe au wafanyabiashara ndogo ndogo kwenye ushuru mdogo mdogo ambao Mheshimiwa Rais alisema usio na maana utaondolewa hatujasikia, nilidhani TAMISEMI wangeleta lakini halikuonekana hili na bajeti hii iko kimya. Naomba Waziri atamke jambo kwa ajili ya wafanyabiashara hawa wadogo wadogo hasa akina mama lishe, wauza nyanya, vitumbua, wanaofukuzwafukuzwa na mgambo. Ukienda Singida pale utakuta

kuna miwa, nyanya, vitunguu, karanga, tunaomba utulivu wa hawa watu ambao walisubiri sana kauli ya Mheshimiwa Rais itekelezwe. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kweli wafanyabiashara hawa wanategemewa na watu wengi sana. Kuna watu ambao ni wafanyabiashara wanategemewa na watoto wao, wazazi wao lakini wale wanaofanya kazi kwenye viwanda wenye vipato vya chini wanategemea kupata huduma kutoka kwa hawa mama lishe ambao wanatoa huduma kwa bei nafuu.

Mheshimiwa Naibu Spika, pia naomba nizingumzie suala la Mkoa wangu wa Singida. Waziri amesema kwamba Mkoa wa Singida ni miongoni mwa mikoa ambayo uchumi wake bado upo chini sana lakini nashangaa sana kwamba mtoto ambaye amekonda ndiye ambaye bado unaminywa. Sasa sielewi Mkoa wa Singida tumekosa nini? Ametaja reli ya kati ambayo inaenda kujengwa, akataja michepuo ya reli zote lakini akaacha kuitaja reli inayotoka Dodoma - Manyoni - Singida na reli ile ndiyo iliyokuwa inawasaidia sana wananchi wa Mkoa wa Singida. Mkoa huo unategemea uchumi wake kupitia reli ile.

Mheshimiwa Naibu Spika, sisi ni wakulima wazuri sana wa zao la alizeti, tunategemea uchumi wa viwanda, lakini tuna mifugo, tuna kuku, tunalima viazi vitamu ambavyo hakuna mkoa mwingine unaolima viazi vitamu kama Mkoa ule wa Singida. Tuna vitu vingi ambavyo tunategemea kuvisafirisha kwa kutumia reli ile. Kwa hiyo, naomba sana aiingize kwenye hiyo michepuo ya reli nyingine alizozitaja, vinginevyo anawavunja moyo wananchi wa Mkoa wa Singida ambao wao wameinuka kwa kasi kubwa sana katika kujiletea maendeleo na wamejitahidi sana mpaka sasa hivi na nawapongeza. Kwa hiyo, naomba asiwavunje moyo, vitunguu vilivyo bora Afrika Mashariki vinatoka Singida. Kwa hiyo, namuomba sana reli hii aiweke katika *list* yake. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, napenda nizingumzie pia miradi ya zamani. Kuna miradi ambayo imekuwa ikitengewa fedha, inaanzishwa lakini matokeo yake inaachwa, fedha zile zinakuwa zimepotea. Tunafika hapa tunatenga tena fedha tunapeleka kwenye miradi mingine, hivi hatuwezi tukaanza na kitu kimoja tukakimaliza ili twende kwenye kitu kingine? Kwa mfano, ukienda Mkalama utakuta kuna mabwawa ambayo yalishaanza kuchimbwa, miradi ile haikukamilika imeachwa takribani miaka kumi sasa ipo tu na fedha zilitumika. Kuna bwawa la Mwanga, Mwangeza, Msingi, ukienda Iramba kule Urugu na maeneo mengine miradi mingine imekuwa kama magofu. Naomba fedha hizi ziende kukamilisha miradi hiyo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, kwenye suala la wakulima kuna ruzuku lakini wavuvi mbona wametengwa hakuna ruzuku yoyote? Hebu ondoeni kodi kwenye vifaa vya uvuvi. Mheshimiwa Rais alisema anatamani kuona meli ya uvuvi ambayo ni kiwanda kuanzia mwambao Tanga, Dar es Salaam, Lindi mpaka Mtwara. Hebu ondoeni ushuru kwenye mafuta yanayoendeshea vyombo vya uvuvi ili muwasaidie na wenyewe maana hawana ruzuku. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba nimalizie kwa kuzungumzia tozo kwenye utalii, wengi wamezungumza. Hivi mnataka Kenya waendeleo kutupiga bao kwamba ukifika Kenya utauona Mlima Kilimajaro! Mkishaongeza na hiyo tozo ambayo mnaiweka watafika Kenya wataona Mlima Kilimanjaro wataondoka zao. Halafu tunasema tunaongeza ajira kwa vijana, hapa tunawaminywa wale ambao wapo kwenye sekta ya utalii. Kwa hiyo, naomba sana kwenye eneo hili na lenyewe Mheshimiwa Waziri mliangalie.

Mheshimiwa Naibu Spika, nimalizie tu na suala la mikopo upande wa wajasiriamali wanawake. Amezungumza mwenzangu, akina mama wanazalilishwa sana, wengine wamevunja ndoa zao kwa sababu asubuhi anakuja kunyang'anywa TV na mume wake anashuhudia, anaambiwa TV ikiondoka, friji ikiondoka ongozana navyo, hakuna kurejea hapa

nyumbani. Kwa hiyo, naomba sana suala hili liangaliwe na hizi benki zinazohudumia akina mama ni lazima ziende kwenye mikoa mingine.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kuunga mkono hoja, ahsante sana. (Makofi)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Amina Nassoro Makilagi atafuatiwa na Mheshimiwa Stanlaus Haroon Nyongo, Mheshimiwa Deo Kasenyenda Sanga ajiandae.

MHE. AMINA N. MAKILAGI: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana kwa kunipa nafasi niweze kutoa mchango wangu katika hoja iliyo mbele yetu, hoja ya Bajeti ya Serikali ya mwaka 2016/2017.

Mheshimiwa Naibu Spika, awali ya yote, napenda kuchukua nafasi hii kukushukuru sana wewe na kumshukuru Mwenyezi Mungu muweza wa yote aliyenipa nafasi ya kuweza kusimama na kuweza kutoa mchango wangu katika hoja hii muhimu iliyo mbele yetu. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, kipekee nianze kuungana na Wabunge wenzangu wote kukupongeza sana wewe Naibu Spika kwa kazi nzuri unayoifanya ya kuendesha Bunge letu Tukufu la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa weledi na uwezo mkubwa sana wa kiwango cha kupigiwa mfano. Hakika Dkt. Tulia ni kijana mdogo, ni mara yako ya kwanza kuwa Naibu Spika na ni mama ambaye kwa muda mfupi umetushangaza wanawake, umewashangaza Watanzania na umeshangaza hata ulimwengu kwa jinsi ulivyo mwaminifu, mvumilivu na siyo hivyo tu na jinsi unavyojua Kanuni. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, umetukumbusha mpaka enzi za Mzee Mkwawa na Maspika waliopita. Una muda mfupi ndani ya Bunge, umepitia *Hansard* kwa muda mfupi na kila unaporejea Kanuni pia unarejea *Hansard* na unatoa mifano ya Maspika wenzako. Kwa kweli, wale wanaokubeza nakuambia lala usingizi, wanawake tupo nyuma yako na tumejiandaa kikamilifu, wameanza wao tutamalizia sisi. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, tumesema hatuna muda wa kupoteza, mara baada ya Bunge Tukufu kukamilisha kazi zake utatusikia na huko tutakwenda kuongea na wananchi kwa sababu uwezo tunao. Dkt. Tulia tutakutetea, chapa kazi na tupo nyuma yako maana kama ingekuwa ni adhabu wangempa Mzee Chenge ambaye yeye ndiye aliyewatoa leo iweje wanakususia wewe ambaye umesimamia Kanuni na taratibu za Bunge! Hongera sana Dkt. Tulia, songa mbele, tupo nyuma yako, Watanzania na wananchi wenye weledi wanakuunga mkono. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, Waswahili wanasema ukiona baadhi ya wanaume anapokalia mwanamke kiti wanakimbia, nafikiri hapo jibu lao mnalo, maana mwanaume hakimbii boma. **CCM oyee, aah, sorry.** (Makofi/Kicheko) **[Maneno haya Siyo Sehemu ya Taarifa Rasmi za Bunge]**

Mheshimiwa Naibu Spika, mara baada ya utangulizi huo, nianze kwa kusema kwamba naunga mkono hoja hii ya bajeti ya mwaka wa fedha 2016/2017 kwa asilimia 100 na sababu ninazo kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, sababu ya kwanza ya kuunga mkono, Mheshimiwa Waziri na timu yake yote imeandaa bajeti hii kwa weledi wa hali ya juu sana. Bajeti hii kwa kweli imekonga moyo wangu na imekonga mioyo ya Watanzania kwa sababu ni bajeti inayokwenda kujibu matatizo ya wananchi, inakwenda kujibu kero za wananchi, inakwenda kuwapa wananchi fursa mbalimbali katika utekelezaji wa Ilani ya CCM, inakwenda kutekelezwa kwa kuhakikisha inaweka nidhamu ya uwajibikaji ndani ya watumishi wa umma na siyo kwa

watumishi wa umma peke yake na hata wananchi na inakwenda pia kutekeleza maandiko ya Vitabu Vitakatifu ambavyo vinasema asiyefanya kazi na asile. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kweli naomba nichukue nafasi hii kumpongeza Waziri wa Fedha na timu yake kwa sababu bajeti hii pia inakwenda kuondoa kodi zote ambazo zilikuwa ni kero kwa wananchi. Mfano, bajeti hii inakwenda sasa kuondoa kodi ya madawa ya maji, mimi kama mama ni jambo ambalo nimelizungumza. Katika miaka mitano nilikuwa kwenye Kamati ya Kilimo, Mifugo na Maji, Kamati ile ilipiga kelele kwa miaka mitano haikufanikiwa lakini bajeti hii inakuja na pendekezo la sisi Wabunge kwenda kuondoa kodi ya madawa ya maji. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, bajeti hii inakuja na pendekezo la kuondoa ushuru na kodi katika mazao ya kunde ikiwemo maharage ya soya, karanga na siyo hivyo tu, mboga mboga na hata mazao mengine ambayo yanakwenda sasa kuimarisha lishe ya Watanzania na hasa kwa kuzingatia kwamba kwa mujibu wa tafiti zilizofanyika inaonesha bado Tanzania na hasa watoto na wanawake wanaojifungua wana utapiamlo. Kwa hiyo, kupitia bajeti hii pia inakwenda kuwakomboa wanawake na watoto kwa sababu imeondoa kero ambazo ni sumbufu. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, mara baada ya utangulizi huo nijielekeze katika mambo ambayo nimechagua kuyazungumzia ambayo ni machache kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza, nimefurahishwa na kufutwa misamaha ya kodi ambayo haileti tija kwa wananchi na moja ya jambo hili ni kwenda kufuta misamaha ya kodi katika maduka ya majeshi na maduka mengine katika taasisi zetu za kijeshi. Namwomba Mheshimiwa Waziri atakapokuja ku-*wind up* hapa asituambie kwamba atakwenda kushauriana na viongozi wa wakuu wa majeshi, *no!* Namuomba na kumshauri aje kabisa na mpango mzima utakavyokuwa, kama inawekwa posho kwa ajili ya hawa askari wetu ijulikane, kama ni shilingi laki moja kwa mwezi ijulikane, ni shilingi laki moja na hamsini ijulikane. Maana akisema anakwenda kushauriana nao endapo watasema ni shilingi laki tatu ataipata kupitia bajeti ipi? Ina maana itakuwa ni mwaka mwingine wa fedha. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, nazungumza hivyo kwa sababu askari wa nchi hii wamenituma, ma-CP, ma-WP ma-Constable huwa naongea nao sana, wanataka Serikali itoe kauli leo kwamba inakwenda kufanyaje sasa kwa sababu ushuru umeondolewa katika maduka yale ambayo yalikuwa ni msaada kwao. Serikali iweke kabisa fedha kama ni shilingi laki moja na hamsini kama ni shilingi laki tatu kwa kila mwezi ijulikane badala ya kwenda kufanya mazungumzo na viongozi wa jeshi. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, hoja yangu nyingine ni suala zima la kupeleka fedha kwa Mkaguzi na Mdhambi wa Hesabu za Serikali. Naomba niungane na wenzangu wote walioiomba Serikali yetu Tukufu ambayo ni sikuvu kuingeza fedha, shilingi bilioni 47 kwa ajili ya CAG haitoshi! Kwa bahati njema katika Bunge hili umenipa fursa ya kuwa Mjumbe wa Kamati ya LAAC kwa muda mfupi tumekagua Halmashauri 30 hazikufanya vizuri, tumejionea madudu! (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, fedha za miradi ya maendeleo zinaliwa sana kwenye baadhi ya Halmashauri zetu lakini Mkaguzi wa Hesabu za Serikali ndiye anayetuletea taarifa. Wenzangu wameshafanya uchambuzi sitapenda kurudia, ili TAKUKURU aweze kufanya kazi yake vizuri lazima na huyu CAG tumpe fedha ili ziende kutekeleza kazi ambayo tumekusudia. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, waliposikia kwamba CAG hana fedha baadhi ya Wakurugenzi wasio waaminifu wameanza kushangilia maana wanajua kuna baadhi ya madudu yanafanyika huko hawachukuliwi hatua yoyote, CAG peke yake ndiye atakayetukomboa. Tunamuomba

Mheshimiwa Waziri wa Fedha hebu akae na timu yake tena, akaa na timu ya Mama Segasia na wenzake, wajaribu kuona ni wapi wanaweza wakapunguza fedha tukampa huyu CAG ili aweze kufanya kazi yake kikamilifu. Changamoto ya kukosa fedha tumeshaanza kuona. Mimi niko kwenye Kamati ya LAAC, sasa hivi tunajiandaa kwenda Mikoani, tunajiandaa kuita Halmashauri, unamuona CAG anavyokuja anasuasua maana fedha anazopata hazitoshi. Kama hatumpi fedha za kutosha CAG, tutatenga fedha lakini zitaishia mikononi mwa wajanja kwa sababu watakwenda kufanya sivyo. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba sasa nizungumzie utaratibu wa upelekaji wa ujenzi wa miundombinu ya maji katika Serikali yetu. Hapa naomba nianze kuipongeza Serikali kwa kazi nzuri sana ambayo imekuwa ikifanya. Tumejionea wenyewe imejenga miradi mikubwa sana ikiwemo jiji la Dar es Salaam na katika miji mingine saba hapa nchini na miradi ya mikakati katika nchi yetu na taarifa ya Mheshimiwa Waziri wa Fedha imeeleza vizuri zaidi na hata taarifa ya Wizara ya Maji. Ombi langu kwa Serikali, kwa sababu zipo shilingi milioni 900 zimetengwa kwa ajili ya maji, tunaomba ule mfuko kwa ajili ya kupeleka maji vijijini uimarishwe, badala ya kutoza Sh.50 kwa kila lita ya mafuta ya diesel na lita 50 ya petrol iwe Sh.100. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, nasema hivyo kwa sababu hali ya upatikanaji wa maji na hasa vijijini ni mbaya sana. Mheshimiwa Waziri sijui kama amepata fursa ya kwenda vijijini, mimi ninayezungumza ni mdau wa wanawake na nikienda vijijini sifanyi mikutano ya ndani naitisha mikutano ya hadhara. Hivi navyozungumza nimetoka site siongei mambo ya mezani. Napoitisha mikutano ya hadhara kuongea na wananchi ukiuliza kero ya kwanza kwa wananchi wote, wanawake, wanaume, vijana na watoto ni maji. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, namuomba Mheshimiwa Waziri wa Fedha kwa jinsi alivyoanza kazi vizuri hebu sasa huu Mfuko wa Maji akubali uongezwe tozo kutoka Sh.50 mpaka Sh.100 kwa kila lita ya diesel na lita ya petrol. Ushauri huu unakuja sasa mara ya pili, Wizara ya Fedha kuna kigugumizi gani cha kufanya uamuzi? Mnahofia kwamba eti mkipandisha hapa wananchi watapata matatizo, siyo sawa. Nawaomba sana mshughulikie suala hili kwani kero ya maji ndiyo changamoto ya kwanza.

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa Mzungumzaji)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Makilagi muda wako umekwisha.

MHE. AMINA N. MAKILAGI: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante. Naunga mkono hoja. (Makofi)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Amina Makilagi kabla hujakaa naomba ufute yale maneno ya 'CCM oyee'.

MHE. AMINA N. MAKILAGI: Mheshimiwa Naibu Spika, naomba niondoe kabisa maneno ya 'CCM oyee' lakini ukweli ndiyo wenyewe. (Makofi/Kicheko) **[Maneno haya siyo Sehemu ya Taarifa Rasmi za Bunge]**

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, tunaendelea. Mheshimiwa Stanslaus Nyongo atafuatiwa na Mheshimiwa Deo Kasenyenda Sanga, Mheshimiwa Juliana Shonza ajiandae.

MHE. STANSLAUS H. NYONGO: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana kwa kunipa nafasi. Kwanza kabisa nianze kwa kukupa pongezi wewe mwenyewe kwa kazi nzuri unayoifanya. Tunamuomba Mwenyezi Mungu akujalie afya njema uendeleo hivyo hivyo, kazi yako iko safi, tunaona juhudi zako, Mungu akubariki sana. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, vilevile nitoe pongezi kwa Mheshimiwa Waziri wa Fedha kwa hotuba yake nzuri aliyeitoa. Nimpongeze kwa bajeti nzuri ambayo kwa kweli ni ya kihistoria na utekelezaji wa bajeti hii kama kweli itatekelezeka kwa asilimia zaidi ya 80 Tanzania itakuwa imeweza kwenda mbele zaidi. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, tunaipongeza bajeti hii kwa kuangalia umuhimu wa maendeleo. Kwa kweli katika Ilani ya Chama cha Mapinduzi katika uchaguzi uliopita mwaka jana 2015 tuliwahidi mambo mengi sana. Jambo kubwa tuliloahidi ilikuwa ni kuondoa umaskini na kuondoa umaskini ni lazima tujikite kwenye kilimo na kwenye shughuli mbalimbali ambazo zitaweza kuondoa umaskini wa wananchi wetu. Tukiangalia hata katika bajeti hii inaonesha asilimia 40 inakwenda kwenye matumizi ya maendeleo.

Mheshimiwa Naibu Spika, vilevile tunatoa pongezi kwa sababu maendeleo bila elimu na yenyewe ni tatizo. Tumeona katika bajeti hii asilimia 22.1 imekwenda kwenye maendeleo ya elimu, tunawapongeza kwa hilo.

Mheshimiwa Naibu Spika, tukumbuke kwamba katika Ilani ya Chama cha Mapinduzi tuliwahidi akina mama kwamba watakapochagua Serikali ya Chama cha Mapinduzi basi mama hatapata mzigo wa kutafuta maji kwenye vyanzo mbalimbali vya mito na visima na kwamba tunakwenda kukomesha tatizo la akina mama kujihimu asubuhi kwenda kutafuta maji. Katika bajeti hii tunaona imetengwa asilimia 4.8 kwa ajili ya maendeleo ya maji. Tunaomba juhudi zifanyike, utekelezaji uwe wa asilimia 100. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, tuliwahidi akina mama na watoto kwamba kwa kuchagua CCM mwaka 2015 huduma za afya zitaboreshwa. Tukiangalia katika bajeti iliyopo asilimia 9.5 imetengwa kwa ajili ya maendeleo ya afya. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, tunawaomba na kwa kushirikiana na Watanzania wote tufanye kazi kwa juhudi ili yale malengo yaliyopangwa yaweze kutimia. Vilevile tuweze kuwaondolea kero wananchi na kutimiza ahadi ya Chama cha Mapinduzi ilizowaahidi wananchi katika Ilani ya Chama cha Mapinduzi mwaka 2015. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, katika haya nina changamoto ninazoziona na naweza nikachangia zaidi. Tukienda kwenye suala la kodi ya majengo, Umoja wa Madiwani na Mameya wa Miji wamekaa na kutoa tamko kwamba hawakubaliani na maamuzi au mapendekezo aliyoyatoa Mheshimiwa Waziri katika bajeti hii. Wanayapinga kwa sababu wanasema kwamba Mkoa wa Dar es Salaam ulianza kama *piloting* katika ukusanyaji wa kodi ya majengo kwa maana ya Kinondoni, Temeke pamoja na Ilala, kwa Wilaya zote tatu za Mkoa wa Dar es Salaam lakini matokeo hayakuwa mazuri, ukusanyaji wa kodi za majengo haukuwa mzuri, wanakuja na maoni ya kusema kwamba mapendekezo haya yabadilishwe. Mimi nina maoni kwamba, kama tunaamua kwenda huko, nia ni njema tunataka tukusanye kodi za majengo lakini kama *piloting results* zake hazikuwa nzuri mmeona nini ambacho kitakwenda kurekebishwa ili TRA iweze kukusanya kodi za majengo? (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, kama kuna changamoto zilionekana Dar es Salaam, je, tutazi-tackle vipi kuanzia tarehe 1Julai, 2016? Nasema hivi kwa sababu tunaweza tukaamua TRA kukusanya kodi ya majengo na ukitazama Halmashauri nyingi zinategemea kodi ya majengo kuanzia asilimia 30 mpaka asilimia 60 leo tunawaondolea, je, sisi tumejidhatiti kwa namna gani? Je, tutapeleka pesa zinapohitajika? (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, vilevile wanalalamika kwamba wana changamoto za mikopo katika Halmashauri zao na wamekwishaingia mikataba na mabenki. Je, TRA ikikusanya hizi Halmashauri zitalipiwa madeni katika mabenki kupitia huu mfumo wa kupitia Hazina? Nafikiri Waziri aje atueleze na awape amani Mameya ambao wamekusanyika na wengine wamekuja hapa jana toka Dar es Salaam, wamegawa tamko lao kwa Wabunge wanalalamika kwamba uamuzi huu unakwenda kuwaondolea uwezo na hivyo Halmashauri zitakufa na njaa. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, suala lingine ni kuhusu kodi za mazao. Tunashukuru wameondoa kodi hasa kwenye mazao ya mbegu ambazo zinazalisha mafuta na kuweka kodi kwenye *crude oil* kwa maana ya mafuta yanayotoka nje kwa ajili ya mafuta ya kula. Tanzania tunatumia zaidi ya tani laki nne kwa mwaka na mafuta tunayo-*import* yanatokana na *palm*. Leo tumeyawekea kodi, nakubali nia ni nzuri lakini tumejipanga vipi kuzuia bei ya mafuta kupanda? Kwa sababu kama tumeweka kodi lazima bei ya mafuta itapanda na kama ikipanda hata chipsi mtaani itapanda bei kwa sababu mafuta ya alizeti kidogo gharama yake ni kubwa. Nafikiri kidogo tungeweza kwenda taratibu, tusiende pupa kwa sababu tutatengeneza bei kubwa ya mafuta ya kula na tutajikuta tunashindwa. Nia ni njema tunakubaliana na ninyi lakini tuangalie ni namna gani ya kuweka unafuu kusudi tupate mafuta kwa bei ya chini. Chakula kinacholika mtaani mama lishe wanapika kwa kutumia mafuta ya *palm oil*, japokuwa kweli yana matatizo kwa sababu yana *cholesterol* lakini tuangalie ni jinsi gani ya kuingia katika kuboresha uzalishaji wa mafuta ya ndani ambayo yatakidhi mahitaji ya mafuta tunayotoa nje. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, suala lingine nilishatoa ushauri kwamba kuna zao la pamba, watu wa Mkoa wa Simiyu wanalima pamba, bei ya pamba inakwenda kuporomoka. Inaporomoka kwa sababu hakuna mikakati ambayo inaonesha kwamba Serikali iko *serious* kumuokoa mkulima wa pamba. Bei ya pamba inaelekea kudorora na *percent* kubwa ya pamba tunayolima tunapeleka nje, je, tunajiandaa vipi kuwa na viwanda vyetu vya ndani ambavyo vitafanya mkulima wetu alime kwa uhakika wa soko, alime bila kuogopa bei? Sasa hivi kuna *directive price* inatolewa ambayo inamkandamiza mkulima. Sasa hivi mkulima anayelima pamba anabadili kilimo cha pamba anakwenda kwenye alizeti kwa sababu kilimo cha pamba hakilipi. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, tunaomba ianzishwe Wizara ya *textile* kama inawezekana tuamue ku-*specialize* ku-*produce* nguo tuuze katika soko la *East Africa* ambalo lina *population* ya watu zaidi ya milioni 100 sasa hivi kwa sababu nguo zina *demand* kubwa. Mtoto akizaliwa leo anatumia nguo, unapoishi unakuwa unatumia nguo, unapofariki unafunikwa na nguo, matumizi ya ngua yako juu, lakini tunalima pamba tuna *export*, kwa nini tusiwe na viwanda vilivyojitosheliza kwa maana ya kuzalisha nguo na tukauza katika soko letu la *East Africa*? (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, tumeweka kodi kwenye mitumba kwa sababu tunadhani tunaweza tuka-*produce* nguo. Nachosema tuna-*promote* soko la China, watatuletea nguo hapa mpya, nguo za mitumba tutaziwekea kodi lakini sisi wenyewe hatuzalishi nguo. Tunaomba Mheshimiwa Waziri mlitazame suala hili kwa upana wake. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru sana kwa kunipa nafasi hii, napenda kuunga mkono hoja. Ahsante sana. (Makofi)

NAIBU SPIKA: Ahsante. Mheshimiwa Deo Kasenyenda Sanga atafuatiwa na Mheshimiwa Juliana Shonza na Mheshimiwa Mattar Ali Salum ajiandae.

MHE. DEO K. SANGA: Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza nikushukuru kwa kunipa nafasi na mimi niweze kuchangia. Wanasema ukiona watu wanasema wewe una tatizo, wewe songa mbele, wewe ni jembe unafaa kutumikia wananchi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, nampongeza sana Mheshimiwa Rais Dkt. John Pombe Magufuli kwa kutuletea bajeti nzuri yenye mwelekeo na kwa kumteua Waziri Mpango pamoja na Naibu Waziri. Naipongeza Wizara ya Fedha na Watendaji wote kwa kutupa bajeti yenye mwelekeo mzuri kwa maendeleo ya Watanzania. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, sasa mategemeo yetu Watanzania ni kwamba matatizo ya maji, elimu, afya, barabara, umeme yatapungua. Hii ikiwa ni pamoja na utekelezaji wa ahadi alizozitoa Mheshimiwa Rais kwa Watanzania ikiwemo Mji wa Makambako ambapo aliahidi maji, vifaa tiba, lami kilomita sita, umeme na kadhalika. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, imani yangu bajeti hii hata waliotoka humu ndani nao wanahitaji maendeleo kwenye Majimbo yao. Rais wetu alishasema maendeleo hayana chama, peleka maendeleo hata huko katika Majimbo waliyotoka utakuwa unawatendea haki Watanzania. Ingawa wenzangu watasema, aah, aah, ndugu zangu tunawapeleka maendeleo Watanzania. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, nizungumzie suala hili ambalo limeleta mkanganyiko mkubwa juu ya mageti ambayo yalishatangazwa kwamba yanaondolewa kwenye Halmashauri zetu yanayohusiana na ushuru. Waziri atakapokuwa anahitimisha hapa atuambie jambo hili limekaaje maana tayari linaleta mkanganyiko kuhusiana na kuondoa mageti haya ya ushuru wakati Halmashauri zilishaweka bajeti na wananchi wameshapata kauli ya kwamba ushuru sasa umeondolewa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, nimpongeze Waziri kwa kuondoa tozo mbalimbali kwa wakulima. Jambo hili limeleta faraja kubwa sana kwa Watanzania na wakulima wetu. Nirudie tena kumpongeza Rais John Pombe Magufuli kwa kumteua Waziri huyu Mheshimiwa Dkt. Mpango sasa tunaona mipango itakwenda vizuri, nakupongeza sana. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, napingana na hawa watu ambao wametoka hapa na wamekuwa wakipinga kwamba hii bajeti haina mwelekeo na kadhalika, ndugu zangu uchaguzi ulishakwisha, Rais sasa ni Mheshimiwa Dkt. John Pombe Magufuli pamoja na Makamu wa Rais Mheshimiwa Samia Suluhu, Waziri Mkuu ni Mheshimiwa Majaliwa Majaliwa pamoja na Mawaziri wote walioteuliwa, naomba chapeni kazi ya maendeleo kwani watu wanasubiri maendeleo katika maeneo yao. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, wenzangu wengi wamezungumzia sana suala la kiinua mgongo. Mimi niseme tu kwamba suala la kiinua mgongo linagusa Watanzania wote hasa watumishi. Watumishi pamoja na Waheshimiwa Wabunge tumekuwa tukikatwa kodi mbalimbali lakini kodi hii ya kiinua mgongo kwa watumishi nadhani iangaliwe upya. Kwa sababu watumishi hawa wametumikia nchi na wamekatwa kodi mbalimbali. Kwa hiyo, naomba suala la kiinua mgongo kwa watumishi wote kwa ujumla liangaliwe vizuri. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, pia niipongeze Serikali imesikia kilio cha Wabunge ambao wamezungumzia sana suala la manunuzi kwamba lilikuwa ni tatizo kubwa katika Halmashauri zetu na wenzangu wengi wamesema hapa. Suala hili la manunuzi ilikuwa hela zikipelekwa kwenye Halmashauri zinaliwa tu na baadhi ya watendaji ambao siyo waaminifu. Naishukuru sana Serikali, Waziri alisema hapa unaletwa Muswada wa kubadilisha Sheria ya Manunuzi na

mimi naafiki kwamba utaratibu huu ukibadilishwa utaleta tija na maendeleo katika Halmashauri zetu na hizi fedha zote zinazojadiliwa hapa sasa zitakwenda kutumika ipasavyo. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, Mji wetu wa Makambako sasa tunazungumzia suala la kujenga viwanda, watu wanahitaji kuwekeza viwanda katika mji wetu lakini tatizo kubwa ni upatikanaji wa maji. Niipongeze sana Wizara ya Maji ambayo tayari imetenga fedha kwa ajili ya kutatua tatizo la maji katika Mji wa Makambako. Kwa hiyo, tunaomba Wizara ya Fedha ipeleke haraka fedha hizi ili ziweze kuleta maji ili wawekezaji waweze kuanzisha viwanda katika Mji wetu wa Makambako. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, jambo la mwisho, hili nimelisema mara nyingi sana, naomba nirudie, Serikali imewekeza fedha kwenye hospitali yetu pale kwa miaka zaidi ya minne sasa, tumejenga wodi mbili kubwa za akina mama na watoto imebaki tu kumaliza, miaka minne imebaki magofu. Mheshimiwa Waziri wa Fedha hebu liangalie suala hili zinahitajika hela kidogo sana ili wodi hizi ziweze kufanya kazi iliyokusudiwa kwani fedha ya Serikali imekaa pale kwa muda mrefu. Namuomba Mheshimiwa Waziri atakapokuwa anahitimisha aone ni namna gani atatatua tatizo hili la kumaliza wodi hizi. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, jambo lingine ni kwamba hospitali ile ya Mji wa Makambako imeshapandishwa hadhi na kuwa hospitali kamili na kwa miaka mitatu tunakwenda vizuri. Tatizo ambalo lipo katika Mji wetu wa Makambako, nilimueleza hata Waziri wa Afya na Waziri wa TAMISEMI, tayari tuna jengo pale la upasuaji ambalo limeshakamilika lakini tunakosa tu vifaa tiba vya upasuaji. Tuna gari letu la ambulance kwa siku mara saba linapelekea wagonjwa Njombe kwa ajili ya upasuaji. Fedha inayohitajika ni kidogo sana hata shilingi milioni 30 hazifiki ili tuweze kununua vifaa vya upasuaji vilivyobakia ili shughuli za upasuaji ziweze kuendelea. Mmetuletea Madaktari wazuri wako pale wamekaa tu hawawezi kufanya kazi kwa sababu shughuli za upasuaji hakuna. Namuomba Waziri wa Fedha atakapokuwa anahitimisha aone namna ya kutatua tatizo la kununua vifaa vya upasuaji ili kuweza kutatua tatizo la Makambako. Vifaa vinavyohitajika ni kifaa cha kuchanganyia dawa ya usingizi na vitu vidogo vidogo tu. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, mambo yote naungana na Waheshimiwa Wabunge wenzangu, Waziri Dkt. Mpango chapa kazi.

Mheshimiwa Naibu Spika, naunga mkono hoja hii kwa asilimia 100. Ahsante sana. (Makofi)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Juliana Shonza atafuatiwa na Mheshimiwa Mattar Ali Salum na Mheshimiwa Livingstone Lusinde ajiandae.

MHE. JULIANA D. SHONZA: Mheshimiwa Naibu Spika, awali ya yote na mimi nishukuru kwa kuweza kupata nafasi hii. Vilevile nichukue nafasi hii kuweza kuzungumzia hii hali ambayo inaendelea humu Bungeni.

Mheshimiwa Naibu Spika, napenda nianze kwanza kwa kukutoa hofu kwa sababu kwa sisi ambao tunasoma Biblia, ukifuatilia kitabu kile cha Mathayo utakuta kuna historia ya Mfalme Herode, tabia ya Mfalme Herode inafanana kabisa na tabia wanayoifanya viongozi wa CHADEMA ndani ya Bunge lako Tukufu. Mfalme Herode alikuwa na tabia ya wivu. Kilichomsababisha Mfalme Herode akatangaza kwamba watoto wote wa kiume wauwawe ni wivu aliokuwa nao kwa sababu alipoiona ile nyota ya mashariki akaona kabisa kwamba nyota hii ni ishara Mfalme anakwenda kuzaliwa kwa hiyo ataenda kuchukua nafasi yake. Naomba

nikutoe hofu kwamba nyota yako ndani ya Bunge hili imeng'ara sana na ndiyo inayowatisha Wapinzani kiasi kwamba wanabaki wanahangaikahangaika. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini tukumbuke na nichukue nafasi hii kuweza kuwakumbusha Wapinzani kwamba pamoja na mbinu zote ambazo Herode alizifanya kumuangamiza Yesu mpaka leo hii Yesu ndiyo Mfalme wa dunia, ukitaja Wafalme wa Dunia wako wawili, ni Yesu pamoja na Mtume Muhammad, hakuna cha Herode wala cha nini. Kwa hiyo, watoke ndani ya Bunge au wasitoke bado Naibu Spika utabaki kuwa Naibu Spika na Wabunge wa Chama cha Mapinduzi tunakutakia kila la kheri. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kuwa historia inaonesha kwamba Herode alianza kufa kabla ya Yesu pamoja na mbinu zake zote, kwa hiyo ni wazi kwamba sasa hivi CHADEMA kinaenda kufa na kinaenda kutoka miongoni mwa vyama Tanzania kwa sababu mambo wanayoyafanya katika Bunge hili siyo mambo waliyotumwa na wananchi wa Majimbo yao. Kwa hiyo, naomba nikutoe hofu, wewe ni kiongozi makini na sisi Wabunge wa Chama cha Mapinduzi tuko pamoja na wewe kama ambavyo jina lako ni Dkt. Tulia tunaokuomba utulie. *(Makofi/Kicheko)*

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya kusema hayo, naomba moja kwa moja nianze kwa kuunga mkono hoja ya bajeti ya Wizara ya Fedha. Nichukue nafasi hii kuipongeza Kamati ya Bunge ya Bajeti kwa sababu imefanya kazi kubwa sana. Niiombe Serikali iweze kuzingatia maoni ya Kamati ya Bajeti chini ya Mwenyekiti wake Mheshimiwa Hawa Ghasia kwa sababu maoni waliyoyotoa ni mazuri na yakifanyiwa kazi yataleta tija na kuongeza mwamko katika Serikali hii ya Hapa Kazi Tu.

Mheshimiwa Naibu Spika, nianze kuchangia moja kwa moja Wizara ya Afya ambayo imetengewa kiasi cha fedha cha shilingi trilion 1.99, vipaumbele vyake vikiwa ni kununua dawa, vifaa tiba pamoja na kulipia deni la MSD. Tunatambua kwamba ni jambo zuri kulipa deni la MSD na najua zahanati zangu kule Mkoani Songwe sasa zitaenda kuwa na uhakika wa dawa.

Mheshimiwa Naibu Spika, sote tunatambua kwamba zahanati zetu nchini zina hali mbaya hususani zahanati ambazo zipo katika Mkoa wangu wa Songwe. Zahanati zangu zina hali mbaya sana na Sera ya Wizara ya Afya inasema kwamba kutakuwa na zahanati kwa kila kijiji na kutakuwa na kituo cha afya kwa kila kata lakini mpaka leo hii ambapo tumesimama kujadili bajeti hii ni wazi kwamba hatujafikia hata nusu ya malengo ambayo tulikuwa tumejiwekea. Mfano, nikienda katika Mkoa wangu wa Songwe katika Wilaya ya Ileje ina zahanati 23 tu zote zinakabiliwa na tatizo la uhaba wa maji, wanatumia maji ambayo siyo safi na salama, matatizo ya umeme pamoja na ukosefu wa watumishi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, katika Tarafa ya Bulambya katika Zahanati ya Chabu pamoja na Izuba, zinatumi maji machafu yanayotoka katika Mto Songwe na ukiangalia maji yale yalishapimwa yakaonekana kwamba yana vijidudu asilimia 18, kwa hiyo hayafai kwa matumzi ya binadamu. Kama hiyo haitoshi, nikienda katika Wilaya yangu ya Mbozi ina zahanati 99, zahanati ambazo zinafanya kazi mpaka sasa hivi ni 62 tu na zote matatizo yake yanafanana. Hakuna umeme, maji, wahudumu na waganga wa kutosha.

Mheshimiwa Naibu Spika, mfano, katika zahanati ambayo ipo katika kijiji cha Wasa mpaka leo hii ina Mganga mmoja tu. Ukienda katika Zahanati ya Ipunga ina Mganga mmoja tu kiasi kwamba siku Mganga akipata shida zahanati zile zinafungwa. Unaweza kuona kwamba tunaweka rehani maisha ya mama mjamzito na watoto. Kwa hali hii, inaashiria kwamba bado afya ya mama mjamzito na mtoto iko hatarini.

Mheshimiwa Naibu Spika, kama hiyo haitoshi, katika Wilaya ya Mbozi kuna Kata ya Itaka, kuna mfadhili alishatoa vifaa vya maabara vikiwepo vifaa vya kupimia CD4 lakini kwa sababu mpaka leo hii hakuna umeme, vile vifaa vimebaki kama mapambo. Ndiyo maana sisi kama Wabunge wanawake tunahitaji *commitment* ya moja kwa moja ya Serikali yetu katika kuzihudumia zahanati zetu.

Mheshimiwa Naibu Spika, vilevile ukienda Wilaya ya Momba mpaka sasa hivi ina zahanati 27 tu na vituo vya afya vitatu. Hili jambo nimekuwa nikilipigia kelele katika Bunge hili kwamba Wilaya ya Momba hata Hospitali ya Wilaya hakuna, hivyo vituo ambavyo viko 27 bado havitoshi na ukizingatia havina mahitaji muhimu.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba *commitment* ya Serikali katika kuhakikisha kwamba inaweka mkono wake na siyo kuziachia tu Halmashauri zetu. Tunataka *commitment* ya moja kwa moja ya Serikali katika kuzihudumia zahanati zetu. Sote tunatambua vifo vya akina mama na watoto vinatokea kule chini katika zahanati lakini siyo katika Hospitali za Mikoa au Wilaya. Hivyo, kama tumejipanga kuhakikisha kwamba tunakomesha vifo vya watoto na akina mama, niishauri Serikali isiziangalie tu Hospitali za Wilaya na Mikoa, tutupie jicho chini katika zahanati zetu. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, nimesoma kwa umakini sana bajeti ya Serikali Kuu. Bajeti hiyo haijatenga bajeti ya moja kwa moja kuzihudumia zahanati zetu. Ndiyo maana ukisoma kuna kiwango cha fedha ambacho kimetengwa katika bajeti ya TAMISEMI shilingi bilioni 32, hizo ni fedha ambazo zinatoka katika *own source* kwa maana ni fedha ambazo zimetengwa na Halmashauri zetu na fedha hizi siyo za uhakika, kwa sababu ni fedha ambazo inategemeana na makusanyo ambayo Halmashauri zetu zitakuwa zimekusanya. Nimesoma hiyo bajeti ya TAMISEMI kuna Kituo cha Afya cha Tunduma ambapo kuna ukarabati ya wodi ya wazazi, kujenga sehemu ya kujisubirishia akina mama wajawazito pamoja na jengo la upasuaji na chumba cha kujifungulia katika Zahanati ya Katete na Chiwezi, zote zimetengewa kiasi cha shilingi milioni 128 lakini ukiangalia *source* ni kwenye *local governments*, UNICEF na vyanzo vya ndani.

Mheshimiwa Naibu Spika, vyanzo hivi siyo vyanzo vya kuaminika. Ndiyo maana sisi kama Wabunge wanawake tunaotoka katika mikoa ambayo ina shida ya huduma za kiafya, tunaomba *commitment* ya Serikali kwamba sasa iweze kuzingatia ushauri ambao umetolewa na Kamati ya Bajeti. Ushauri ule ni mzuri kwamba iongezwe Sh.50 kwenye kila lita ya mafuta ya *petrol* na *diesel* ili kwa mwaka tuweze kukusanya shilingi bilioni 250 ambapo shilingi bilioni 220 zikatumike katika kuhakikisha kwamba tunasambaza maji katika mikoa yetu na shilingi bilioni 30 zipelekwe kumalizia zahanati zetu na kuzifanyia ukarabati.

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya kusema hayo, naunga mkono hoja. (Makofi)

NAIBU SPIKA: Ahsante. Mheshimiwa Mattar Ali Salum atafuatiwa na Mheshimiwa Livingstone Lusinde na Mheshimiwa Goodluck Mlinga ajiandae.

MHE. MATTAR ALI SALUM: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana kwa kunipa nafasi hii ili niweze kuchangia bajeti ya Serikali.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza nikupongeze wewe binafsi, kwa Waislamu tuna kauli tunasema *Wallah* umependeza kwenye Kiti hicho. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, vilevile nimpongeze Mheshimiwa Waziri kwa hotuba yake nzuri ambayo ameitoa mbele ya Bunge hili. Nimpongeze sana kwa hatua hii aliyochukua, bajeti hii imekaa vizuri na wananchi wengi wa Tanzania wamejenga imani.

Mheshimiwa Naibu Spika, nigusie kuhusu bidhaa zinazotengenezwa Tanzania Bara na kuuzwa Zanzibar kutozwa kodi Zanzibar na bidhaa zinazotengenezwa Zanzibar na kupelekwa Tanzania Bara kutozwa kodi Tanzania Bara. Hatua hii ni nzuri sana, inatia faraja sana kwa wafanyabiashara wetu. Hatua hii ambayo imechukuliwa na Serikali ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ni kigezo chote cha kuondosha migogoro ya wafanyabiashara wetu, kupunguza kelele na mizozo isiyokuwa na maana kwa wafanyabisahara wetu. Niwaombe sana Serikali ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania iweze kukusanya kodi hii kwa nguvu zake zote bila ya kuwa na kitatanishi chochote kwa sababu kodi hii kipindi kirefu ilikuwa hailipwi na inaleta usumbufu mkubwa kwa wafanyabishara wetu na kupelekea kuwa na mzozo usiokuwa na maana. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa upande wa Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar hatua hii iliyochukuliwa na Serikali ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania pamoja na Wizara husika kutoza kodi hii upande wa Zanzibar imesaidia kwa kiasi kikubwa ukusanyaji wa kodi kwa upande wa Zanzibar kukua, hata maisha ya upande wa Zanzibar basi yatakua ya hali ya juu kabisa. Kwa sababu kuna wafanyabiashara wachache walikuwa wakitumia mwanya huu vibaya kwa kuhakikisha hawalipi kodi hii kwa kuwa bidhaa hii inatengenezwa upande mmoja wa Muungano. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, nimuombe Mheshimiwa Waziri afanye mazungumzo na Wizara ya Fedha ya Zanzibar ili na wao waweze kutumia mashine za EFD kwa ajili ya kukusanya vizuri kodi zake kwa sababu Zanzibar ukusanyaji wa kodi bado uko chini. Naamini Mheshimiwa Waziri anakaa na Wizara hii basi nimuombe sana kuhakikisha kwamba anawashauri wokusanyaji wa kodi wa Zanzibar, anaishauri Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar na wafanyabiashara wetu wa kule Zanzibar waweze kutumia mashine hizi za EFD ili kuweza kukusanya kodi vizuri. Nimpongeze sana Mheshimiwa Waziri kwa kazi nzuri ambayo ameifanya kwa kugundua tatizo hili. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, nigusie vilevile maduka ya vyombo vya ulinzi kuondolewa msamaha wa kodi, hii ni hatua nzuri sana. Haya maduka kipindi cha nyuma watu wachache walikuwa wanatumia mwanya huu kujifaidisha kwa maslahi yao binafsi. Kwa hatua hii sasa itabana haya maslahi ya wachache. Nimuombe sana Mheshimiwa Waziri afanye jitihada binafsi kuhakikisha askari wetu wanapatiwa maslahi haya moja kwa moja wao wenyewe. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, vilevile nigusie mikopo ya elimu ya juu. Nimpongeze sana Mheshimiwa Waziri na Serikali kwa kuwa imeongeza idadi ya wanafunzi wanaopata mikopo hii. Serikali inachukua wanafunzi hawa inawapeleka katika vyuo vya watu binafsi, inawapa mikopo wanafunzi hawa lakini hivi vyuo binafsi gharama yake iko juu tofauti na vyuo vingine.

Mheshimiwa Naibu Spika, hivyo, naomba Serikali inapotoa mikopo kuwapelekea wanafunzi wa vyuo vya watu binafsi ifanye *research* mapema kabla ya kuwapeleka wanafunzi hawa katika vyuo hivyo kwani gharama zake ziko juu tofauti na vyuo vingine. Kwa hiyo, namuomba sana Mheshimiwa Waziri suala hili aliangalie kwa kina. Kiukweli wanafunzi wetu wanaosoma katika vyuo vya watu binafsi wanapata tabu, ada zake ziko juu mno. Inafikia mahali wanafunzi hawa hawafaidiki na mikopo hii ambayo imeandikwa humu.

Mheshimiwa Naibu Spika, mfano ni Chuo cha *Kampala International University (KIU)*. Chuo hiki kina wanafunzi wetu kutoka Tanzania ambao wanasoma hapa lakini jambo linalosikitisha zaidi ada ya Serikali wanayopelekewa wanafunzi hawa ni takribani Sh.3,100,000

lakini chuo hiki gharama zake ni takribani Sh.6,000,000. Namuomba sana Mheshimiwa Waziri aliangalie kwa kina tatizo hili. Wanafunzi hawa wanaendelea kupata taabu ndani ya vyuo hivi, wanashindwa hata kufanya mitihani yao, hata kuona yale matokeo yao wanashindwa kwa sababu ya kiwango kidogo cha fedha ambacho wanapelekewa katika vyuo hivi.

Mheshimiwa Naibu Spika, namuomba sana Mheshimiwa Waziri afanye kazi hii na nataka akija hapa aweze kueleza ni hatua gani Serikali itachukua kuwasaidia wanafunzi hawa kwa sasa ambao wanaendelea kupata shida. Wanafunzi hawa ni wa masomo ya sayansi wanasomea Udaktari na Serikali ina mategemeo makubwa na wanafunzi hawa. Kubwa zaidi wanafunzi hawa wanapewa mikopo ambayo watailipa, sasa ni kwa nini Serikali isiweze kuwapa mikopo ikakidhi mahitaji ya wanafunzi hawa?

Mheshimiwa Naibu Spika, nimalizie kuhusu kuondoshwa kwa msamaha wa kiinua mgongo cha Mbunge. Kiukweli hili ni tatizo gumu sana. Nikuombe sana Mheshimiwa Waziri, Ubunge wetu wa Majimboni ni tatizo sugu sana, ni tatizo kubwa. Mbunge Jimboni ni kila kitu, ni harusi, mchango wa mwenge lazima atoe. Nimuombe sana Mheshimiwa Waziri, suala la kiinua mgongo cha Mbunge arudi tena kwenda kuliangalia pamoja na wataalam wake ili alipatie ufumbuzi mzuri. Suala hili kiukweli ndani ya Bunge lako hili Tukufu Wabunge wote akili zao hazifanyi kazi wanafikiria suala hili.

Mheshimiwa Naibu Spika, naunga mkono hoja. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Ahsante. Mheshimiwa Livingstone Lusinde atafuatiwa na Mheshimiwa Goodluck Mlinga, Mheshimiwa Dkt. Christine Ishengoma ajiandae.

MHE. LIVINGSTONE J. LUSINDE: Mheshimiwa Naibu Spika, awali ya yote namshukuru sana Mwenyezi Mungu kwa kunipa nafasi hii kubwa, kunipa zawadi ya uhai ili nami nisimame leo kuchangia katika Bajeti ya Serikali. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, Waheshimiwa Wabunge wengi sana wamekupongeza kwa umahiri wako wa ufanyaji kazi, lakini nataka nifafanue kidogo. Kuna kipindi watu wanachanganya sana hizi mada. Wapinzani walipotaka kuelezea kutoridhishwa kwao na Naibu Spika, kwanza walianza kuzungumzia habari ya uteuzi wake.

Mheshimiwa Naibu Spika, siyo Mbunge wa kwanza kuteuliwa na Rais wa nchi yetu. Katika Bunge lililopita Mheshimiwa James Mbatia alikuwa Mbunge wa kuteuliwa na Rais na hapo ndipo alipopatia na mtaji wa kugombea Ubunge; lakini siku zote tulikuwa tunamwita Mheshimiwa Mbunge na Wapinzani walikuwa wanamwita Mheshimiwa Mbunge Mbatia. Hakuna mtu aliyemwita ndugu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, leo wamekuja na hoja nyingine tena; imekuwaje umetoka kuwa Naibu Mwanasheria Mkuu wa Serikali ghafla, umeingia na kuchaguliwa kuwa Naibu Spika? Nikawaambia tu, ndugu zangu, mbona Mheshimiwa Tulia alishaoneshwa njia na Mzee Lowassa? Mheshimiwa Lowassa Jumatano katoka CCM, kahama; Alhamisi ni Mgombea Urais CHADEMA. Mheshimiwa Tulia naye alitumia ile ile! Amechomoka kwenye Unaibu Mwanasheria Mkuu, amezama Bungeni – Naibu Spika wa Bunge. *(Kicheko/Makofi)*

MBUNGE FULANI: Tena kwa kura!

MHE. LIVINGSTONE J. LUSINDE: Tena kwa kupigiwa kura, wala siyo kwa kuteuliwa. Wewe tumekuchagua sisi. Mheshimiwa Rais alikuteua kuwa Mbunge, lakini nafasi hiyo tumekupa sisi Wabunge. Siyo kwamba Rais amesema Mheshimiwa Dkt. Tulia awe Naibu Spika, aah, tumesema sisi kwa kukuamini. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, nataka niseme jambo lingine ambalo watu wengi wamelisahau. Tanzania imezalisha viongozi wanawake wengi mahiri. Akina mama Mongella tunakumbuka, walikuwepo akina Bibi Titi Mohamed, wapo sasa hivi akina Samia Suluhu Hassan, akina mama Magreth Sitta; wamefanya kazi kubwa kwenye nchi hii. Leo nataka niwaambie msifikiri Wapinzani wanakimbia tu, kushindana na kiongozi shupavu mwanamke siyo kazi rahisi. Ni kazi ngumu sana.

Mheshimiwa Naibu Spika, tuliwaambia wakajifanya mahiri wa kujenga hoja za kisheria, sijui wana uwezo mkubwa; huyu ni Naibu Mwanasheria Mkuu wa Serikali, yaani amebobea kwenye nafasi hiyo. Kwa hiyo, walipoona yameshindikana, ndiyo unaona wanachomoka. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, duniani wanaume ndio tumeshika nafasi kubwa ya kuwa viongozi mahali pengi, lakini ikitokea mwanamke akapata nafasi, ogopa! Angalia akina Margaret Thatcher, amekuwa Waziri Mkuu wa Uingereza pale. Mwangalie Indira Gandhi, amekuwa Waziri Mkuu wa India pale; mwangalie Golda Meir, amekuwa Waziri Mkuu wa Israel. Hawa ni akinamama wachache waliofanya mambo makubwa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, nataka nikuhakikishie kwamba unakoelekea ni kuzuri. Komaa, endelea kufanya kazi nasi tunakuunga mkono. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, nizungumzie Bajeti ya Serikali. Waheshimiwa Wabunge wamesema kwa uchungu sana, tunakuomba Mheshimiwa Waziri; tumefikia kipindi ambacho makusanyo sasa ni makubwa. *Impact* ya makusanyo yenu yatakuwa na maana sana kama yatashuka kwa wananchi wa chini maskini. Vinginevyo, hata mkijisifu kukusanya itakuwa haina maana. Ndiyo maana Mheshimiwa Rais anabana matumizi, Serikali nzima inabana matumizi, lakini mategemeo yetu ni kuona bajeti hiyo ni kwa namna gani itashuka kumaliza matatizo ya wananchi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, Waheshimiwa Wabunge wamesema habari ya kujichanganya kwenu hapa. Amesimama Mheshimiwa Waziri hapa anasema amefuta ushuru. Hao vijana mnaotaka tuwainue kiuchumi, mwaka huu ndio wamelima ufuta na alizeti. Leo bado kuna mageti ya vijana kuchangishwa kutoka kwenye kilimo chao duni walicholima, siyo sawa.

Mheshimiwa Naibu Spika, ufuta umeshuka bei, alizeti haina bei, halafu mageti ya kuwachangisha ushuru mkubwa. Hili mlifazame, linatupaka madoa Waheshimiwa Wabunge tuliotoka kwenye Majimbo ya vijana wakulima. Watu wanataka kuinuka kiuchumi. Kwa hiyo, naomba Serikali wakati wa kutoa majibu ilisemee hili. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, tumezungumzia habari za Zahanati hasa za Vijijini, zinahitaji pesa. Akinamama wengi wanaojifungua wanapoteza maisha yao kwa kukosa vyumba vya kufanyia upasuaji kwenye hospitali zetu za Kata. Tumesema tuwe na Vituo vya Afya kwenye kila Kata. Vituo vile havina *theatre* maalum ya kuwafanyia upasuaji akinamama wajawazito.

Mheshimiwa Naibu Soika, kwa hiyo, inatupa shida na Kata nyingine zina kilometa ndefu sana kutoka Kata moja kwenda Kata nyingine. Kwa hiyo, tunamwomba Mheshimiwa Waziri wa

Fedha, asukume fedha kwenye Wizara muhimu; Wizara ya Afya na Wizara ya Maji ili kuweza kuwapunguzia usumbufu wananchi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, mchezo wa kuigiza unaofanyika kwenye nchi yetu ni wa ajabu sana. Mwaka 2015 tulikuwa na mashindano ya kisiasa ya nchi nzima. Kila mwanasiasa maneno aliyokuwa nayo aliyasema. Wananchi wamepiga kura, siasa zimehamia Bungeni. Haiwezekani tena ukakimbia Bungeni ukaenda kuwaambia wananchi yanayoendelea Bungeni, wamekutuma kazi hiyo? Hili lazima niweke sawa! Serikali haiwezi kuleta maendeleo kama nchi haina utulivu.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, nchi lazima iwe na utulivu, iwe na amani yake ili hayo makusanyo ya Serikali yanayotafutwa yaweze kuwafikia wananchi. Kwa hiyo, hiki kiini macho kinachotumiwa na Wapinzani kwamba tunaenda kuwaambia wananchi yanayotokea Bungeni, tuko Wabunge wa Majimbo, hiyo tutaenda kuwaambia wananchi wetu waliotutuma! *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, tunataka kila Mbunge akafanye kazi kwenye Jimbo lake. Hivi, Mbowe anavyosema anaenda Kahama, Kahama kuna Mbunge wa CHADEMA? Kwa nini asiende kuwaambia wananchi wa Hai? Aende akawaambie wananchi wa Jimbo lake; lakini kwenda Kahama ambako hakuna Mbunge wa CHADEMA, ni uchokozi na ni kuwapotezea muda wananchi wa Kahama wasifanye kazi yao. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, nataka niseme kuhusu udikteta. Hili sitaki kuficha, moja ya viongozi madikteta kwenye nchi hii ni pamoja na Mheshimiwa Mbowe. Anawatoa Wabunge kwa nguvu. Waheshimiwa Wabunge wako hapo kwenye chai, wamenituma nije niwasemee humu ndani. Wamenimba, wamesema, Lusinde, kuna mambo sisi hatuwezi kumwambia Mbowe, nenda kamwambie.

Mheshimiwa Naibu Spika, natumia fursa hii kumwambia Mheshimiwa Mbowe warudishe Wabunge ndani ya Bunge! Usiwanyanyase! Anawapigia simu wakae kwenye chai badala ya kuingia Bungeni. Tabia gani hiyo? Hiyo ni kutumia Uenyekiti vibaya. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, haya siyo maamuzi ya Chama ndugu zangu, tusiwalaumu. Hawa wamepigwa simu, wamekatazwa; atakayeingia atapewa adhabu. Kwa hiyo, wako kwenye chai, wamenimba; nenda katusemee Bungeni, sisi hatuwezi kusema. Najua huko waliko wananipigia makofi kwa sababu natekeleza agizo walilonituma. *(Kicheko/Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, tukiendeleza siasa uchwara za kufanya fujo wakati Serikali imeshapatikana, tutamnyima fursa Mheshimiwa Dkt. Magufuli ya kuwahudumia Watanzania. Tumpe nafasi.

Mheshimiwa Naibu Spika, ndugu zangu, wengi hapa mnajua mpira; mpira una sheria zake. Hivi mchezaji wa Simba au wa Yanga anapewa kadi nyekundu kwenye mchezo wa mpira, Wanayanga wanaweza kuandamana nchi nzima kupinga? Haiwezekani! Mbunge akipewa kadi nyekundu ndani ya Bunge, ni kwa kufuata kanuni za ndani ya Bunge, siyo nje ya Bunge. Haiwahusu wananchi hiyo. Hiyo inatuhusu wenyewe; tumewekeana sheria, tumewekeana kanuni; Mbunge akifanya kosa hili, *red card*, anatoka nje. Hiyo huwezi ukaandamana nchi nzima kwenda kuwaambia ooh, demokrasia inaminywa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, hakuna demokrasia isiyo na mipaka. Demokrasia isiyo na mipaka ni fujo. Tunaitaka Serikali isimamie amani, Serikali idumishe utulivu ili pesa zinazokusanywa ziende ziwahudumie wananchi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, tunazungumzia habari ya usambazaji wa umeme. Mkisambaza umeme kwenye vijiji, mnainua uchumi na mnapunguza msongamano mijini. Leo kama kila kijiji kitakuwa na umeme; kila kijiji wananchi watakuwa wamejiwekea pale miundombinu ya kujiletea maendeleo, wana sababu gani ya kwenda Dar es Salaam? Hawana sababu. Kwa hiyo, hata ile foleni ya Dar es Salaam itapungua na hayo yote yatafanyika kama nchi ina utulivu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, mimi ni mjumbe wa Kamati ya PAC, hapa nataka ku-*declare interest*. Naiomba Serikali badala ya kupeleka bajeti ya shilingi bilioni 72 kwa TAKUKURU, waitazame Ofisi ya Mkaguzi na Mdhhibiti wa Hesabu za Serikali. Leo unawapa shilingi bilioni 34 na *point* ngapi sijui, siyo sawa. Huyu ndio Mkaguzi. Huyu ndiye anayekwenda kuwaonesha TAKUKURU hapa kuna wezi. Huyu ndiye anayekwenda kuonesha ubadhirifu, ndio jicho la Bunge. Kwa hiyo, naomba, sisi Wabunge kwa kulithamini jicho letu, tunaomba jicho lisafishwe, liwekewe dawa, liwekewe miwani ili likawaone wabadhirifu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba sana Serikali iwe makini kwenye ushauri wa Waheshimiwa Wabunge. Waheshimiwa Wabunge tunapoomba, Serikali itusikilize; Ofisi ya CAG ni Ofisi kubwa. Ndiyo Mdhhibiti na Mkaguzi wa Hesabu za Serikali; akikosa pesa hawezi kufanya kazi hiyo.

Kwa hiyo, tunawaomba waongezewe pesa ili wakafanye ukaguzi ili hata hiyo Mahakama ya Mafisadi iende na ushahidi. Hawa wasipofanya kazi yao vizuri, wote mtakaowashtaki watashinda kesi kwa sababu kutakuwa hakuna ushahidi wa kuaminika. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, nataka niseme, kwenye Bunge, tunapokutana Waheshimiwa Wabunge, yanakutana Majimbo yote kuzungumzia maendeleo ya nchi nzima. Wabunge wa CCM tunao wajibu; sisi ndio tumepewa dhamana na wananchi wa Tanzania kuongoza nchi hii.

Mheshimiwa Naibu Spika, hata Wabunge wao wanapokosa hoja za msingi, tusimame kutetea Majimbo yale kwa sababu yana wananchi wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania. Tutakapofika, wananchi watagundua, wananchi sio wajinga, watagundua kwamba amekuja Mheshimiwa Rais, anafanya mabadiliko ya vitendo; Mheshimiwa Rais anapozungumza, unamwona mpaka macho yanalenga lenga machozi kwa uchungu alionao. Watu wanamwona, wamemwamini, leo hawa wamekosa hoja wanapokimbia nje kutekeleza kauli ya Mheshimiwa Mbowe, inawauma.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, sisi Waheshimiwa Wabunge wa CCM tuzibe lile pengo kuhakikisha kwamba tunayasemea Majimbo yao, wananchi watusikilize kwamba lringa ipelekewe maji, kwamba Kigoma ipelekewe maji na miundombinu ijengwe na Moshi Mjini pale patekelezewe miradi yao. Hiyo ndiyo kazi tuliyonyo Wabunge wa CCM maana sisi ndio mama, sisi ndio baba, sisi ndiyo tumeaminiwa na wananchi wa Tanzania. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, nizungumzie kweye miradi ya maendeleo. Kwa mara ya kwanza, Serikali imetenga asilimia 40 kwenye bajeti ya maendeleo. Miaka yote Wapinzani wamekuwa wakilalamika, bajeti ya maendeleo ndogo, hakuna pesa zilizotengwa; lakini mwaka huu Mheshimiwa Dkt. Magufuli na Serikali yake amekuja na asilimia 40 ya maendeleo...

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Lusinde nimeambiwa umeongezewa dakika tano za Mheshimiwa Constantine Kanyasu. *(Kicheko/Makofi)*

MHE. LIVINGSTONE J. LUSINDE: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru sana na namshukuru sana Mheshimiwa Kanyasu kwa kuniongezea dakika zake tano kwa niaba ya nchi hii, nami naendelea sasa kupiga dawa taratibu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, tujifunze. Kama nchi inataka kufanya siasa za ustaarabu, tufanye siasa za ustaarabu. Tusiige kila kinachofanywa na watu wengine na sisi tukakileta hapa Tanzania, haiwezekani. Hata mashindano ya ma-miss tu, yakiisha, hakuna ugomvi tena. Hakuna mtu anapita kujitangaza kwamba yeye mzuri kuliko aliyechaguliwa, hakuna! Wanakuwa wamemaliza. Siasa za Tanzania ni siasa gani ambazo hazina muda? Lazima tuwe na muda wa kampeni, ukiisha tumwachie Rais atekeleze kazi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, nalisema hili kwa sababu tukiendeleza tabia hii, nataka niwaambie, itakuwa ndiyo Taifa peke yake ambalo watu hawafanyi kazi, wanafanya siasa muda wote. Haiwezekani! Lazima tuwe tunajitenga. Tukimaliza kampeni, viongozi wamechaguliwa, tunawapa fursa ya kutekeleza.

Mheshimiwa Naibu Spika, Rais aliyeko wa Awamu ya Tano, slogan yake na msimamo wake ni Hapa Kazi Tu! Anachotaka ni watu wafanye kazi. Watu tufanye kazi, siyo turudi kwenye majukwaa tena sijui ooh, Dkt. Tulia kafanyaje! Haiwezekani. Mheshimiwa Dkt. Tulia hawezi kuwa msingi wa Wapinzani kutoka; wamekimbia kwa sababu hoja haipo. Mheshimiwa Mbowe ametumia nafasi hiyo vibaya kuwaambia sasa tokeni, kaeni kwenye chai mpaka mtakaponisikiliza. Huo ndiyo uongozi bora? Siyo uongozi bora! *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, tunapozungumzia uongozi bora, tunazungumza kwa wote sisi, ndiyo kodi yetu inatumika kulipa Upinzani, kulipa Chama kinachotawala na kuleta maendeleo ya nchi. Kwa hiyo, mchango unapokosekana, lazima CCM tuzibe lile pengo, kama ambavyo imetokea Kambi Mbadala. Huo ndiyo wajibu wetu na tuwaambie wananchi kwamba kinachofanywa na Wapinzani siyo kweli, siyo sahihi. Hata viongozi wa dini wanajua, akishachaguliwa Mufti, hakuna uchaguzi mwingine tena. Anaachiwa Mufti aongoze. Akichaguliwa Askofu, hakuna uchaguzi mwingine wa Askofu. Anaachiwa aliyechaguliwa afanye kazi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, kinachotaka kufanyika kupitia upinzani, ile ni fujo; kuiweka nchi katika fujo za maandamano yasiyo na msingi. Haiwezekani! Serikali isimamie amani, isimamie haki, isimamie maendeleo kwa nchi nzima. Mbunge anayejisikia kwenda kuwaambia wananchi wake kaonewa Bungeni, akafanye kwenye Jimbo lake, siyo kwenye Jimbo la Mbunge mwingine. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, Mbunge yeyote akitoka hapa Bungeni naye ataenda kueleza nini tumepata, nini Serikali itafanya katika miaka mitano. Hatuhitaji msaada toka kwa Mheshimiwa Mbowe wala kwa mtu mwingine yeyote. Pale Kahama yuko Kishimba wamemchagua, atakwenda kuwaeleza yanayotokea hapa. Hatuhitaji msaada wa mtu mwingine. Hatuwezi kufanya siasa muda wote, haiwezekani. Tunafanya siasa, tukishamaliza, siasa zinahamia Bungeni, wananchi wanachapa kazi kuleta maendeleo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, nataka kuzungumza kidogo kuhusu kiinua mgongo. Waheshimiwa Wabunge, naomba mnisikilize. Naamua nijitoe muhanga kwenye jambo hili. Kujitoe kwangu muhanga ni hivi, hili jambo Serikali imesema kama yatakuwepo hayo makato, yatakatwa 2020. Sisi tunahoji kwamba kwa nini hoja hiyo muilete saa hizi? Sisi hatuitaki saa hizi.

Mheshimiwa Naibu Spika, ninachotaka niwaambie Waheshimiwa Wabunge, jambo hili tukae wote. Serikali hii ni ya kwetu na sisi ni Wabunge tunaoongoza nchi hii. Wananchi wasije

wakatuelewa vibaya wakafikiri sisi hatutaki kuchangia maendeleo, hapana. Moyo wa kuchangia maendeleo na sisi tunao. Tunachosema, jambo hili linahitaji mazungumzo, twende tukae, tukubaliane, utaratibu gani utumike ili kuweza kusonga mbele, wala siyo la kubishania hapa. Wala hatuwezi kusema hatutaki, haiwezekani. Huu ni ushauri wa Serikali na sisi hatuwezi tukailazaimisha Serikali kwa nguvu. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, tunawashaurini kwamba jambo hili linahitaji mjadala wa pande zote mbili. Waheshimiwa Wabunge, tunalipa kodi, tunakatwa kwenye mishahara yetu. Kama mnataka kuendelea mbele kukata tena *gratuity*, tuzungumze, tuone *impact* yake, maendeleo yatakavyosukumwa, wala siyo jambo la kubishania hapa. Jambo hili ni zuri. Isije ikachukuliwa kwamba Waheshimiwa Wabunge wote wanapinga kukatwa hela zao.

Mheshimiwa Naibu Spika, nataka niwaambie, kuna waandishi wanasema, Waheshimiwa Wabunge wa CCM, imewauma kusikia wanakatwa hela. Mimi haijaniuma, niko tayari hela yangu ikatwe, lakini kwa mazungumzo. Tuone hiyo hela inakatwa kuelekea wapi na utaratibu gani utatumika *ku-balance* jambo hili ili liweze kuleta afya badala ya malumbano hapa Bungeni. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, nchi hii ni yetu wote. Siyo kazi yetu kuwashtaki wengine kwamba viongozi wote wa kisiasa lazima wakatwe. Hiyo siyo kazi yetu. Kazi yetu sisi ni kuangalia kitakachopatikana. Kama hakitoshi, ndiyo tutashauri Serikali sasa iangalie na viongozi wengine ili kuongeza mfuko, maendeleo yaweze kupatikana. Tusikae tunabishania hapa, tunabishania kitu gani? Kwa sababu juu hapa tumeondoa matangazo *live* ili pesa itakayopatikana iende kuwahudumia wananchi.

Mheshimiwa Naibu Spika, tulikuwa na hoja za msingi hapa, tukasema anayetaka kurusha *live*, hata harusi siku hizi watu wanarusha *live*; kalipie mwenyewe. Nenda lipia pale *TBC*, mtakapopewa dakika 15, rusheni *live* wananchi wako wakuone. Mbona tulipitisha na tukakubaliana? Hili lisilete ugomvi. Hili ni jambo dogo sana. Tunahitaji muda wa kuzungumza na Serikali kukubaliana juu ya jambo hili. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, hakuna Mbunge anayepinga Bungeni, sijui kumekucha, sijui Waheshimiwa Wabunge wameamua kumkatalia Mheshimiwa Dkt. Magufuli. Mheshimiwa Dkt. Magufuli tumemchagua sisi, ni Rais wetu, tutamuunga mkono kwa hoja yoyote atakayoleta humu ndani, tukiwa na imani kwamba Rais hakosei. Rais hawezi kukosea. Nia yake ni njema katika kuitumikia nchi hii. Anataka Waheshimiwa Wabunge pamoja na wananchi wote turudi katika mstari sawa. Kama Mheshimiwa Mbunge ulikuwa unakunywa bia kumi, kunywa moja ili tuweze kusonga mbele.

Mheshimiwa Naibu Spika, sasa hivi kuna mwezi Mtukufu huu, Waislamu wamefunga, wanaweza kuombea nchi hii watu wakaachana kabisa na ulevi. Nawahakikishieni kabisa, tutapata maendeleo makubwa ya kusonga mbele. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, nataka kuwatia moyo sana Waheshimiwa Mawaziri, Dkt. Mpango na dada yangu pale, fanyeni kazi. Tuna imani na nyie. Mheshimiwa Rais anawaamini na sisi Waheshimiwa Wabunge tunawaamini. Tutafanya kazi kwa mshikamano kuhakikisha nchi hii inasonga mbele bila mikwaruzano, bila nini.

Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru sana na naunga mkono hoja. (Makofi)

NAIBU SPIKA: Ahsante. Mheshimiwa Goodluck Mlinga, atafuatiwa na Mheshimiwa Ahmed Mabkhut Shabiby, halafu Mheshimiwa Almas Maige ajiandae.

MHE. GOODLUCK A. MLINGA: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana. Nami siko mbali na Waheshimiwa Wabunge wengine. Cha kwanza naomba nikupe pongezi wewe kwa umahiri wako wa hali ya juu. Mheshimiwa Tulia ninachokuomba wewe tulia, hawa tuachie sisi; sisi tutawatuliza. *(Kicheko)*

Waheshimiwa Wabunge, naomba niwaambie kitu kimoja; hawa Wabunge wa Upinzani siyo kwamba wanamchukia Mheshimiwa Tulia na siyo kwamba hawamtaki, wanampenda na wanamwamini. Mkitaka mliamini hilo, mwaangalie asubuhi, wanakuja hapa, anawaombea dua, wanaenda kufanya uhalifu mtaani. *(Kicheko/Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba niwaambie Watanzania kupitia Bunge hili, wanachofanya Wabunge wa Upinzani wakitoka hapa, wengi wanashinda kwenye *jackpot*, kwenye *betting station*, kwenye *bars*, usiku kucha, wakija hapa wanaombewa dua, wanaenda tena kufanya uhalifu. Naomba niwaambie, Wabunge wa Upinzani wakati Serikali ya Mheshimiwa Rais Jakaya Kikwete (Mstaafu), walisema Rais yule ni dhaifu. Alipoanza Mheshimiwa Rais Dkt. Magfuli, wakasema Mheshimiwa Rais Jakaya Kikwete (Mstaafu), hachomoki.

Mheshimiwa Naibu Spika, sasa niwaulize, kati ya Mheshimiwa Jakaya Kikwete na wao nani hachomoki? Wakienda mtaani wanakutana na IGP Mangu, mzee wa Tii Sheria Bila Shuruti, hawachomoki; wakienda Serikalini wanakutana na JPM akisaidiwa na Mheshimiwa Samia Suluhu, hawachomoki; wakija Bungeni wanakutana na Mheshimiwa Tulia, umetulia kwenye kiti chako, hawachomoki; wakija kwa Wabunge, wanakutana na Mlinga, hawachomoki! *(Kicheko/Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, suala langu la pili, naomba kwanza nimpongeze Mheshimiwa Mpango kwa kazi yake nzuri anayofanya. Kuna methali isemayo kuwa mgema akisifiwa, tembo hulitia maji. Mheshimiwa Mpango amepanga kote amemaliza, sasa akaamua kutupanga na sisi Wabunge. Mheshimiwa Mpango, mimi sikatai kukatwa kodi kwenye kiinua mgongo cha Waheshimiwa Wabunge, ila masikitiko yangu ni kuwa Mheshimiwa Waziri Mpango umefikiria, umefika mwisho ukaamua utugeuze na Waheshimiwa Wabunge kama *source of income*. Hilo halikubaliki! *(Kicheko/Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa mipango hii ya Mheshimiwa Mpango, tukiliruhusu hili mwakani atasema tuuze magari yote ya Serikali, tutumie baiskeli na pikipiki; mwaka unaofuata atasema Ikulu tupangishe, Rais akaishi Mbagala. *(Kicheko/Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa mipango hii, hatuwezi tukakubali, inatakiwa kitendo cha kuwapa misamaha ya kodi viongozi wa Tanzania ilikuwa kama chachu; ilikuwa tuanze viongozi tuwasamehe kodi, tuje wafanyakazi tuwasamehe kodi. Tafuta vyanzo vingine, lakini siyo hili. *(Kicheko/Makofi)*

Mheshimiwa Mpango amesema katika bajeti yake tukate makato kwenye miamala ya *transaction* za simu; jamani Mheshimiwa Mpango, kwa sababu hujui adha ya wapiga kura, hizi Tigo-Pesa na M-Pesa, wanatumia wananchi wa kawaida kabisa ambao wameshindwa kumudu gharama za Benki. Kwa sababu ungewahi kuwa hata Mwenyekiti wa TUGHE, ungejua mpiga kura maana yake nini. Makampuni ya simu haya hatujayatoza kodi.

Mheshimiwa Naibu Spika na Waheshimiwa Wabunge mtakubaliana nami, nenda kaangalie *transaction* za Tigo, Vodacom kwa kiwango kile kile cha pesa, gharama

zinatofautiana. Ndiyo ujue hawa watu hawalipi kodi. Miamala ya *internet* hailipiwi kodi; mpaka leo hii Tanzania hatuna mfumo rasmi wa ukusanyaji kodi katika makampuni ya simu. Wafanyakazi ndiyo wanakandamizwa. Mfanyakazi kabla hajaingiziwa hela yake kwenye akaunti ameshakatwa kodi. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, leo hii Wizara ya Fedha mnakaa mnakubaliana na mmiliki wa kampuni ya simu, ulipe kodi kiasi gani; hatuendi hivyo. Inatakiwa muweke mfumo maalum wa makampuni ya simu yawe yanalipa kodi, kulingana na sisi tunavyotumia. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba nikuhakikishie kwamba Waziri anafahamu, TRA ndiyo wanaokula pesa za makampuni ya simu, TCRA ndiyo wanaokula fedha za makampuni ya simu; hawa hawalipi kodi. Mnakula nao, mna kazi ya kuwakandamiza Watanzania wadogo, wananchi wa Tanzania leo hii tutawaambia nini tutakaporudi huko? Wafanyakazi wetu kwa mfano Walimu, wanafanya kazi ngumu sana katika nchi hii. Napendekeza kwa upande wa Walimu, kile Chama cha Walimu, tuwaondolee kwa sababu kile inawanyonya na hiyo iwe *option*, Walimu wanapoanza kazi kujiunga ili kuwapunguzia mzigo.

Mheshimiwa Naibu Spika, Walimu hawa tuwaondolee malipo ya NHIF. Serikali iwalipie asilimia 100 ili tuwapunguzie mzigo Walimu. Walimu wa Ulanga kule, Mwalimu anaenda kituo cha kazi hajawahi kufika kijijini, hakuna nyumba, hakuna umeme, makato ni makubwa katika mshahara wake, kwa nini asijiburudishe na wanafunzi. (Kicheko/Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, nakuja kwenye tozo za watalii, ndiyo maana nasema Mheshimiwa Mpango, umekuja na mipango ambayo haitekelezeki. Umeongeza VAT kwa watalii, unategemea hawa watalii watakuja? Si wataenda sehemu nyingine? Kwani tembo tunao sisi tu? Hata nchi nyingine wanao tembo.

Mheshimiwa Naibu Spika, amekuja kwenye tozo za magari; naomba nimuulize Mheshimiwa Waziri, hivi anapoandika jina pale Profesa Maji Marefu, inaigharimu nini Serikali mpaka aongeze kwenda milioni 10? Kwa nini asishushe iwe shilingi milioni mbili? Sisi haitugharimu chochote, tunachotaka ni mapato, pale huongezi mapato; wale watu wataacha. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, nakuja suala la tatu, unapoongelea kuinua maisha ya wananchi wa Tanzania ni pamoja na wananchi wa ulanga.

MBUNGE FULANI: Mheshimiwa Naibu Spika, taarifa.

MHE. GOODLUCK A. MLINGA: Tunapozungumzia barabara.

TAARIFA

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Goodluck naomba ukae. Mheshimiwa Mariam Ditopile, taarifa.

MHE. MARIAM D. MZUZURI: Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kumpa taarifa Mheshimiwa Mlinga, wakati anachangia, amesema kwamba kwa nini Walimu wasijiburudishe na wanafunzi? Nampa taarifa kwamba, namwomba afute kauli hiyo, siyo ya kiungwana. (Makofi)

MHE. GOODLUCK A. MLINGA: Mheshimiwa Naibu Spika, naifuta hiyo kauli, lakini sikudhamiria kama walivyofikiria. Nawaomba radhi Walimu wote, sikudhamiria kama walivyofikiria, nimetoa mfano. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, ninapoongelea kuinua kipato cha wananchi wa Tanzania ni pamoja na wananchi wa Ulanga. Barabara kutoka kivukoni mpaka Mahenge haipitiki. Ulanga tunalima ndizi; karibu kila familia inalima ndizi, barabara ile mnetuwekea lami, tungekuwa tunauza ndizi Mjini. Kila familia ingeweza kuongeza kipato chao. Ulanga tunalima mpunga lakini barabara haipitiki, hatuwezi kutoka kuuza mpunga mjini. Robo ya mpunga wa Tanzania unatoka Ulanga, lakini leo hii hatuwezi kuleta mpunga mjini kwa sababu ya gharama kubwa za usafirishaji.

Mheshimiwa Naibu Spika, tunapoongelea viwanda, tunaongelea umeme. Ilagua leo hii hakuna umeme tunashindwa kutengeneza viwanda vidogo vidogo, mtuwekee umeme ili tutengeneze viwanda vidogo vidogo ili tuongeze mapato ya Serikali.

Mheshimiwa Naibu Spika, tunapoongelea kuinua kipato cha Mtanzania ni pamoja na mawasiliano ya wananchi wa Ulanga. Wananchi wa Ulanga leo hii hawana mawasiliano ya simu, ukizingatia hata watu wa Ilagua, mtu anatembea kilomita 20 kwenda kumpa taarifa, badala angetumia muda ule kuzalisha mali ili Serikali ipate kodi.

Mheshimiwa Naibu Spika, tunapoongelea kuinua kipato cha Mtanzania ni pamoja na huduma za afya. Wananchi wanatumia muda mwingi kwa ajili ya kusotea kupata huduma za afya. Wananchi wangu wa Lupilo hawapati huduma za afya nzuri, kwa hiyo, wanatumia muda mwingi kutembea kwenda mbali kupata huduma za afya, badala muda huo wangeutumia kuzalisha ili Serikali ipate kipato.

Mheshimiwa Naibu Spika, suala langu la mwisho, nataka kumwambia Mheshimiwa Waziri ameongelea suala la Wabunge kuwa sawa na wafanyakazi wengine. Waheshimiwa Wabunge tumeingia NHIF, nilishasema katika Bunge lako hili, kwa nini sisi Wabunge tumeingia, Mashirika ya Umma hayaingii NHIF, nataka nimwambie leo hii Mheshimiwa Waziri, baadhi ya makampuni ya *private insurance* walinifuata, wakaniambia dogo, unapiga mayowe mno Bungeni, badala uongee herufi kubwa tukupooze unaenda kupiga makelele. Naomba niwaambie kupitia Bunge lako hili, kwanza mimi bado mdogo, siwezi kuongea herufi kubwa. Suala la pili hawawezi kunipooza mpaka wawapooze Watanzania na umaskini walionao.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, hawa waingie NHIF ili kuongeza kipato cha Serikali. Mashirika mengi kama PSPF, PPF, NSSF, TANESCO, LPF, NMB, TCRA, NHC hawataki kwenda NHIF kwa sababu kuna yale makampuni ya *private insurance* wana hisa mle; na kama hawajaingiza majina yao, wameingiza majina ya wake zao; na kama hawajaingiza majina ya wake zao wameingiza majina ya watoto wao ili tusiwagundue. Mheshimiwa Mpango, naomba ulisimamie hili ili haya Mashirika yote ya Umma yaingie NHIF. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, leo yangu ni hayo machache, sina mengine. (Makofi)

NAIBU SPIKA: Ahsante. Mheshimiwa Ahmed Mabkhut Shabiby, atafutiwa na Mheshimiwa Almas Maige, Mheshimiwa Daniel Nsanzugwanko ajiandae.

MHE. AHMED M. SHABIBY: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante kwa kunipa nafasi nami kuwa mmoja wa wachangiaji kwenye hotuba ya Wizara ya Fedha. Kwanza nitaanza kumpongeza Mheshimiwa Waziri wa Fedha, maana kwenye ukweli lazima tuseme ukweli. Mimi huwa sipongezaji sehemu ambazo naona zina matatizo, lakini kama sehemu ni ya ukweli, tutapongeza sehemu ya ukweli na tutasema ukweli. Nitampongeza kwenye kufuta misamaha ya maduka ya majeshi. Hapa nampongeza. Kwa nini nasema nampongeza?

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa wale ambao hawajatembelea haya maduka au hawajawahi kupitia haya maduka, wanaweza wakaona wamefanya kosa kubwa sana, lakini kama ulishawahi kwenda kwenye haya maduka ukajionea kinachofanyika pale, utagundua alichokifanya ni sahihi kabisa. Niwapeni mfano mmoja tu, hapa Dodoma kuna duka la Magereza, liko hapa Magereza na hata sasa hivi ukienda liko wazi muda wote.

Mheshimiwa Naibu Spika, ukiangalia wanunuzi wa vile vitu, mtu yeyote pale ananunua kwa msamaha wa kodi na kibaya zaidi viwango vya vile vitu ni vibovu vilivyopindukia. Unaweza ukaenda ukapata kitu cha *Samsung*, labda TV ya *Samsung* lakini ukiingalia ile inafanya kazi miezi sita, imekufa. Kwa hiyo, siyo kuwasaidia wanajeshi au siyo kuwasaidia watu askari wetu, hapo ni kuwaumiza na kuzidi kuwalia fedha zao kwa kutumia *exemption*. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hilo, niko tofauti kidogo na baadhi ya wenzangu kwa sababu naona kwamba hilo ni tatizo, liwekewe utaratibu mzuri ambao utawanufaisha hawa askari wetu, nao wataridhika, ndiyo cha msingi.

Mheshimiwa Naibu Spika, kitu kingine katika hotuba ya Mheshimiwa Waziri, ukurasa wa 64 anazungumzia kodi za magari na pikipiki. Mimi ni mfanyabiashara wa magari lakini leo sizungumzii habari yangu, nitazungumzia habari ya Watanzania. Amezungumzia usajili, sasa hapa hatujaelewa ni ule usajili wa mara moja, ukishasajili gari hulipii tena au ndiyo *road licence*?

Mheshimiwa Naibu Spika, kama ni *road licence*, ukiangalia hapa kwenye pikipiki sh. 95,000/= kwa mwaka, hii ni pesa nyingi mno kwa mtu wa bodaboda. Kwa gari ni sh. 250,000/=, hiyo siyo shida. Kwa nini usiweke utaratibu mwingine? Ubadilishe utaratibu! Utaratibu huu ndiyo ule ambao ulileta matatizo miaka ya nyuma; na Bunge la nyuma watu walilalamika sana. Mabunge ya miaka iliyopita, *TRA* haiwezi ikaanza kufukuzana na watu wa bodaboda, hawana askari wa kutosha.

Mheshimiwa Naibu Spika, hawa Polisi wetu hawatoshi kufukuzana na watu wa bodaboda kisa hawajalipa hiyo sh. 95,000/=. Ibadilisheni *system* yake, iwekeni angalau katozo kadogo kwenye mafuta ili msiwe mnapata usumbufu wa kufukuzana na hawa watu. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa mfano, pikipiki moja ikitumia lita saba tu kwa siku, kwa mwezi ina lita 210 kwa mwaka ina lita 2,520; kwa hiyo, ukimwekea shilingi kumi, atalipa 25,200/=. Ukienda kwenye magari kwa mfano, malori yanayokwenda nje na yanayotembea mikoani, kwa safari moja tu au tuseme kwa mwezi, weka kima cha chini, litatumia lita 4,800 pamoja hata na mabasi, kwa kima cha chini kabisa kwa mwezi. Ukiangalia kwa mwaka litatumia lita 57,600/=: ukiweka kwa shilingi kumi tu utakusanya sh. 576,000/=.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, pamoja na kuwa bodaboda atakuwa amelipa kiasi kidogo cha pesa, lakini hawa wengine huku watakuwa wamefidia ile gharama na kufikia lengo la Serikali, kuliko kwenda kusukumana na hawa wafanyabiashara wadogo wadogo kufukuzana nao.

Nakumbuka mwaka juzi 2014 kilichotokea Morogoro, kutaka kuuana watu wa *TRA* na hawa watu wa bodaboda kwa ajili ya hayo mambo ya kufukuzana na watu wa bodaboda. Kamua ng'ombe wako huku unamlisha majani, unamkamua polepole kuliko kwenda kufukuzana fukuzana huko. Wekeni tozo hii ya sh. 10/= tu kwenye mafuta imalize haya matatizo yote. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, suala lingine, sasa hivi hakuna asiyejua nchi hii ukame wa pesa ulioko mitaani. Kuna ukame mbaya sana wa pesa huko mitaani, nani asiyeifahamu? Kama

mfanyabiashara mkubwa leo hii ataweza kwenda kukopa *Standard Bank, City Bank, Stanbic*, lakini je, hao walipa kodi mnaowatarajia kuwaongeza, watakopa wapi? Watakopa *NMB*, watakopa *CRDB*, watakopa *NBC*, watakopa *TIB* na ukiangalia hizi Benki zina asilimia ya Serikali.

Mheshimiwa Naibu Spika, leo hii wanachukua pesa zote; pesa za bandari, Mashirika ya Umma, wanazipeleka zote *BOT*; mzunguko wa pesa utatoka wapi ili hao watu wadogo wakope? Ni sawasawa na binadamu unaitoa damu yote unaipeleka kwenye kichwa ikae huko huko isizunguke, haiwezekani hiyo! Huo ndiyo ukweli wenyewe. (*Kicheko/Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, kama mnaona mabanki yanafaidika, basi wapeni hizo pesa *at least* kwa *interest*, nao muwapangie *interest* kiasi cha kuwakopesha wafanyabiashara wadogo wadogo, lakini ukichukua pesa ukizipeleka *BOT* ambapo haina mzunguko wa aina yoyote kifedha, *BOT* Gairo haipo, *BOT* haipo Ngara, *BOT* haipo Sengerema, haipo Kaliua wala Kasulu, wanaenda kukusanya pesa zote wanaziweka. Wafanyabiashara nao wakiamua kukusanya pesa zao waweke kwenye madebe, kutakuwa na pesa nchi hii? (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, lazima tuangalie, wakiziuia pesa sehemu moja kama *BOT*, wanazuia mzunguko wa pesa kwenye hili Taifa, maana yake itafikia sasa wafanyabiashara nao watachukua pesa nao wataweka kwenye debe lake hapeleki Benki. Wa bajaji naye ataweke kwake, sasa mzunguko utatoka wapi? Hao watu wanaokopa shilingi milioni mbili, shilingi milioni 10, watakopa wapi? Maana mfanyabiashara mkubwa ataenda kwenye mabanki ya nje, atapata pesa.

Mheshimiwa Naibu Spika, tujiangalie, kama tunaona mabanki yanafaidika, basi hizi pesa tuziwekee mpango mwingine angalau hata tuwape hawa mabanki kwa *interest* lakini siyo kuziua sehemu moja hizi pesa. Tukizua huo mzunguko, pesa itakuwa shida nchi hii, nakwambieni ukweli kabisa.

Mheshimiwa Naibu Spika, kuna hili suala la mafuta, nashukuru kwamba kuongeza mafuta kwenye mafuta ya nje ni jambo jema kwa asilimia 10, lakini aangalie na viwanda vya ndani toeni kodi ya VAT kwenye viwanda vya alizeti vya ndani ya nchi na viwanda vingine vya mafuta. Kwa sababu mpaka sasa hivi ukiona mafuta ya nje yako sh. 50,000/=, ujue ya alizeti itatofautiana sh. 2,000/= tu bei yake, kwa sababu bado kuna kodi. Kwa hiyo, bado hujamsaidia mkulima hapo. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, sasa hivi wakulima wadogo wadogo wote wana viwanda vyao vidogo vidogo; lakini katika vile viwanda vimetofautiana; yuko yule ambaye hajafikisha kodi ya shilingi milioni 100 ambaye haingii moja kwa moja kwenye VAT, anasaga alizeti na yuko yule wa kwenye shilingi milioni 20, 30 anasaga alizeti hiyo hiyo lakini hana VAT.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, sasa usawa uko wapi? Usawa haupo. Ili upate usawa, viwanda vya ndani vyote vitolewe hiyo kadi ya VAT. Mimi sina kiwanda, lakini ukweli ndiyo huo; ili pale tuweze kupata hiyo.

Mheshimiwa Naibu Spika, halafu kwenye ngano pale, mmezungumzia ngano kutoka asilimia 35 kuja asilimia 10.

(*Hapa kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa mzungumzaji*)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa, muda wako umekwisha.

MHE. AHMED MABKHUT SHABIBY: Ahsante. (*Makofi*)

NAIBU SPIKA: Nilimtaja Mheshimiwa Almas Maige, atafuatiwa na Mheshimiwa Daniel Nsanzugwanko, Mheshimiwa Kemirembe Julius Lwota, ajiandae.

MHE. ALMAS A. MAIGE: Mheshimiwa Naibu Spika, nilishakupongeza sana, nilishasema sana kuhusu sifa zako, leo sirudii, lakini pia kabla ya kuendelea niwasaidie Waheshimiwa Wabunge wanaom-judge Mheshimiwa Mlinga haraka haraka. Wakati wa kipindi cha vitendawili, Mwalimu aliwauliza wanafunzi, haya vitendawili; mmoja akasema mimi. Akamwambia, Mariam, sema. Akasema, nivue nguo nikupe utamu. Mwalimu akaja juu sana, kaa chini wewe, tabia yako mbaya, lakini basi haya toa jibu, akasema ndizi. *(Kicheko/Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, napata tabu watu ambao hawamwelewi Mheshimiwa Mlinga. Naomba wamwelewe Mheshimiwa Mlinga, dogo yule kama alivyo Mheshimiwa Mlinga ana mambo mengi ya kusema, lakini tumwelewe. Mwalimu yule alijielekeza kubaya, aliposema mwanafunzi nivue nguo nikupe utamu, akamtukana, lakini baadaye akasema toa jibu akasema ndizi. *(Kicheko/Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya hapo sasa niye kwenye mjadala huu wa hoja ambayo iko mezani kwetu. Kwanza nifafanue mambo mawili, matatu ambayo wananchi na pia Wabunge hawa wanataka kujua, nayo ni mimi kwenda Geneva mwaka huu nikipeleka kijiti cha Uongozi wa Bara la Afrika, Urais; na kama mnavyojua, Tanzania ilikuwa Rais wa Waajiri Afrika kwa muda wa miaka miwili na mwaka huu tulikuwa tumemaliza, lakini tulipofika kule Geneva, wenzetu ambao walitakiwa kupokea kijiti hicho *DRC Congo* wakasema hawakuwa tayari kwa hiyo, Mkutano Mkuu wa Waajiri Afrika ulimteua tena Mtanzania wa nchi ya Tanzania. Mtanzania huyo ni Mbunge mwenzenu, aendelee kuwa Rais wa Waajiri Bara la Afrika. Nawashukuru sana na Mtanzania huyo ni Almasi Maige, Mbunge. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, niye kwenye bajeti ambayo tunaiongelea leo. Namshukuru sana Mheshimiwa Waziri na Naibu Waziri, wamesema mambo mengi katika bajeti yao hii waliyoipendekeza katika mwaka huu wa 2016/2017. Nami nawapongeza kwenye maeneo ambayo yananihusu sana; maeneo ya *Pay As You Earn*, kupunguzwa kutoka ile 11% mpaka *single digit* ya 9%. Pia, niwashukuru kwa kupunguza *SDL* kutoka 5% mpaka 4.5%. Nafikiri Serikali ingeenda mbele zaidi, ingetupa 1% na mwelekeo wa kuteremka uendelee kwa kupanua wigo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, niliwaambia yako makampuni mengi hayalipi kodi na biashara ambazo siyo rasmi zingelipa kodi, mngempunguza asilimia hizi za kutuwezesha sisi waajiri na hasa wawekezaji waweze kuwa na mazingira safi, mazingira bora ya kuanzisha biashara hapa nchini kwa kupunguza *SDL*. Bado *SDL* hii ya 4.5% ni kubwa kuliko zote duniani, inayofuatia ni 1.2%. Sasa katika ushindani wa kibiashara *Payroll* ni moja ya *cost* za mwajiri anapopiga hesabu zake na anapolipa kodi. Kwa hiyo, namshukuru Mheshimiwa Waziri kwa 0.5 waliyotupa, lakini tulitegemea wangetupa *at least 1%* na wakusanye kodi kutoka katika maeneo mengine kufidia.

Mheshimiwa Naibu Spika, pia, niongelee sasa mambo ambayo ni mtambuka. Bajeti hii inaongelea kununua ndege tatu za *ATCL*; Shirika la Ndege Tanzania. Mimi nasafiri sana, nimesafiri na *ATC* kabla haijafa mpaka nikaacha kwa sababu mimi ni mzalendo na baadaye nikapanda ndege hizi za mashirika mengine.

Mheshimiwa Naibu Spika, Tanzania haiko tayari kuendesha Shirika la Ndege yenyewe. Ningefurahi sana kama wangesema sisi tununue ndege tatu tutafute na mbia mwingine naye anunue ndege tatu au hata ndege tano, tufanye ubia, lakini anayekuja awe na taaluma na uwezo wa kuendesha biashara ya abiria wa ndege au mashirika ya ndege. Sisi wenyewe hizi ndege, wanasena Wanyamwezi "zitahomba," zitalala pia! Hatuwezi kuendesha shirika la ndege

sisi wenyewe. Tiketi nyingi watu walikuwa wame-book wakati ule shirika la ndege, wameandika majina yao, watu wamejua ndege imejaa, inaenda na watu nusu. Wameyafuta wapi hayo?

Mheshimiwa Naibu Spika, ndege yetu imekwenda ikapasuka matairi kule Zimbabwe haikuridi tena, matairi ya spare hakuna. Mafuta tumekopa, madeni mpaka leo hatujalipa.

Mheshimiwa Naibu Spika, iko haja ya ku-call spade a spade! Koleo, koleo! Ninavyoamini, Shirika la Ndege la Tanzania haiwezekani tukaendesha Watanzania peke yetu. Kwa hiyo, bajeti hii ingekuja na sisi tukanunua ndege tatu, lakini vilevile tuwe na mpango wa kupata wenzetu wa kutunga mkono.

Mheshimiwa Naibu Spika, jambo lingine ambalo nimekuwa naliongelea sana ni Sheria ya Manunuzi. Namwamini sana Mheshimiwa Naibu Waziri wa Fedha na Mipango kwamba kabla ya kufunga Mkutano huu wa Tatu wa Bunge la 11, Sheria ya Manunuzi marekebisho yake yataletwa humu Bungeni, sina matatizo na hayo. Ni muhimu sana; asilimia kubwa ya bajeti hii ni manunuzi. Kama Sheria hii ya Manunuzi haikurekebishwa, tutapoteza hela nyingi hizi, badala ya kufanikisha, tutafeli kama ilivyokuwa miaka iliyopita. Nina imani Wabunge wengi humu ndani wanajua kwamba hii Sheria ya Manunuzi ni tatizo kubwa sana. Sijui kwa nini haitetwi humu ndani.

Mheshimiwa Naibu Spika, pia namwamini sana Mheshimiwa Waziri wa Fedha, atakuja sasa na utekelezaji wake wa yale mambo niliyoyalalamikia kuhusu Benki Kuu kwa sababu ushahidi nimeshampelekea.

Mheshimiwa Naibu Spika, mwisho ni suala la maji. Kule kwangu Jimbo la Tabora Kaskazini, Uyui, hakuna maji chini. Sijui Mungu aliumba hivyo kuwa maji yapite tu mvua zikinyesha yanaenda kujaza Wembele na maeneo mengine ambayo yako chini; lakini Jimbo langu lote halina maji chini. Kwa hiyo, mpango wa kuchimba visima kuwapatia maji wananchi wa Tabora Kaskazini imeshindikana. Kwa hiyo, kipekee mradi ambao unawezekana ni wa kuchimba malambo ili yajae maji na wananchi watumie. Naomba katika bajeti hii, Mheshimiwa Waziri wa Fedha aangalie kutekeleza mawazo aliyoyatoa humu Bungeni kwamba Serikali itachimba malambo kama mradi.

Mheshimiwa Naibu Spika, pia liko suala la Mfuko wa Fidia kwa Wafanyakazi (*Workers Compensation Fund*). Mfuko huu malengo yake ni mazuri sana, lakini Mfuko huu malengo yake hayo yanagongana na mafao ya mifuko mingine. Kwa mfano, Mfuko ule wa NSSF unao pia fao la bima; lakini pia wako waajiri ambao wamewawekea bima wafanyakazi wao, nzuri sana ya Kimataifa. Hawa wafanyakazi watapoteza mafao mazuri haya ambayo waajiri wao wa makampuni ya kigeni na kadhalika wamewawekea. Kwa hiyo, tungependa Mfuko huu ujaribu kuongea na waajiri hawa ambao wana bima zao au ulinganishe mafao ya Mifuko mingine yasiyogongane ili kuleta *harmonization* ya Mifuko yote hapa.

Mheshimiwa Naibu Spika, nafikiri Mfuko huu una mafao mazuri sana, lakini hauzidi baadhi ya mafao ambayo waajiri tumewawekea wafanyakazi wetu. Kwa kutekeleza mafao ya Mfuko huu, wafanyakazi watapoteza zaidi kuliko kupata. Hatuombi mtu apate ajali, lakini tumeweka mambo mazuri sana kwa wafanyakazi wetu, hasa makampuni haya ambayo yamewawekea bima.

Mheshimiwa Naibu Spika, naunga mkono hoja hii kwa asilimia mia moja. (*Makofi*)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Daniel Nsanzugwanko, atafuatiwa na Mheshimiwa Kemilembe Lwota na Mheshimiwa Edward Mwalongo ajiandae.

MHE. DANIEL N. NSANZUGWANKO: Mheshimiwa Naibu Spika, nami naomba kwa namna ya pekee nikushukuru kwa kunipa nafasi hii ili niseme machache. Mengi yameshasemwa, nami nitakuwa na machache kabisa. Naomba pia, Waziri wa Fedha, Ndugu Mpango na Naibu wake na timu yake niwape hongera kwa kazi. Changamoto bado ni kubwa kwa sababu ndiyo tumeanza bajeti. Kwa hiyo, tumeanza vizuri, nina hakika tutakwenda katika muktadha huo.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kabla sijaanza kusema ninayotaka kusema, nikuombe wewe mwenyewe kitu kimoja. Wewe Naibu Spika sasa hivi ndio mkubwa wa Bunge hili, nawe hakuna mashaka kabisa, uwezo wako tumeuona wote hauna mashaka hata chembe! Uwezo wako ni mkubwa, lakini wewe ni mkubwa wa taasisi hii sasa. Hivi Waheshimiwa Wabunge wa CCM naomba niwaulize swali moja, hivi sisi tukiwasamehe hawa tunakosa nini? Naomba mnisaidie tu, wewe ndio mkubwa wa mhimili huu; hivi Wapinzani hawa ambao wanakuonea wewe bila sababu, tukiwasamehe tunakosa kitu gani? Sisi ni Chama kikubwa. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, nakuomba, hatuna mashaka nawe, uwezo wako ni mkubwa, linda mhimili huu. Kamati ya Uongozi mkutane, Mama Naibu Spika una uwezo mkubwa, tuwahurumie hawa; wewe ni Mkristo, unasali; tuwahurumie hawa. Nami nina hakika, maana leo ukiwauliza kwa nini wametoka, sababu hawana, lakini na sisi tulizane sisi tunapata faida gani wao kutoka hawa? Mnijibu swali, tunapata faida gani? (Kelele)

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba unilinde, hoja yangu mimi nasema, sisi ni Chama kikubwa, tuna maslahi mapana ya kufanya, tuna kazi ya kufanya. Nakuomba kama Mkuu wa mhimili huu, mkae tumalize *stalemate* hii, haitusaidii kama Chama. Hayo yalikuwa ni mawazo yangu mimi. (Kelele)

Mheshimiwa Naibu Spika, jambo hata kama halipendezi, lazima lisemwe. (Kelele/Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, jambo lingine ambalo ningependa niliseme, nataka nijielekeze kwenye kitabu hiki cha Kamati ya Mheshimiwa Mama Hawa, Kamati ya Bajeti. Waheshimiwa Wabunge, ukurasa wa 28 na 29 wa Kitabu hiki cha Kamati, Kamati ya wenzetu wa Bajeti wananung'unika, wanasema Serikali haijasikiliza maoni ya Wabunge. Yameandikwa humu ndani, naomba ninukuu;

"Mheshimiwa Naibu Spika, kwa masikitiko makubwa Kamati ya Bajeti katika utekelezaji wa bajeti hii kwa kiasi kikubwa Serikali haikuzingatia maoni na majukumu ya Kamati ya Bunge ya Bajeti. Masuala la kibajeti ambayo ni ya kisheria Kamati hii imeona Serikali inayapuuza. Bunge linataka kufanywa kama *rubber stamp* kwa kuidhinisha bajeti ya Serikali."

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba, narudia tena maneno yangu, wewe ni mkuu wa mhimili huu, linda hadhi ya Bunge. Kama liko tatizo limetokea kwenye Kamati ya Bajeti, ni vizuri kabisa Serikali wakae na Kamati ya Bajeti waelewane. Kwa sababu, Kamati ya Bajeti ndiyo inatusemea sisi Waheshimiwa Wabunge. Sisi wote hatuwezi kuwa kwenye Kamati ya Bajeti. Haiwezekani tuwe na Serikali ambayo haipokei ushauri wa Kamati ya Bajeti. Haiwezekani, mhimili huu tutauharibu, tutauvunjia heshima na Bunge ni chombo cha heshima.

Mheshimiwa Naibu Spika, nakuomba, yako mambo mengi yamezungumzwa na wenzetu wa Kamati ya Bajeti, hayapendezi. Wanalalamika! Haiwezekani Bunge letu sisi wenyewe, Bunge la Chama cha Mapinduzi wasisikie maoni ya Kamati ya Wabunge wa Chama cha Mapinduzi, haiwezekani! Nakuomba jambo hili ulichukulie kwa uzito unaofaa. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, ukurasa wa 29 wa maoni ya Kamati hii wanasema, utaratibu wa Kikanuni wa kupokea hoja wakati wa kujadili bajeti umekaa vibaya.

Mheshimiwa Naibu Spika, wewe ni mwanasheria mzuri, tafadhali tuongoze vizuri. Hii Kanuni kama imekaa vibaya, tuiangalie upya ili Bunge liwe na maana katika upitishaji wa bajeti ya Serikali, vinginevyo tutakuwa *rubber stamp* tu.

MHE. LIVINGSTONE J. LUSINDE: Taarifa!

MHE. DANIEL N. NSANZUGWANKO: Mheshimiwa Naibu Spika, Mheshimiwa Rais wetu ameanza vizuri...

MHE. LIVINGSTONE J. LUSINDE: Taarifa!

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Nsanzugwanko, naomba ukae, kuna Taarifa!

TAARIFA

MHE. LIVINGSTONE J. LUSINDE: Mheshimiwa Naibu Spika, naomba nimpe Taarifa kaka yangu Mheshimiwa Daniel Nsanzugwanko kwa kutumia Kanuni ya 68(7) kwamba humu ndani hakuna Mbunge wa Upinzani aliyefukuzwa na Naibu Spika. Kwa hiyo, kusema Naibu Spika uwasamehe, ni kuondoa ukweli kwamba walioadhibiwa wameadhibiwa na Bunge zima na siyo Naibu Spika. Hawa waliotoka, wameondolewa na Mwenyekiti wao wa Chama, nami wamenimba niwatetee na ndiyo maana nimesema pale. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante. (*Makofi*)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Nsanzugwanko, unaipokea Taarifa hiyo?

MHE. DANIEL N. NSANZUGWANKO: Mheshimiwa Naibu Spika, naomba ulinde muda wangu. Hiyo hoja anayoizungumza Mheshimiwa Lusinde naikubali, wala sina matatizo nayo. Hoja yangu ni kwamba, sisi ni Chama kikubwa, ndiyo chenye ajenda. Hata hao wakitoka mwaka mzima hawana cha kupoteza hawa. Sisi ndio tuna ajenda yetu, ndiyo hoja yangu tu iko hapo. (*Kelele/Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba tafadhali muda wangu ulindwe. Nilikuwa nazungumzia juu ya Kanuni ambapo wewe ni Mtaalam, jambo hilo mlizingatie.

Mheshimiwa Naibu Spika, sasa naomba pia nizungumzie makato ya pensheni. Nimesikiliza maoni yakitolewa hapa, lakini naomba tu niwakumbushe Waheshimiwa Wabunge na Mheshimiwa Naibu Spika, sisi Wabunge sio Watumishi wa Serikali. Sisi Wabunge hatuna pensheni. Hatuna hata Bima ya Afya, ukimaliza miaka mitano ndiyo imetoka, haupo tena.

Mheshimiwa Naibu Spika, mimi sielewi hata kidogo msingi kabisa wa kukata pensheni ya Wabunge, siuoni hata kidogo. Sababu zitakuwa ni nyingi. Kwa mujibu wa utaratibu, pensheni yenyewe ni kama posho tu. Pensheni siyo malipo ya moja kwa moja, ni kale kapesa unapewa kwamba Mbunge wewe kajikimu baada ya kazi yako ya miaka mitano. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, sasa Mheshimiwa Waziri wa Fedha anakakata panga, kama alivyosema kijana hapa ili iweje? Waheshimiwa Wabunge, jambo hili halikubaliki kwa sababu, kwanza ni la kibaguzi. Kama hoja ni hiyo, ili Wabunge tuwe *fair* kwa mujibu wa ile Sheria ya Mwaka 1999 ya *Political Pensioners Act*, basi wale wote waliotajwa kwenye *Act* ile

waorodheshwe tulipe kodi kama tunataka kuwa *fair*. Kwa nini Serikali wana-*single out* Waheshimiwa Wabunge tu? Hakuna sababu ya msingi. Labda Mheshimiwa Waziri atakapokuja atueleze hoja ya msingi, kwa nini wanafikiri ni Wabunge tu ndio wawe *liable* kwa kukatwa pesa hiyo. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, vinginevyo jambo hili mrudi kwenye Kamati ya Bajeti. Hata kwenye Kamati ya Bajeti nao wanashangaa, wanalilalamikia vilevile. Hatuwezi kuwa na Bunge ambalo Wabunge hawasilizwi, haiwezekani; na sauti ya Wabunge iko kwenye Kamati zao. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, jambo hili hata Mheshimiwa Mama Hawa Ghasia kasema kwenye kitabu chake; hata Kamati ya Bajeti hawalijui jambo hili, Serikali wanalitoa wapi? Kwa hiyo, bado naamini kabisa, kama walivyosema wenzangu, bado kukata posho ya Wabunge hawa wakimaliza miaka yao mitano siyo sahihi na ni jambo ambalo halikubaliki, wakalitazame upya kwenye Kamati ya Bajeti. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, jambo lingine ambalo ningependa niliseme, limesemwa sana hili la biashara ya utalii. Mheshimiwa Waziri wala huhitaji mtu kwenda shule kuliona. Wapinzani wetu wakubwa wa biashara hii ni Kenya; wapinzani wetu wa biashara hii ni Rwanda; wapinzani wetu wa biashara hii ni Uganda; wote wameondoa VAT, wewe unaitoa wapi?

Mheshimiwa Naibu Spika, biashara hii tukiweka VAT maana yake watalii hawatakuja. Kama hawatakuja maana yake tutapata hasara. Tukipata hasara, hata hayo mapato ya Serikali yatashuka bila shaka. Kwa hiyo, naomba hii VAT kwenye biashara ya utalii ni jambo ambalo halikubaliki wala halina msingi wowote katika mazingira haya ya ushindani.

Mheshimiwa Naibu Spika, jambo lingine ambalo ningependa niliseme ni hizi milioni 50 kwa kila kijiji. Ushauri wangu kwa Serikali, tujifunze kutokana na mamilioni ya JK. Tujifunze kutokana na *experience* ya mamilioni ya JK. Bahati nzuri kipindi kile nilikuwa Serikalini, zile fedha hazikuwa na *impact* yoyote, ni kwa sababu zilikumika vibaya. Sasa na hizi fedha shilingi milioni 50 kwa kila kijiji kwa muktadha huu kwamba tukafungue SACCOS ziende kwenye vijiji hazitakuwa na *impact* iliyokusudiwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, kuna mmoja alizungumza jana jambo hili, ni vyema fedha hizi tukaangalia namna nzuri ya kuzitumia, hata kama maana yake ni kwenda ku-*push on* kwenye mbolea, kwenye viuatilifu na madawa ya mifugo ili wananchi hawa kama ni mkulima apate mbolea kwa bei ya *Coca Cola*. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, fedha hizi, vijiji viko vingi sana. Jimboni kwangu au Wilaya ya Kasulu kuna vijiji 108, mara milioni 50 ni takriban shilingi bilioni tano. Hizo shilingi bilioni tano ukizishusha kwenye pembejeo za kilimo, watu watakwenda kununua mbolea kama wanavyonunua *Coca Cola* na shida itakwisha. Tutakwenda kuwaeleza na jambo hili litakuwa na maana zaidi kuliko hivi tunavyofikiria eti kwenda kufungua SACCOS katika maeneo haya. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, jambo la mwisho nizungumzie miradi ya kipaumbele. Miradi ya kipaumbele ambayo imezungumzwa ni pamoja na barabara zetu muhimu; Bandari ya Dar es Salaam, Reli ya Kati, Barabara ya Kidahwe – Nyakanazi. Sasa Mheshimiwa Waziri atakapokuwa ana-*wind up* ningependa kuelewa vizuri *status* ya hii miradi ya *East Africa*; miradi hii ya Afrika Mashariki ambayo katika ile barabara ya Kidahwe – Nyakanazi kuna *portion* ya kwenda Manyovu na kuna *portion* ya Kabingo – Kasulu ambayo inakuwa *financed* na *East Africa*. Napenda kujua *status* yake ili tuweze kwenda vizuri.

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya kusema hayo, ni dhahiri naunga mkono hoja kwa sababu ndiyo wanaanza, lakini mshirikiane na Kamati ya Bajeti. Serikali msiwe peke yenu. Nawashukuru sana. (Makofi)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Kemilembe Julius Lwota, atafuatiwa na Mheshimiwa Edward Mwalongo. Tutaangalia muda kama utabaki Mheshimiwa Shabani Shekilindi.

MHE. KEMIREMBE J. LWOTA: Mheshimiwa Naibu Spika, awali ya yote, napenda kukushukuru kwa kunipa nafasi ya kuchangia bajeti hii ya kwanza ya Serikali hii ya Awamu ya Tano.

Mheshimiwa Naibu Spika, awali ya yote, napenda kuipongeza Serikali kwa jitihada na uthubutu iliyoweza kufanya na kutenga asilimia 40 ya fedha za bajeti yote kwenda kwenye mfuko wa maendeleo. Fedha hizi zilizotengwa za kwenda kwenye mfuko wa maendeleo ni nyingi na ni mara ya kwanza, haijawahi kutengwa fedha nyingi kiasi hicho kwenda kwenye mfuko huo.

Mheshimiwa Naibu Spika, ni jukumu na rai yangu kwa Watanzania wote kum-support Mheshimiwa Rais kwa kukusanya mapato, kuyatumia na kuyatumikia vyema haya mapato yetu ambayo tutakuwa tumeyapata ili tuweze kufikia dhamira yetu ya Serikali ya Awamu ya Tano.

Mheshimiwa Naibu Spika, maendeleo ni ya Watanzania wote kwa ujumla, hayachagui Chama wala itikadi. Kwa hiyo, ni rai yangu kwamba wote tuwe kitu kimoja ili haya mambo tuweze kuyafanikisha. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba nichangie kwenye suala la utalii, wenzangu wengi wamelizungumzia hili suala nami naomba nilichangie. Suala la kuongeza kodi kwenye utalii ni janga la kitaifa na Waheshimiwa Wabunge tukiliunga mkono hili tunavunja kabisa utalii wetu. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, kodi inayowekwa kwenye utalii ukilinganisha na nchi nyingine za jirani kwa mfano Kenya ambao ndio *competitives* wetu wakubwa kwenye masuala ya utalii, bajeti yao ya mwaka huu peke yake wametenga fedha za Kenya zaidi ya bilioni 4.5 ambayo ni sawa na shilingi bilioni 90 za Kitanzania, kwenye utalii pekee. Sisi bajeti yetu ni takribani bilioni 135, kwenye Utalii na Maliasili. Kwa hiyo, bado changamoto ni kubwa sana kwenye suala hili la utalii kwa Tanzania.

Mheshimiwa Naibu Spika, suala la utalii tumeweka kwenye mpango wetu wa mwaka huu kwamba tunaweka *target* ya kufikisha watalii 2,000,000 kwa mwaka. Watalii hawa kwa vigezo hivi vinavyowekwa vya kuongeza kodi, dhamira hii ya kufikisha watalii 2,000,000 itakuwa ni ndoto, haitawezekana. Watalii hawa hawatakuja kwa sababu ya ongezeko la kodi kwenye utalii. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, ukiachilia hapo, Tanzania, ni moja ya *one of the expensive destination in East Africa* kwa utalii. Kwa hiyo, kwa kuongeza hili, tunafanya gharama ziwe maradufu kwa sababu ya kodi hizi. Vile vile katika suala la utalii siyo kitu cha kujaribisha; tumetumia muda mwingi na gharama kubwa kuweza kufikisha watalii ambao tuko nao sasa hivi. Mwaka 2016 tumekuwa na watalii zaidi ya milioni 1.1 na *target* yetu kama nilivyosema ya 2,000,000 tukishaanza kuweka haya mambo ya kodi tutafanya watalii wetu wakimbie na wasije tena Tanzania. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, vile vile nataka kuongelea suala la kilimo. Kuna changamoto nyingi sana kwenye kilimo na napenda kuipongeza Serikali kwa kuweza kutoa kodi kwenye mazao ya kilimo, kwa mfano, maharage ya soya na mbogamboga. Ili kukamilisha sera ya viwanda ambapo tunataka uchumi wetu uwe wa viwanda, asilimia 65 ya kilimo inategemewa kwenye kuendeleza viwanda vyetu nchini. Kwa sababu hizo, kwenye bajeti nzima hakuna sehemu yoyote ambayo inaongelea *investment* kwenye kilimo. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, kwenye kitabu cha Mpango wa Bajeti 2016, Mheshimiwa Waziri wa Fedha, amezungumzia suala la kilimo cha umwagiliaji, lakini kwenye bajeti halisi ya mwaka huu hakuna fedha yoyote ambayo imetengwa kwenye kilimo cha umwagiliaji. Tukitaka kuendeleza kilimo chetu, hatuwezi kutegemea kwenye kilimo cha msimu wa mvua peke yake, inabidi ifike mahali tuwekeze kwenye kilimo cha umwagiliaji kama tunataka kufanikisha Serikali ya viwanda na kilimo. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, kuna tatizo kubwa sana la kilimo cha umwagiliaji. Asilimia 70 ya Watanzania ni wakulima na asilimia 23 ya pato la Serikali linatokana na kilimo, lakini hakuna *investment* yoyote ambayo imefanyika hapa pamoja na kwamba kuna maelezo tu ya kusema umwagiliaji utafanyika, lakini hamna suala lolote ambalo linazungumzia umwagiliaji. Umwagiliaji ni asilimia 10 tu ya hawa wakulima wote zaidi ya asilimia 70. Kwa hiyo, inabidi tujikite zaidi kwenye miundombinu na kuwawezesha wakulima waweze kulima kwa kilimo cha kisasa cha umwagiliaji.

Mheshimiwa Naibu Spika, hili suala la kuondoa kodi kwenye mazao ya maharage na mbogamboga; misamaha hii inalenga usalama wa chakula na siyo zaidi ya hapo. Misamaha hii ingeweza kusaidia na kuwa na tija kwenye uchumi wetu kama tungewekeza kwenye viwanda vidogo vidogo vya usindikaji. Tungewapa wasindikaji wa mbogamboga hizi na maharage waweze kufungua viwanda vidogo vidogo ambavyo vingeweza kusaidia kwenye ajira na vile vile kuongeza thamani ya mazao yetu. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, napongeza uamuzi wa kuinua viwanda vidogo vidogo na usindikaji wa mazao ya mbogamboga kwa kutangaza misamaha ya kodi na ongezeko la thamani kwenye bidhaa zitokanazo na usindikaji wa ukuaji wa viwanda vidogo vidogo.

Vile vile, napenda kuipongeza Serikali kwa juhudi zake na kuweza kutenga fedha za kutengeneza reli ya kati ambayo imekuwa ni mazungumzo ya muda mrefu; wananchi wa Mkoa wa Mwanza wamekaa na wamesafiri na mabehewa haya ambayo yamekuwa mabovu kwa muda mrefu. Natoa pongezi sana kwa Serikali kwa kuamua kulifanya hilo na kununua meli ya Ziwa Victoria ambayo pia itaweza kusaidia wananchi wa Tanzania hasa ukanda wa Ziwa, Mwanza pamoja na Kagera. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, vile vile kuna hili suala la CAG kuongezewa fedha. Suala hili limezungumzwa na Waheshimiwa Wabunge wengi na naomba kutia msisitizo, suala la CAG kukatiwa fedha na fedha nyingi kupelekwa TAKUKURU, sidhani kama ni sawa, kwa sababu bila kuwepo huyu CAG, TAKUKURU hawatakuwa na kazi ya kufanya. Mambo mengi yanaibuliwa huko kwa CAG na baada ya hapo ndipo TAKUKURU wanaweza kupata mashiko na meno ya kufanya kazi zao. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, naomba hili suala liangaliwe na fedha kama inawezekana iongezwe kwa CAG ili aweze kufanya mahesabu yake na ukaguzi wake na kutuletea ripoti. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru. (Makofi)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Edward Mwalongo.

MHE. EDWARD F. MWALONGO: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante kwa kunipa nafasi nami niweze kutoa mchango wangu katika mjadala unaoendelea. Awali ya yote nakupongeza sana kwa kazi nzuri unayoendelea kuifanya. Tunaomba uendelee hivyo hivyo na hao wanaotoka kwa hiari yao waendelea kutoka, lakini najua sasa uko nje wameshaanza kung'atana wenyewe kwa wenyewe. Uendelee na kazi vizuri kabisa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza kabisa, nianze na suala la msamaha wa kodi kwa ajili ya Mashirika ya Kidini. Kwa kweli Waswahili wanasema akufaaye wakati wa dhiki ndiye rafiki wa kweli. Sisi na Serikali yetu lazima tujiulize, Mashirika haya ya Dini yamekuwa yakitoa huduma nzuri sana. Leo hii tumejenga Zahanati zetu.

Mheshimiwa Naibu Spika, tumejenga Zahanati za Umma, Zahanati za Mashirika ya Dini zinakufa. Mashirika ya Dini yamejenga hospitali, yanahudumia wananchi; na ukijaribu kuangalia utakuta kwamba kwa Mikoa ile ya Nyanda za Juu Kusini, Mashirika yale yana vifaa bora sana vya matibabu na vifaa vile wanaviomba kutoka kwa wafadhili. Wanapewa bure kabisa; na vifaa vile ni gharama sana. Leo unasema walipe kwanza kodi. Unapotaka walipe kodi, maana yake, hawana hata senti tano ya kununua vile vifaa. Wamepewa bure, halafu wewe unasema walipe kodi kwanza, halafu tukishahakikisha kwamba kifaa hicho kimefika hospitali ndiyo wadai; watadai vipi?

Mheshimiwa Naibu Spika, hebu tuwe waungwana kama Serikali kwamba huduma wanayotoa ni kwa ajili ya wananchi wetu. Ningeomba Serikali yetu, wakati fulani tunasema Serikali yetu ina macho; iende pale Ikonda Makete, ikaangalie ile hospitali jinsi ilivyo bora na inavyohudumia idadi kubwa ya watu na inavyohudumia kwa bei ndogo. Iende Peramiho, iende Ilembula, wakaone zile hospitali jinsi zinavyohudumia wananchi. Waende pale *Uwemba Mission* wakaangalie jinsi wanavyohudumia wananchi; halafu unasema wakipata vifaa vya huduma, wakipata madawa walipe kodi kwanza halafu ndiyo warudishiwe.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba sana Serikali ifikirie upya jambo hilo na ione kwamba jambo hili ni la msingi sana kuhakikisha kwamba Mashirika haya yanaendelea kutoa huduma kwa ajili ya wananchi wetu. Vinginevyo tutasababisha hali ya afya kwa wananchi kuwa mbaya sana. Zipo Zahanati zimefungwa baada ya sisi kuanzisha Zahanati zetu, japokuwa Zahanati zetu za Serikali hazijasimama, lakini katika Jimbo la Njombe Mjini najua kuna Zahanati ya Kifanya imefungwa, kuna Zahanati ya Rugenge imefungwa, kwa sababu tu Serikali imeanzisha Zahanati. Ni vizuri basi tunapoanzisha Zahanati za Umma, tuangalie hawa waliotufaa kwa miaka mingi, tunafanya nao nini kuliko kuwaacha tu solemba namna ile, inakuwa haipendezi na wala haifurahishi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, nizungumzie suala la elimu. Katika mfumo wetu wa elimu tunao vijana ambao huwa tunawachagua kuingia kwenye ufundi. Wengine wanakwenda sekondari lakini wengine wanachaguliwa kwenda kwenye ufundi. Vijana wale wanachaguliwa kabisa kwenye chaguo la Serikali kwenda kujiunga na zile shule za ufundi, lakini kwenye mpango huu wa elimu bure hawamo.

Mheshimiwa Naibu Spika, wanasoma katika madarasa yale ya Elimu ya Ufundi hayana vifaa kabisa, hawana bajeti, hawana vifaa vya kutendea kazi wala hawana Walimu. Kama tunaona mpango huu ni mzuri, uendelee kuwepo; kama siyo mzuri, ufutwe kwa sababu watoto wale tumewapoteza pale. Tunawapotezea muda wao, lakini vile vile tunawanyanyasa, kwa sababu hatuwapi vifaa vya kufanyia kazi, hawana bajeti na wala hawana Walimu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, jambo lingine katika suala la elimu, naomba sasa tufike mahali tufanye tathmini; tunao mtihani unaoitwa Mtihani wa Kidato cha Pili. Hebu Serikali sasa iangalie, hivi mtihani ule tija yake ni nini? Kwa sababu zamani tulivyoanza na ule mtihani wa Kidato cha Pili, shule zilikuwa chache, leo shule zinafika 4,000 tunaendesha mtihani wa Kidato cha Pili, mtihani ambao wastani wa kufaulu uko chini sana.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba sasa Serikali iangalie ifanye tathmini; unaweza ukakuta pale tunapoteza fedha nyingi bila sababu na wala ule mtihani hauna tija. Vinginevyo, naishauri Serikali sasa itumie utaratibu wa wastani. Ni kweli utalalamikiwa na wengi, lakini ifanyike *pilot study* zichaguliwe shule kama 100 zianze na utaratibu wa wastani.

Mheshimiwa Naibu Spika, utaratibu wa wastani utakuwa na gharama ndogo kuliko utaratibu wa sasa ambao unatumia fedha nyingi kwa ajili ya mtihani wa kidato cha pili na mtihani wenyewe sioni kama una tija yoyote kwa sasa. Ni vizuri Serikali ikaliangalia hilo, ikafanya utafiti na kuona kwamba huu mtihani je, uendelee kuwepo ama ufutwe kabisa, tutumie utaratibu wa wastani ili kuboresha elimu yetu?

Mheshimiwa Naibu Spika, suala lingine ni VETA. Waheshimiwa Wabunge wengi wanaomba sana VETA zijengwe, hata mimi kwangu naomba VETA ijengwe, lakini tunajenga VETA za kitu gani? Hii ni hoja ya msingi sana kujuliza. Unapojenga Chuo cha VETA kama kile cha Makete, Makete umejenga Chuo cha VETA unatoa ufundi wa magari. Hivi Makete kuna magari mangapi? Halafu una zana ngapi za kufundishia magari?

Mheshimiwa Naibu Spika, naona tunajenga vyuo ambavyo kazi yake kubwa ni kuhamisha vijana vijijini kupeleka mjini. Kwa sababu ukifundisha ufundi wa magari Makete, maana yake unataka Wanamakete wasome ufundi wa magari halafu wahame Makete waende kuishi mjini, kwa sababu idadi yao ni kubwa na haiwezi kuhudumia kama mafundi ndani ya Makete. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba sana Serikali iangalie, chuo kinachofaa kwa Makete ni Chuo cha Useremala; lakini ni useremala wa aina gani? Ni lazima tujikite kwenye useremala wa kisasa. Uko mfumo ambao sasa namwomba Mheshimiwa Waziri wa Viwanda atusaidie kuona, tutapata wapi teknolojia inayoitwa *knock down system* kwenye mbao? Kwamba unaunda *furniture* halafu unaitenganisha unaitunga kwenye box halafu unaisafirisha; ukifikisha unakifikisha unaenda unaiuganisha tena. Tukianzisha vyuo kama hivi kwenye Mikoa ya Nyanda za Juu Kusini likiwemo Jimbo la Njombe Mjini, vitakuwa na manufaa zaidi kwa sababu mbao zipo na vijana wapo, kuliko mnatuletea vyuo vya teknolojia ambayo hatuwezi tukaitumia. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, vile vile tunaomba VETA hizi zifundishe kilimo, kwa sababu kilimo ndiyo kinaajiri vijana wengi zaidi. Zifundishe kilimo cha kisasa, lakini zifundishe usindikaji wa mazao. Liko Shirika letu la SIDO. SIDO inafanya kazi nzuri, lakini imejikita kwenye vyuma sana. Vijijini huko tunaomba SIDO ijikite kwenye kilimo. Wataalam wa SIDO wafanye kazi za kilimo. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, sasa hivi tunakwenda kwenye hoja ya viwanda; nafahamu kwamba unapohitaji viwanda unahitaji uwe na ardhi, uwe na miundombinu, uwe na nguvu kazi yenye taaluma, unahitaji malighafi, mtaji, soko na teknolojia. Hivi ndiyo vitu vya msingi. Sasa hivi tunazungumza viwanda, lakini ardhi tunayo, je, hali ya miundombinu ikoje? Kiwanda kinahitaji maji, kinahitaji umeme. Hali ya nguvu kazi yetu ikoje? (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, sasa hivi tunaenda kuanzisha Mchuchuma na Liganga kwa nguvu zote. Vijana wetu kule wana elimu gani juu ya nini kinaenda kufanyika kule? Pia liko suala la mitaji; mitaji tunaitoa wapi? Vijana kwanza hawana dhamana hiyo; moja, lakini vile vile riba ni juu sana. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, ukienda kwenye Benki yetu ya Kilimo ina fedha kidogo mno; tuangalie sana katika huu utaratibu wa viwanda, tunapohamasisha viwanda, tunaweza tukajikuta hii nchi tunaigawa bure kwa wawekezaji na vijana wetu wanakuja mahali sasa wanakuwa watumwa ndani ya nchi yao. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, liko suala la bodaboda. Vijana wengi ndiyo wanaendesha bodaboda na wamejajiri kwenye bodaboda, leo hii wanaongezewa hii kodi. Vijana hawa ukiacha hii kodi ya usajili, lakini vile vile wana kodi za Halmashauri, vijana hawa wana kodi ya SUMATRA, wanalipa bima. Bima ya pikipiki moja ni sh. 60,000/=, unajiliza mara mbili mbili, hivi ni kweli tumedhamiria kuwasaidia hawa vijana? Ukiangalia mpango wa Serikali sasa ni kwamba vijana wamiliki bodaboda zao. Ina maana tumewageuza vijana hawa kama kitega uchumi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, nashauri jambo hili liangaliwe upya, vijana hawa sasa wapewe pikipiki hizi kama tunavyosema, ama waendeshe hizi pikipiki, lakini kodi nyingi zihamishiwe kwenye mafuta. Labda tuone, Serikali ije ituambie, hivi tukihamishia hizi kodi kwenye mafuta, kutatokea nini? Kwa sababu malalamiko haya yako mengi ya kodi ya SUMATRA, kodi za road licence, yako mengi sana.

Mheshimiwa Naibu Spika, tunahitaji vijana wafanye kazi kwa utulivu na tukiwawezesha vijana hawa wakalipa kupitia mafuta na wote wanatumia vyombo vya moto, tutaepuka usumbufu wa kukimbizana na askari, tutaepuka watu wa makampuni ya minada kuajiriwa na TRA, kukamata wasiolipa road licence.

Mheshimiwa Naibu Spika, kuna ugumu gani hapa kufanya hii iingie kwenye mafuta? Kwa sababu tutasaidia vile vile magari mabovu; hatutalalamikiwa, kwa sababu mtu anasimamisha gari miaka miwili, akiingiza barabarani anaanza kudaiwa road licence. Kwa hiyo, naomba sana Serikali iangalie ili kodi hizi ziingie kwenye mafuta. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, nizungumzie sula la shilingi milioni 50 kwa kila kijiji...

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa mzungumzaji)

NAIBU SPIKA: Muda wako umekwisha Mheshimiwa.

MHE. EDWARD F. MWALONGO: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante na naomba kuunga mkono hoja. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, tumefika mwisho wa kipindi chetu cha asubuhi, lakini ninayo matangazo mawili hapa. Tangazo la kwanza ni la Kamati ya Katiba na Sheria, Mwenyekiti wa Kamati hii Mheshimiwa Mohamed Omary Mchengerwa anaomba Wajumbe wote wa Kamati hii wakutane leo mchana mara baada ya kuahirisha shughuli za Bunge ukumbi wa Msekwa 'D.' Anaomba wajumbe wote mhudhurie bila kukosa.

Tangazo lingine limetoka kwa Mheshimiwa Rashid Shangazi, anawatangazia Waheshimiwa Wabunge kwamba muweze kumwona ili muweze kujiunga na Mfuko wa Faraja ya Hiyari. Kwa hiyo, anayetaka kujiunga akamwone Mheshimiwa Rashid Shangazi.

Lingine ni la wachangiaji wa mchana, nitawataja wachache watakaoanza. Mheshimiwa Dkt. Christina Ishengoma, Mheshimiwa Shabani Shekilindi, Mheshimiwa Oran Njeza, Mheshimiwa Selemani Jumanne Zedi, Mheshimiwa Omary Mgumba, Mheshimiwa Hawa Mchafu Chakoma, Mheshimiwa Munira Mustafa, Mheshimiwa Musa Ntimizi na Mheshimiwa Jumanne Kishimba. Hawa ndio tutakaoanza nao mchana. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, maelezo tu kidogo kwenye hoja alizokuwa akizisema Mheshimiwa Daniel Nsanzugwanko kuhusu hoja ya kuwasamehe Waheshimiwa Wabunge wa Upinzani. Mheshimiwa Nsanzugwanko, nadhani utakuwa umekaa nao mahali, pengine wamekueleza. Hawajakosa jambo lolote na wanapotoka humu ndani wanatoka kwa utashi wao, hawajafukuzwa wala hawajazuiwa kuhudhuria vikao vya Bunge. Kwa hiyo, hilo lieleweke tu vizuri, lakini pia ukasema ukiwauliza hawana sababu, hilo sina uhakika kwa sababu sijawauliza. Labda kwa sababu wewe umewauliza, wakakwambia hawana sababu, sasa hilo ni la kwako labda na wao. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, tukumbuke, niliwahi kutoa maelezo mwanzo kabisa wa jambo hili kwamba Kanuni zimeweka utaratibu. Mbunge yeyote akiona kwamba hajaridhika na maamuzi ya Kiti, kanuni ya (5) inampa fursa ya nini cha kufanya.

Kanuni ya (5) Waheshimiwa Wabunge, sina haja ya kuisoma, lakini tu mjue kwamba ipo na inaweka utaratibu wa nini cha kufanya. Cha kufanya ni kwamba unapaswa kuandika kwamba hujaridhika na maamuzi ya Spika, kwa maana ya kwamba atakayekuwa anakalia Kiti hapa. Ukishaandika malalamiko yako yanaenda Kamati ya Kanuni; na kwa kuwa katika hali ya kawaida, Spika au Naibu Spika ndiye anayekuwa Mwenyekiti wa kiti hicho kutegemea malalamiko yanamhusu nani. Yanayemhusu anakuwa sio Mwenyekiti wa kikao hicho. *(Makofi)*

Kwa hiyo, utaratibu upo kwenye kanuni wa nini cha kufanya ikiwa huridhiki na kitu ambacho Kiti kimeamua au maamuzi ya Kiti. Pia kwa kuwa umetoa maelezo kwamba hawa Wapinzani wangesamehewa warejee; Wapinzani wamepeleka hoja kwa Mheshimiwa Spika, pengine huna taarifa na nadhani watakutaaarifu vizuri ukitoka nje sasa hivi. Wamepeleka hoja kwa mujibu wa Kanuni ya 138 na hiyo ni haki yao ya msingi, isipokuwa tu katika kanuni hizi hakuna mahali iliposema ukipeleka hoja; kwa sababu hata huko nyuma zimeshawahi kupelekwa. Ilipelekwa hoja ya kutokuwa na imani na Mheshimiwa Anna Makinda, hakuna Mbunge aliyesusia vikao. *(Makofi)*

Kwa hiyo, kanuni hizi zimeweka utaratibu mzuri tu, lakini hakuna mahali ambapo zimetoa hiyo kama fursa mojawapo ya kususia vikao kwa sababu ya wazi kabisa. Waheshimiwa Wabunge ni wawakilishi wa wananchi na wanapaswa kuendelea kuwakilisha wananchi katika Bunge hili na kwa sababu atakayekalia kiti lazima aende kwa mujibu wa kanuni, hakuna namna Mbunge atazuiwa isipokua aliyepewa adhabu kuwakilisha wananchi wake Bungeni. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, nimesema nirudie tu hayo japokuwa nilishawahi kusema huko mwanzo ili Mheshimiwa Nsanzugwanko awe tu na amani kwamba Wapinzani humu ndani wanatoka wenyewe kwa utashi wao. Hakuna mtu waliyemuudhi wala ambaye wanahitaji kusamehewa naye.

Baada ya kusema hayo, Waheshimiwa Wabunge, nasitisha shughuli za Bunge mpaka saa 10.00 leo jioni.

(Saa 7.00 Mchana Bunge lilisitishwa hadi Saa 10.00 Jioni)

(Saa 10.00 Jioni Bunge Lilirudia)

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, tunaendelea na mjadala wetu na tutaanza na Mheshimiwa Dkt. Christine Ishengoma atafuatiwa na Mheshimiwa Shabani Shekilindi na Mheshimiwa Oran Njeza ajiandae.

MHE. DKT. CHRISTINE G. ISHENGOMA: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana kwa kunipatia nafasi hii ya kuchangia katika bajeti hii. Kwanza kabisa, nikupe pongezi kwa kukiendesha vizuri Kiti hicho. Naomba sana kisimamie, endelea na msimamo wako huo huo na Mwenyezi Mungu azidi kukuongoza, kila siku uwe pale pale, nakuombea Mwenyezi Mungu akutangulie katika kukalia Kiti hicho. (Makofi)

WABUNGE FULANI: Amina.

MHE. DKT. CHRISTINE G. ISHENGOMA: Mheshimiwa Naibu Spika, pili, naomba kumpongeza Waziri pamoja na Naibu wake kwa kutuletea bajeti nzuri. Nawapongeza Wazara na Serikali kwa sababu hii bajeti ni nzuri, inajielekeza kutatua kero za wananchi. Pia naipongeza Serikali kwa kutenga asilimia 40 za bajeti nzima kwenda kwenye miradi ya maendeleo.

Mheshimiwa Naibu Spika, jambo muhimu naomba sana hizi hela zipatikane kwa sababu zikipatikana zitafanya kazi muhimu kama ilivyopangwa. Uzoefu uliokwisha jitokeza ni kuwa tunapitisha hela nyingi za kufanya mipango kama ilivyopangwa vizuri sana lakini hela hazipatikani kama tulivyopanga na haziendi maeneo husika kama tulivyopanga na kufanya miradi ya maendeleo kutotekelezwa kama tulivyopanga. Bajeti hii ni nzuri sana kwa sababu ina ongezeko la asilimia 31. Shilingi trilioni 29.5 zikitumika vizuri naamini kuwa kero za wananchi zitaweza kutatuliwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, jambo lingine ambalo naomba kuliongelea ni kuhusu shilingi milioni 50 ambazo zitapelekwa kwa kila kijiji na kila mtaa. Namwomba Mheshimiwa Waziri atakapokuwa anajumuisha aweze kufafanua vizuri hizi shilingi milioni 50 zinakwenda kwenye vijiji au mitaa? Kwa sababu kwenye hotuba yake alisema kwenye vijiji lakini kwenye ahadi za Mheshimiwa Rais alisema zinakwenda kwenye vijiji pamoja na mitaa na sisi wananchi wetu tumewaambia kuwa hela zinakuja shilingi milioni 50 kwenye vijiji na kwa kila mtaa. Naomba awaelezee vizuri, kama tunaanza kwenye vijiji sawa, kama tunaendelea na mitaa sawa lakini wananchi wetu waweze kuelewa hizi hela zinakwenda wapi.

Mheshimiwa Naibu Spika, pamoja na hayo, nashukuru kwa sababu zinaelekezwa kwa vikundi vya vijana pamoja na vikundi vya akinamama kama mikopo. Ninachoomba iwe *revolving fund* (hela mzunguko) kusudi watakaorudisha ziweze kukopwa na watu wengine kwenye area hiyo hiyo bila ya kurudishwa Serikalini.

Mheshimiwa Naibu Spika, jambo lingine ni kuhusu kampeni za Mheshimiwa Rais na kati ya mambo aliyoyasemea ni maji. Alisema wanawake waache kubeba ndoo lakini mpaka sasa hivi wanawake bado wanabeba ndoo. Kwa hiyo, tunaomba hii bajeti ya 2016/2017 iweze kutatua jambo hili la kubeba maji hasa wanawake, waweze kuacha kubeba maji vichwani mwao na wenyewe wachane nywele zao na kufanya kazi nyingine. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, Kamati yetu ya Maji na Kilimo iliongelea kuhusu tozo ya Sh. 50 iweze kuongezeka kwenda kwenye Sh.100 hasa kwenye mafuta kwa kila lita ya *diesel* na *petrol*. Hata hivyo, kwenye bajeti ya Mheshimiwa Waziri haipo, naomba sana Mheshimiwa Waziri akubaliane na sisi kusudi huo Mfuko wa Maji uweze kutuna kusudi hela zitakazopatikana ziweze

kupeleka maji vijijini pamoja na hela zingine tulikuwa tumesema bilioni 30 ziweze kwenda kwenye kujenga zahanati. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, jambo lingine ninalopenda kuongelea ni afya. Wewe na Wabunge wenzangu mnakubaliana kuwa ni kweli vituo vya afya vimejengwa katika kila kata na zahanati zimejengwa lakini mpaka sasa hivi nyingi ni maboma. Wilaya ya Ulanga, Mbagamao ina zahanati ambayo bado haijakamilika mpaka sasa hivi. Hivi ninavyoongea sasa hivi kwa mfano kule Morogoro Vijijini, hatuna Hospitali ya Wilaya.

Mheshimiwa Naibu Spika, ili kuondoa tatizo la vifo vya akinamama na watoto tunaomba sana hii ahadi iweze kutekelezwa hasa yale maboma ambayo yameshajengwa yaweze kukamilika ili yawe vituo vya afya, zahanati na hospitali. Pia tunaomba sana kwa akinamama, kuna wale wanaopata matatizo ya kujifungua, *theatre* ziwepo ili waweze kupata msaada wa kujifungua na kufanya operesheni kwenye vituo vya afya. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, jambo lingine ambalo naweza kuongelea ni kuhusu kilimo. Ili tupate viwanda lazima tuwe na kilimo, umeme na maji. Kilimo chetu bado hakijatengewa bajeti ya kutosha. Maazimio ya Malabo pamoja na Maputo ya kutenga asilimia 10 ya bajeti yote kwenda kwenye kilimo bado hayajatekelezwa. Asilimia 75 ya wananchi wanategemea kilimo na kilimo ndiyo kitaweza kuondoa umaskini wa Mtanzania lakini mpaka sasa hivi naona maazimio haya bado hayajatekelezwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba hata hizo hela chache ambazo zimetengwa kwenye upande wa kilimo ziweze kwenda zote. Kilimo cha umwagiliaji ndiyo mkombozi wetu, tabia nchi mnaiona, nchi yetu inakuwa jangwa, miti inakatwa hovyoy, naomba Mheshimiwa Waziri atenge hiyo hela iweze kwenda kwenye kilimo. Naomba sana bajeti inayokuja iweze kupata kipaumbele kilimo kwa sababu Watanzania wanategemea sana kilimo. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa upande wa viwanda, viwanda vingi vya Morogoro vimekufa. Kuna mikoa ambayo imetajwa kuwa ni ya viwanda lakini hapo mwanzoni hata Morogoro ilikuwa ni mkoa wa viwanda. Tulikuwa na viwanda 11 mpaka sasa hivi yapata kama viwanda nane vyote vimekufa havifanyi kazi, inakuwaje? Naomba sana hivi viwanda kama alivyosema kwenye bajeti viweze kufufuliwa na viweze kufanya kazi. Kwa mfano, kiwanda cha Moproco, kiwanda cha ngozi na viwanda vingine vyote viweze kufanya kazi kusudi akinamama na vijana waweze kupata kazi ya kuajiriwa kwenye viwanda hivyo. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, kuhusu elimu, hapa kuna ukarabati na ujenzi wa vyuo vikuu, Serikali tunaongeza vyuo ni vizuri sana lakini vyuo vikuu vile vya zamani kama SUA, Chuo Kikuu cha Dar es Salaam viweze kukarabatiwa ili viweze kuendelea vizuri ndiyo na vyuo vikuu vingine viweze kujengwa. Naona zimeanzishwa *degree programs*, kwa mfano *University of Dar es Salaam* wameanzisha digrii ya kilimo, je, wana Walimu? Imeanzishwa digrii ya *medicine*, kuna Muhimbili na Mloganzila imeshajizatiti sawasawa?

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba Serikali yetu iangalie kwanza vitu vile vilivyokuwepo ndiyo tuweze kuanzisha vingine. Kwa hiyo, naomba hivyo vyuo nilivyovisema viweze kukarabatiwa na miundombinu iweze kuangaliwa. Pia hela za maendeleo hazijapelekwa mpaka hivi ninavyosema...

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa Mzungumzaji)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa muda wako umekwisha.

MHE. DKT. CHRISTINE G. ISHENGOMA: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru sana ingawa muda ulikuwa mdogo sana. Naunga mkono hoja. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Shabani Shekilindi halafu Mheshimiwa Oran Njeza ajiandae.

MHE. SHABANI O. SHEKILINDI: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana. Awali ya yote napenda kumshukuru Mwenyezi Mungu, huyu ambaye amenijalia afya na nguvu ya kuweza kusimama katika Bunge lako Tukufu na kuweza kuchangia bajeti ambayo iko mbele yetu.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza, nikupongeze wewe mwenyewe na tutaendelea kukuombea dua sisi Wabunge wote kwani unatoshia. Kwa kuwa sisi wengine ni Masharifu basi naamini hakuna kitu kibaya ambacho kitakupata. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, pia niendeleee kumpongeza Waziri wa Fedha na timu yake kwani bajeti yake kwa kweli ni nzuri na inatia moyo. Tuna uhakika sasa kwamba tunakwenda kwenye Tanzania mpya.

Mheshimiwa Naibu Spika, niende moja kwa moja kuchangia suala la kilimo. Nchi yetu inasema kilimo ni uti wa mgongo, lakini inasikitisha tunaposema kilimo ni uti wa mgongo, kilimo hiki kimetengewa bajeti ya shilingi trilioni 1.56, bajeti ambayo ni ndogo sana, haikidhi haja. Kwa hiyo, niimbe Serikali yangu sasa Tukufu iongeze bajeti hii kwani kama tunategemea uchumi wa viwanda, uchumi wa viwanda hautoki sehemu nyingine zaidi ya kwenye mazao ya kilimo.

Mheshimiwa Naibu Spika, nchi yetu zinanyesha mvua za msimu, niishauri Serikali yangu sasa ijenge mabwawa kila maeneo ili kuweza kukinga mvua zile na wakulima wetu waweze kulima kilimo cha umwagiliaji. Kama alivyosema viwanda vinategemea kilimo kwa maana kwamba malighafi zinatoka kwenye kilimo, kwa mfano kule kwangu kuna maeneo mengi sana lakini ni kame, kwa maana hiyo tukiyajengea sasa mabwawa ina maana tutalima kilimo cha umwagiliaji na tutaongeza mnyonyoro wa thamani kwenye mazao yetu.

Mheshimiwa Naibu Spika, hakuna asiyejua kwamba Lushoto ni ya kilimo cha mboga mboga na matunda lakini kilimo kile wanalima kwa mazoea. Niiombe Serikali yangu ipeleke ruzuku za pembejeo kwenye kilimo cha mboga mboga na matunda. Wenzangu wote wanaposema ruzuku basi mimi kwa Wilaya ya Lushoto kwa kweli mboga mboga zile na matunda hayajawahi kupata ruzuku. Niishauri Serikali yangu sasa kama ina nia ya dhati, basi iweze kuwezesha kilimo kile kiweze kupata pembejeo za ruzuku.

Mheshimiwa Naibu Spika, sasa niingie kwenye afya. Wakati tuko kwenye mchakato wa kampeni tulikuwa tunanadi Ilani yetu ya Chama cha Mapinduzi kwamba kila kijiji kitajengwa zahanati na kila kata itajegwa kituo cha afya. Leo hii katika bajeti nimeona tu mambo ya dawa na madeni ya MSD na vinginevyo lakini sijaona zahanati hata moja wala kituo cha afya.

Mheshimiwa Naibu Spika, ukienda kuangalia wananchi wetu kule vijijini kwa kweli ni masikitiko makubwa sana. Laiti ningekuwa na uwezo ningemchukua Waziri wa Fedha akaenda moja kwa moja kwa wananchi wale awaone kwani kuna wananchi kule hawajui hata hospitali. Wananchi wale kwa kweli wako kwenye mazingira magumu, wanalala chini, leo hii ukimchukua ukisema umpeleke hospitalini, kwa kweli hata mwili wake umekakamaa kama mbao. Hata umchome sindano ina maana haingii, sasa huyo unategemea nini, lakini mtu yule amekosa huduma. Niiombe Serikali yangu iende moja kwa moja kwa wananchi wale ili waweze kupata huduma.

Mheshimiwa Naibu Spika, hapa tumeongea suala la walemavu, lakini tumeangalia walemavu wa mjini wale ambao tunawaona lakini wa vijijini wala hawajafikiwa. Niombe sasa katika bajeti ya walemavu basi iende moja kwa moja kwa wale walemavu wa kule vijijini. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, niende kwenye suala zima la shilingi milioni 50. Tulikuwa tunapigia kelele kwamba jamani mkituchagua basi shilingi milioni 50 zitakuja tena kwa wakati kwa kila kijiji, lakini leo hii naona bajeti imetengwa tu kwenye mikoa 10. Niishauri Serikali yangu wasipeleke kwenye mikoa 10, watenge hata vijiji vitano vitano kwenye mikoa yote Tanzania Bara na Tanzania Visiwani. Sisi wengine tumeshajiandaa watu wetu tumeshaanza kuwapa pesa ya kufungulia akaunti mahsusi kwa ajili ya pesa hizi. Mpaka sasa ninavyoongea, nina vikundi zaidi ya 100 ambavyo nishavifungulia akaunti wanasubiri pesa hizi. Kwa hiyo, niombe sasa Serikali yangu Tukufu iweze kupeleka pesa hizi kwa wakati ili nikirudi Jimboni wananchi wale wasije wakaniuliza maswali magumu ambayo nitashindwa kuyajibu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, niende kwenye kodi ya bodaboda. Wakati Rais wetu Mheshimiwa Dkt. John Pombe Magufuli anapita alisema katika watu ambao nitawaangalia ni watu wa bodaboda, leo hii naona watu wale tunazidi kuwaongezea mzigo kwani walikuwa wanalipa Sh. 45,000/= sasa hivi wanatakiwa walipe Sh. 95,000/=. Hebu jamani hili tuliangalie kwa jicho la upendeleo kwani ndugu zangu itafikia hatua sasa bodaboda hawa hawatatuelewa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, sasa napenda kuongelea ushuru wa mitumba. Mitumba hii imeajiri wananchi wengi sana. Leo hii ukifika pale Dar es Salaam au nimtume Waziri wa Fedha pale Dar es Salaam ataona ma-godown ya mitumba ambayo inasafirishwa mikoa yote Tanzania. Niombe Serikali yangu iondoe ushuru huu ibaki VAT ileile ya mitumba iliyokuwepo siku zote ikiongezwa ina maana tumewapa mzigo watu ambao hawastahili kubeba mzigo huo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, pia moja kwa moja niende kwenye suala la mifuko ya nailoni. Unapopiga marufuku matumizi ya mifuko ya nailoni unakuwa umepiga marufuku utunzaji wa mazingira kwani miche inaoteshwa kwenye mifuko ya nailoni. Kwa hiyo, anaposema mifuko ile ipigwe marufuku isitumike ina maana atakuwa amewaambia wananchi wasipande miti.

Mheshimiwa Naibu Spika, kuna hii asilimia tano ya vijana na asilimia tano ya akinamama, tunaipoleka wapi kama wananchi wetu hawa hatuwasaidii ipasavyo. Tunawapa wananchi asilimia tano kwa ajili ya kupata mitaji ndiyo anakwenda kununua bodaboda ambayo ina kodi kibao, unategemea mwananchi huyu atafaidikaje? Mwananchi huyu tumembebesha mzigo ambapo ni sawasawa na kumpaka mafuta kwa mgogo wa chupa. Kwa hiyo, hebu ifikie hatua sasa Serikali yetu iliangalie hili kwa jicho la huruma. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya kusema hayo, niunge mkono hoja kwa asilimia mia moja. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Ahsante. Mheshimiwa Oran Njeza atafuatiwa na Mheshimiwa Selemani Jumanne Zedi, Mheshimiwa Omary Tebweta Mgumba ajiandae.

MHE. ORAN M. NJEZA: Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru sana. Nami niendeleze pale wenzangu walipokuwa wanakupongeza na pia kukupa moyo na kukuhakikishia hiyo kazi yako kila mmoja ameridhika kuwa ni nzuri, unafanya kazi vizuri, uendelea na moyo huo huo na uendelea na uzi huo huo na wengi tuna imani ya kwamba hiyo kazi kwako ni Mwenyezi Mungu

amekupatia. Bunge hili ndilo lililokuweka wewe hapo siyo mtu mwingine na unafanya kazi vizuri sana. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya kusema hilo, napenda nimpungeze Waziri, Naibu Waziri na timu yake. Naye niendeleze kumtia moyo kwa kusema mtoza kodi hasifiwi hata siku moja. Kwa hiyo, awe na moyo huo kuangalia kwamba chochote atakachokifanya hata mimi mwenyewe unaponitoza kodi sitakufurahia. Mheshimiwa Waziri anafanya kazi vizuri, Wizara yake inafanya kazi vizuri sana.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kuanza labda ningenukuu hitimisho la hotuba ya Waziri kidogo tu, ukurasa wa 93 anasema:-

“Mheshimiwa Spika, wananchi wetu wengi wamechoka na adha ya umaskini: Watanzania wanataka kipato cha kuweza kukidhi mahitaji yao ya msingi. Wananchi wanataka huduma bora zaidi hususan upatikanaji wa maji, elimu, afya, umeme na makazi”.

Mheshimiwa Naibu Spika, nafikiri hili ni hitimisho zito sana na kwamba Waziri imani yake ni hiyo, anatambua kuwa Watanzania tupo katika dimbwi la umaskini. Asilimia 75 ya Watanzania tunaishi vijijini, ni wakulima lakini ajaribu kuangalia na hilo hitimisho lake ametuangukia vipi sisi wananchi wa vijijini na hasa wakulima. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, pia katika ukurasa wa 95 amesema kuwa:-

“Misaada pia inaweza kuchochea rushwa na kuzorotesha jitihada za ndani hususan za ukusanyaji wa mapato”.

Mheshimiwa Naibu Spika, pia amemnukuu mwanazuoni anaitwa Sebastian Edward ambaye naye alikiri kwamba Tanzania hii misaada nayo imesababisha kuharibu uchumi wetu na haikutusaidia, nami nakubaliana naye.

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya kulisoma hilo na mimi nikaenda kwenye kitabu kingine ambacho ameandika mwana dada Mzambia Mchumi Mbobezi, Dkt. Dambisa Moyo katika kitabu cha *Dead Aid* naye ameelezea hivyo hivyo kwa uchungu kabisa. Huyu ni mtaalam wa Benki ya Dunia na amepingwa na watu wengi ambao wamekuwa wakileta misaada huku. Alichosema nchi zetu hazihitaji misaada ya *handout* wanatufanya tuwe maskini zaidi.

Mheshimiwa Naibu Spika, akaendelea kusema, sasa kuondokana na hilo, sisi Waafrika tunachotakiwa ni kwamba, tuweke mazingira mazuri ya kuvutia ili hawa watu waweze kutuletea mitaji ambayo itaongeza ajira kwa watu wetu. Nami nakubaliana na hilo na ndiyo sababu Serikali yetu ya Mheshimiwa John Pombe Magufuli amesema anataka Tanzania iwe ya viwanda. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, pamoja na hayo, ukiangalia katika bajeti hii nafikiri Waziri kwa kiasi kikubwa hakupata muda wa kuiangalia vizuri, inawezekana wataalam wetu wanapotosha Mawaziri wetu. Huwezi ukazungumza maneno mazito namna hiyo halafu ukiangalia bajeti ya kilimo haiieleweki. Utakuwa vipi mchungu na umaskini wakati mkulima bajeti yake ya pembejeo hujaonyesha kuwa umemwekea kiasi gani kwa ajili ya kupunguza bei ya mbolea. Watanzania tunafanya kazi kwa bidii sana, wakulima tunazalisha lakini masoko yetu hayaeleweki. Hii bajeti haioneshi ni namna gani sisi mazao yetu yatakuwa shindani na wenzetu wa Afrika Mashariki. (Makofi)

MBUNGE FULANI: Kweli.

MHE. ORAN M. NJEZA: Mheshimiwa Naibu Spika, kwa sisi tunaolima kahawa, chai, pareto, viazi, tumbaku, bei zetu ni ndogo mno. Bei ya Kahawa ya Tanzania (Arabica) ni karibu nusu ya bei ya kahawa ile ile ya Kenya, ni kwa nini? (Makofi)

MBUNGE FULANI: Kweli.

MHE. ORAN M. NJEZA: Mheshimiwa Naibu Spika, ili kumtoa umaskini huyu Mtanzania tuangalie tu kuboresha haya masoko.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika hotuba ya Mheshimiwa Waziri ameonesha kuna mkakati wa kuanzisha *commodity exchange* ambalo ni wazo zuri sana, lakini sijaona huo mkakati ameuzelea wapi. Faida za *commodity exchange* ni kubwa mno, wakulima tunalima hatuna mahali pa kuweka mazao yetu yanaharibika. Walanguzi ndiyo wanasubiri wakati wa mavuno waweze kuwanyonya wakulima. Kahawa yetu inanunuliwa na wale wanunuzi wa kutoka Ulaya ambao wananunua na Kenya lakini kwa nini kahawa yetu tulipwe nusu ya bei ya Kenya, Ethiopia au Rwanda? Naomba hilo Waziri aliangalie. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kumsaidia mkulima, naomba pia aangalie uanzishwaji wa Benki ya Kilimo, huu mtaji hautoshi. Nami naendelea kumshauri, najua labda hilo atakuwa halipendi, ile shilingi milioni 50 ingeenda kwenye Benki ya Kilimo. Uzoefu unaonesha hizi pesa zikienda moja kwa moja zinaenda huko kuharibu hata uchumi wa nchi yetu. Naomba tuziwezeshe SACCOS zetu, tuiwezeshe Benki ya Wakulima ili ziweze kutoa huduma kwa wakulima. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, lingine ni huduma za kibenki. Huduma za kibenki ni muhimu sana kwa uchumi wetu, lakini unapoanza kuweka tozo (VAT) kwenye huduma za kibenki ina maana unazifanya zile huduma ziwe ghali zaidi na unawakatisha tamaa Watanzania kutumia huduma hizi, naomba hilo aliangalie. Waziri kwenye hotuba yake ameongelea kuwa tofauti iliyoko kati ya riba ya *deposit* na riba ya *lending* ni kubwa, sasa ukiongeza hii VAT ina maana nayo itaongeza zaidi gharama za kibenki.

Mheshimiwa Naibu Spika, Tanzania sasa hivi tunahitaji *financial inclusion* na huwezi ukaanza kuweka tozo wakati huo huo una-*encourage financial inclusion*. Huwezi ukaanza kuweka tozo kwenye *capital market*, *capital gains tax* unataka u-*introduce* ya nini, limetoka wapi hili wazo? Sasa hivi Watanzania tunataka tuwekeze kwenye soko la hisa unaanza kuwakatisha tamaa watu wasiwekeze huko. Utakusanya vipi kwanza hiyo tozo kwani *transaction cost* zinaweza kuwa kubwa kuliko hata hiyo unayotaka kukusanya. Kwa hiyo, naomba Waziri hilo aliangalie kwa upana wake na huko ndiyo mahali ambako Watanzania tunataka kwenda. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba nimalizie...

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa mzungumzaji)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Njeza muda wako umekwisha.

MHE. ORAN M. NJEZA: Mheshimiwa Naibu Spika, naunga mkono hoja kwa asilimia mia. Ahsante. (Makofi)

NAIBU SPIKA: Ahsante. Mheshimiwa Selemani Jumanne Zedi atafuatiwa na Mheshimiwa Omary Tebweta Mgumba, Mheshimiwa Balozi Adadi Rajab ajiandae.

MHE. SELEMANI J. ZEDI: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru sana kwa kunipa nafasi ili na mimi jioni ya leo niweze kuchangia mjadala huu ambao uko mezani.

Mheshimiwa Naibu Spika, nitajielekeza kwenye maeneo kadhaa ambayo ningependa nitoe mchango kuhusu hotuba ya mapendekezo ya bajeti iliyotolewa na Waziri wa Fedha na Mipango. Serikali ya Awamu ya Tano imejipambanua vizuri sana kwa kuja na nguvu sana katika eneo la kudhibiti ubadhirifu katika matumizi ya fedha za umma na mimi naunga mkono kabisa kwa sababu ni jambo jema. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini baada ya kupitia hotuba ya mapendekezo ya Waziri wa Fedha nimeona kuna *contradiction* ya ajabu. Kwa sababu huwezi kupambana na ubadhirifu wa matumizi ya fedha za umma kwa kauli tu za kisiasa. Ni lazima uwe na vitendo ambavyo kweli vitapelekea kupambana na ubadhirifu huu wa fedha za umma. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, kama kuna taasisi muhimu ya kimkakati katika kupambana na ubadhirifu wa fedha za umma basi taasisi hiyo ni Ofisi ya Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali yaani CAG. *Contradiction* ninayoisema ni kwamba kwa upande mwingine Serikali inasema tumedhamiria kupambana na ubadhirifu wa matumizi ya fedha za umma, lakini kwa upande mwingine taasisi ambayo ndiyo taasisi ya mkakati, ndiyo hasa kiini, ndiyo *key institute* katika kupambana na ubadhirifu ambayo ni CAG imepangiwa fedha ambayo kwa kweli haiwezi kabisa kutimiza majukumu yake. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, bajeti hii tunayokwenda nayo ambayo inakwisha mwezi huu wa Sita ni bajeti ya shilingi trilioni 22. Katika bajeti hii CAG tumemtengea shilingi bilioni 74 ili kukagua shilingi trilioni 22. Bajeti hii ambayo tunaijadili sasa ni ya shilingi trilioni 29 lakini CAG tumempangia shilingi bilioni 44 tu. Huu ndiyo nauita mkanganyiko na *contradiction* ya ajabu kwa sababu kwenye bajeti ya shilingi trilioni 22 CAG tumempa shilingi bilioni 74 kwa ajili ya kukagua lakini kwenye bajeti ya shilingi trilioni 29 ambapo kuna ongezeko la shilingi trilioni saba tumepunguza hela ya kumwezesha kukagua sasa tunategemea nini?

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, kwangu mimi hii ni *contradiction* na naona kabisa kama hatutafanya chochote, basi kauli za kusema tumejipanga kupambana na ubadhirifu ni kauli tu za kisiasa na ambazo hatutafikia matokeo tunayotaka. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, eneo lingine ambalo napenda kuchangia, nimeangalia katika hotuba Mheshimiwa Waziri wa Fedha amependekeza kufuta utaratibu wa *retention* kwenye taasisi za Serikali ambazo kimsingi zilikuwa zinaruhusiwa kubakiza fedha ambazo zinakusanywa ili ziweze kutekeleza majukumu yake. Mojawapo kati ya taasisi hizo ni Shirika la Maendeleo la Petrol (TPDC).

Mheshimiwa Naibu Spika, sipingani na wazo la kufuta *retention*, lakini angalizo ninalolitoa ni kwamba, kuna taasisi nyingine muhimu, ni taasisi za kimkakati kwa mfano TPDC. Najaribu ku-*imagine* endapo Wizara ya Fedha kupitia Hazina itakapotekeleza agizo la kutoruhusu TPDC kuwa na *retention* ikachukua fedha zote ambazo TPDC inakusanya ikazipeleka Mfuko Mkuu wa Serikali halafu ikashindwa au ikachelewesha kupeleka fedha TPDC kwa mujibu wa bajeti yake na ikaifanya TPDC ikashindwa kufanya baadhi ya majukumu, nakuhakikishia tutapoteza fedha nyingi kuliko ambazo tunadhani tutaziokoa. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, TPDC ndiyo jicho la Serikali kwenye shughuli zote za gesi. Sasa hivi tumefanikiwa kugundua kiasi kikubwa sana cha gesi lakini walio kwenye biashara ya gesi wote ni wawekezaji binafsi na TPDC ndiyo mbia ambaye anasimamia kwa upande wa Serikali. Moja kati ya kazi zake ni kufanya ukaguzi wa shughuli zinazofanywa na wawekezaji wa gesi ili

kujua mapato wanayopata na kujua mgao wa Serikali kama ni sahihi. Kwa hiyo, TPDC wasipokuwa na fedha za kufanya kazi hii, nakuhakikishia tutapigwa bao na hao wawekezaji wa gesi, fedha nyingi sana zitachukuliwa na lile lengo letu la kusema kwamba eti wasibaki na *retention* ili Serikali iweze kupata fedha nyingi halitafikiwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, tuwe makini na angalizo langu hapa ni kwamba, tihakikishe Mheshimiwa Waziri wa Fedha kupitia Hazina upelekaji (*disbursement*) wa fedha kwenye taasisi kwa kweli ni jambo ambalo lisije likawa kama utaratibu ulivyo sasa kwa sababu tutaingia kwenye athari kubwa kuliko ambavyo tunatarajia. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, lingine ambalo napenda nichangie ni suala la *value for money* kwa miradi ambayo imekamilika. Kuna miradi mingi nchini kwetu ambayo imekamilika lakini haijaweza kuleta manufaa kwa wananchi kama ambavyo imetarajiwa. Kuna maeneo mengi utakuta madaraja, miradi ya umwagiliaji mabilioni yametumika lakini haifanyi kazi kabisa.

Mheshimiwa Naibu Spika, jimboni kwangu mimi Serikali imetumia fedha nyingi sana kwa kushirikiana na Benki ya Maendeleo ya Afrika wameweza kujenga zahanati za kisasa katika Kata ya Itobo na Tarafa ya Bukene na wameweza kufunga vifaa vya kisasa vya upasuaji. Hata hivyo, sasa hivi ni karibu mwaka mzima umepita majengo ya kisasa yamekamilika, vifaa vya kisasa vya upasuaji vimefungwa huduma za upasuaji hazijaweza kuanza kufanyika. Kwa hiyo, mabilioni yametumika lakini wananchi hawanufaiki chochote na mabilioni hayo.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, kuna haja ya Serikali kujipanga kupitia Wizara ya Fedha na Wizara husika kuhakikisha kwamba pale ambako tumewekeza fedha nyingi na miradi imekamilika, ifanye kazi sasa wananchi waweze ku-enjoy matunda hayo. Kwa hiyo, Mheshimiwa Waziri wa Fedha kwa kushirikiana na Mheshimiwa Waziri wa Afya na TAMISEMI, naomba kabisa kupata suluhisho kuhusu huduma za upasuaji katika vituo vya afya vya Itobo na Bukene ambapo fedha nyingi zimetumika, huduma hii ianze kutolewa, ni mwaka sasa. Vifaa vilivyofungwa vinakaribia kuanza kuota kutu na mabilioni ya fedha yametumika, hatuwezi kukubali hali kama hiyo. Hivyo, nashauri huduma ya upasuaji iweze kuanza. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, lingine ambalo ningependa niliwekee mkazo ni suala la upelekaji wa umeme REA III. Hili ni muhimu sana, nimeona Serikali imetenga fedha za kutosha na nina imani kwa namna ambavyo Wizara ya Nishati na Madini imejipanga na nimpongeze Mheshimiwa Naibu Waziri alifanya ziara kule maeneo ya kwetu na aliongozana na mkandarasi na kuhimiza.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika baadhi ya maeneo matunda yameanza kuonekana na nina uhakika miradi ambayo iko katika REA awamu ya III itatekelezeka na wananchi waweze kupata manufaa. Kama tunataka kukuza ajira hasa maeneo ya vijijini basi umeme vijijini ni lazima uwepo kwa ajili ya shughuli za kusindika mazao ya kilimo ili yaweze kuongezewa thamani na yaweze kuuzwa sokoni. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana kwa kunipa nafasi na naunga mkono hoja. (Makofi)

NAIBU SPIKA: Ahsante. Mheshimiwa Omary Tebweta Mgumba atafuatiwa na Mheshimiwa Balozi Adadi Rajab halafu Mheshimiwa Hawa Mchafu Chakoma ajiandae. Mheshimiwa Tebweta.

WABUNGE FULANI: Hayupo.

NAIBU SPIKA: Tunaendelea na Mheshimiwa Balozi Adadi Rajab atafuatiwa na Mheshimiwa Hawa Mchafu Chakoma na Mheshimiwa Munira Mustapha ajiandae.

MHE. BALOZI ADADI M. RAJAB: Mheshimiwa Naibu Spika, nami nashukuru kupata nafasi hii kuweza kuchangia bajeti ya mwaka huu. Kwanza napenda kukupongeza sana wewe kwa ujasiri ambao unao na katika hali ya sasa hivi jinsi ambavyo unaliendesha Bunge hili. Nakupongeza na haya matatizo ya wenzetu yasikupe tabu sisi tunaku-support moja kwa moja. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, napenda pia kumshukuru Waziri, Naibu wake na wataalam wake ambao wameweza kutuletea bajeti nzuri ambayo haijawahi kutokea tangu tumepata uhuru. Ni bajeti yenye mwelekeo ambayo inajieleza yenyewe. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, katika kipindi kifupi tu tangu Awamu ya Tano imeingia madarakani imeweza kukusanya mapato mengi sana ambapo nchi yoyote bila kuwa na mapato haiwezi kwenda vizuri. Mapato ni kitu cha msingi kwenye nchi yoyote. Hata ukiangalia wakati wa ukoloni ukusanyaji wa kodi ni kitu muhimu, kulikuwa na kodi za vichwa, kulikuwa na kodi za vipande na kodi za matiti. Zote hizo zilikuwa ni kodi ambazo zinakusanywa kwa lengo la kuweza kupata mapato ya Serikali na kuweza kufanya nchi iweze kuendelea, nchi iweze kutengeneza miundombinu mbalimbali. Ndiyo maana mpaka leo hata wenzetu wa Ulaya watu ambao wanakwepa kulipa kodi wanakwenda jela. Hapa tuna kesi ya mcheza soka bora duniani Lionel Messi ambaye yuko Mahakamani kwa kosa la kukwepa kodi. Sasa huo ni mfano tu wa kuonesha namna gani kodi ni muhimu katika kuendeleza maendeleo ya nchi. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, bajeti hii kama ambavyo ilivyo asilimia 40 imekwenda kwenye maendeleo, ni kitu ambacho hakijawahi kutokea hapa nchini na imelenga kuleta maendeleo kwenye maeneo mbalimbali. Mheshimiwa Waziri pia kwenye bajeti hii ameweza kuangalia ni vitu gani ambavyo vinaweza kuboreshwa kwenye huduma za jamii, mambo ya maji, umeme, barabara na mambo mengine kwa lengo la kuweza kupata maendeleo ya haraka hapa nchini. Hii ni pamoja na bajeti ambayo imejikita zaidi kuondoa tozo mbalimbali kwa manufaa ya wakulima. Kuna tozo zimeondolewa, tozo za mazao ya korosho, chai, pamba na kadhalika. Sasa yote haya ni muono wa bajeti hii ambao kwa kweli naunga mkono kwa asilimia mia moja. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini pamoja na yote hayo ningependa Mheshimiwa Waziri na wataalam wake wajielekeze kwenye baadhi ya maeneo ambayo ningependa kuyataja. Wakati tunachangia Wizara ya Maji, Wabunge wengi sana walisisitiza suala la Wakala wa Maji Vijijini. Suala hili lingepewa umuhimu wa kipekee kwa sababu tatizo la maji ni kubwa hapa nchini, hata Jimboni kwangu ndilo tatizo lindaloongoza. Kwa hiyo, uanzishwaji wa Taasisi ya Maji Vijijini ni muhimu na naomba Mheshimiwa Waziri ajaribu kuliangalia aone kama anaweza kulipenyeza. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, suala la pili ni *road toll*. *Road toll* kwenye nchi hii naona halipewi umuhimu, nikiambiwa kwamba kodi yake imeongezwa kwenye mafuta lakini huwezi kuona *impact* hiyo. Nchi nyingi duniani kubwa na ndogo ukiangalia zimewekwa *road toll* barabarani. Nashangaa ni kwa nini sisi hatuwezi kuiga na kuona kwamba tunaweza tukapata mapato mengi kutokana na *road toll*. Naamini kabisa kwenye *highway* zetu pamoja na matatizo ya barabara zetu kuwa ndogo lakini tukianzisha *road toll* tunaweza kupata mapato ya kutosha. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, suala la *transit good*, sasa hivi naambiwa kwamba meli nyingi zinakwepa kuja Dar es Salaam na meli nyingi sasa hivi zinakwenda Beira na Maputo kwa sababu ya VAT ambayo imewekwa kwenye *transit goods*. Ni vizuri Waziri akaliangalia eneo hilo

kama ni kweli akaangalia namna gani anaweza kutoa hiyo VAT ya asilimia 18 ambayo inatukosesha malipo ya *transit* kwa mizigo ambayo inapita hapa nchini. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, suala lingine ni reli ya kati. Naipongeza kabisa kwamba bajeti hii imegusa reli ya kati kwa *standard gauge*, lakini nasikitika kwamba sijaona reli ya kwetu, reli ya Tanga sijaona kwenye bajeti hii ambayo nilitegemea hata itaguswa pia. Pia nasikitika sijaona maboresho ya bandari ya Tanga ukitilia maanani bomba tumelipata kutoka Uganda. Kwa hiyo, labda Mheshimiwa Waziri aangalie namna atakavyoweza kupenyeza suala hilo ambalo ni muhimu ili vitu hivyo viende *simultaneously*, reli ya Tanga pamoja na reli ya kati. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, nimefarijika sana kuona kwamba tutanunua ndege tatu, ndege ambazo naamini kabisa zitatuletea wawekezaji na watalii wengi. Nasikitika kuona kwamba kwenye suala la watalii Kodi ya Ongezeko ya Thamani imewekwa pale kinyume na wenzetu wa Rwanda na Kenya ambao wameondoa kodi hiyo. Kwa hiyo, hii ina maana kwamba watalii ambao watakuja wote wataishia Kenya ukitilia maanani kwamba wao usafiri wa ndege ni wa uhakika na wanao. Kwa hiyo, ni vizuri eneo hilo pia akaliangalia kama ambavyo ameweka kwenye page yake ya 49. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, suala la uanzishwaji wa Mahakama ya Mafisadi ni muhimu na ambalo Mheshimiwa Rais ameliongelea tangu wakati wa kampeni. Mahakama hii inategemea sana ripoti au taarifa kutoka kwa Mdhhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Serikali. Katika kesi ambazo naamini zitapelekwa kwenye Mahakama hiyo robo au nusu ya kesi hizo zitatokana na Mdhhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Serikali. Ni kilio cha Wabunge wengi ambao wameongelea, hivyo ni vizuri wakaangalia eneo hilo, namna ambavyo wataweza kuwaongezea fedha. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, kuna suala lingine la kodi ambayo imeondolewa hasa kwenye maduka ya vyombo vya ulinzi na usalama. Hivi vyombo vya ulinzi na usalama vilikuwa vimezoea maduka hayo na tozo hiyo imeondolewa hasa baada ya kuonekana kuna *misuse* kwa hao ambao wamepewa hizo zabuni za kupeleka vyombo hivyo. Nimesoma hotuba lakini haielezi mbadala kwamba ni shilingi ngapi watapewa hawa maaskari au walinzi wetu ambao wapo kwenye vyombo hivyo badala ya kununua hivyo vitu kwenye maduka. Kwa hiyo, ningependa suala hilo pia liangaliwe litakuwaje. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, nimeangalia pia suala la makato ya kodi za Wabunge lakini nimeliona kwamba halina mashiko kwa sababu halina *basis*. Kama suala hili la viinua mgongo vya Wabunge ambalo inatakiwa likatwe kodi mwaka 2020 sielewi kwa nini limeletwa wakati huu wa 2016. Ni vizuri suala hili likaletwa kwenye bajeti ya 2019/2020. Hapo ndiyo tunaweza tukalijadili kwa kina. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, ningependa kumaliza kwa ushauri. Ukiangalia taarifa ya Kamati ya Bajeti inaonekana kuna msugvano au hakuna maelewano yaliyokuwepo kati ya Wizara na Kamati ya Bajeti. Ni vizuri wakikaa na kuona wanaweza kulitatua namna gani na kuangalia mawazo ya Kamati ya Bajeti ambayo wameyatoa. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, pia nimefarijika kuona kwamba bajeti hii isiwe tegemezi kwa wafadhili. Nimeona kwamba hela za nje ambazo zimetengwa ni shilingi trilion 3.12 lakini ni vizuri kabisa kwenye bajeti ambazo zinakuja tujaribu kujifunza, tujaribu kuelewa kwamba tusitegemee fedha za wafadhili ambazo zinakuja na masharti kemkem. Kwa hiyo, ni vizuri kabisa katika bajeti hii hela za wafadhili ni kidogo, lakini katika bajeti zinazokuja suala hili linatakiwa tuliondoe moja kwa moja. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, suala lingine ambalo napenda kushauri ni hizi fedha ambazo zimetengwa. Tunategemea kwamba fedha hizi zitakapopitishwa na Bunge hili fedha hizo zote ziwe zinafika kwenye Wizara kama zilivyopitishwa. Vinginevyo kama zitakuwa zinakwenda nusu nusu au mwishowe unakuta kwamba fedha hizo hazifiki itakuwa ni mbaya sana. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kumaliza napenda waangalie hili suala ni kwa nini nchi yetu hatuwezi kutumia *currency* ya kwetu. *Currency* zinatumika hovyo hovyo tu, unaweza ukawa na dola au pound unakwenda hapo nje unabadilisha tu, wenzetu hawatunii hivyo. Naamini *restrictions* ambazo wenzetu wameziweka zinakuza uchumi kwa sababu tutatumia *currency* yetu. Kwa hiyo, naamini kabisa tutakapotumia fedha zetu tutakuwa na uwezo wa kukuza uchumi wetu. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya kusema hayo, ningependa kuunga mkono hoja na nakushukuru sana kwa kunipatia nafasi hii. (Makofi)

NAIBU SPIKA: Ahsante Mheshimiwa Balozi. Kabla sijamwita mchangiaji anayefuata napenda kutambua uwepo wa Waziri wa Mambo ya Ndani ya Nchi, Mheshimiwa Mwigulu Nchemba, karibu sana Mheshimiwa Waziri wa Mambo ya Ndani ya Nchi. (Makofi)

Sasa tutamsikia Mheshimiwa Hawa Mchafu Chakoma, atafuatiwa na Mheshimiwa Munira Mustapha, Mheshimiwa Mussa Ntimizi ajiandae.

MHE. HAWA M. CHAKOMA: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana kwa kunipa nafasi. Napenda kumshukuru Mwenyezi Mungu kwa baraka zake tele.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika kuchangia hotuba hii ya bajeti ya Serikali ningependa kuanza kwa kumpongeza Waziri na Naibu wake kwa kazi nzuri ambayo wanaifanya. Pia kwa niaba ya wafanyakazi wote nchini nipende kuishukuru Serikali, Serikali zote mbili iliyokuwa ya Awamu ya Nne na Serikali ya Awamu ya Tano kwa kuwa wasikivu na kusikiliza kilio cha wafanyakazi cha muda mrefu.

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali ya Awamu ya Nne wafanyakazi wote nchini tunaishukuru sana kwa kukubali kuanzisha Sheria ya Mfuko wa Fidia (*Workers Compensation Fund*) Sheria Na. 8 ya mwaka 2008 na kuachana na ile Sura Na. 263 kwa *Private* na *Public Service Act* Na.19 kwa upande wa wafanyakazi wa utumishi wa umma kutumika kufidia *once* wanapoumia ama kupata ulemavu mahali pa kazi.

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali ya Awamu ya Tano tunaishukuru kwa kukubali kuwasilisha michango ya mwajiri ya 0.5 percent ya mshahara katika Mfuko huu wa Fidia ili itakapofika tarehe Mosi Julai, mwaka huu wafanyakazi wote watakaoumia ama kupata ulemavu kazini wataenda kufidiwa na Mfuko huu. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, narudia tena kwa niaba ya wafanyakazi wote nchini, tunaishukuru sana Serikali tena sana kwa kuja na jambo hili jema la kuanzisha huu Mfuko. Nipende tu kusema kwa kuanzisha Mfuko huu *automatically* tunaongeza muda mrefu wa wafanyakazi kuwepo kazini, lakini pia tunaongeza uzalishaji, kitu ambacho kitaenda kuchochea ukuaji wa uchumi wetu na hali kadhalika pato la Taifa letu litakua. Ni ukweli usiopingika Serikali inapata kodi yake ya uhakika pasipo kusuasua kutoka katika kundi hili la wafanyakazi. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, pia nipende kuipongeza Serikali kwa kupunguza kodi ya *Pay As You Earn* hadi kufika *single digit* kwa wafanyakazi wa kima cha chini. Napenda kuiomba Serikali na niliuliza hapa swali katika Bunge lako Tukufu kwamba, je, Serikali ina mpango wowote

ama ina mpango gani kwenda sasa kupunguza hii kodi ya *Pay As You Earn* kwa wafanyakazi wa kima cha juu wanaokatwa 30%.

Mheshimiwa Naibu Spika, namshukuru sana Mheshimiwa Waziri mwenye dhamana ya wafanyakazi au watumishi wa nchi hii Mheshimiwa Angella Kairuki alitupa majibu mazuri sana kwamba tayari *Workers Task Force* imeshaundwa na inayafanyia kazi haya mapendekezo na tayari yamepelekwa kwenye Baraza la Majadiliano la Utumishi wa Umma wanayafanyia kazi na muda wowote wataturudishia *feedback*, naamini *feedback* itakuwa njema.

Mheshimiwa Naibu Spika, niombe tu Serikali kwa mwaka 2017/2018, ione sasa umuhimu wa kuwapunguzia kodi hawa watumishi wa umma ama wafanyakazi wanaokatwa kima cha juu ili kuwapunguzia makali ya maisha na kama nilivyozungumza hili ndilo eneo ambalo Serikali inapata kodi yake ya uhakika. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, mchango wangu wa tatu ni kuhusiana na afya ama vituo vya afya katika Halmashauri zetu. Kiukweli uwezo ama hali ya Halmashauri zetu katika ujenzi wa hivi vituo vya afya, zahanati ama niseme majengo ya wazazi hali yao haiko vizuri, wanatumia *own source* na yenyewe wanaipata kwa kuhangaihangai. Kwa hiyo, naomba sana Mheshimiwa Waziri atakapokuja hapa ku-*windup* aweze kutueleza kiukweli kabisa kwa sababu hizi Halmashauri zinajaribu kuingia kwenye huu ujenzi wa hivi vituo vya afya ama majengo ya wazazi wanafikia usawa wa lenta, kupaua wanashindwa, yale majengo yanabakia kama magofu.

Mheshimiwa Naibu Spika, nikitolea mfano katika Halmashauri yangu ya Wilaya ya Kibaha katika Kata ya Magindu kuna jengo la wazazi pale tangu mwaka 2012 mpaka leo hii 2016 ninavyoongea halijakamilika na wala halina dalili ya kukamilika. Tunahitaji shilingi milioni 26 tu ili kuweza kulikamilisha jengo lile, wanawake wa Kata ya Gwata na Kata ya Magindu waweze kutimiza haki yao ya msingi ya kuleta watoto hapa duniani. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, napenda sana kumwomba Mheshimiwa Waziri alione hilo, tunazhitaji hizo shilingi milioni 26 ili tuweze kuwasaidia wanawake hawa ambao ni wapiga kura wetu lakini hali kadhalika niseme ni walezi wa watoto wa Taifa hili. Hii shilingi milioni 26 kwa ajili ya kumalizia hiki kituo tumeanza kuiomba tangu mwaka wa bajeti 2014/2015 hakuna kitu, 2015/2016 hakuna kitu, 2016/2017 nimechungulia hakuna kitu. Nimwombe sana Mheshimiwa Waziri atufikirie na atuonee huruma na hili suala lifike mwisho. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, mchango wangu mwingine uko katika hili suala zima la *private number*. Hapa pengine Mheshimiwa Waziri atakuja anipe shule lakini nikiangalia kwa uelewa tu wa kawaida sasa hivi katika gari yangu nimeandika Mchafu nalipa shilingi milioni tano, lakini anasema kwamba anatutoa kwenye shilingi milioni tano anatupeleka kwenye shilingi milioni 10. Katika hali tu ya kawaida ambayo wala haihitaji akili nyingi, mimi nasema tunaenda kupunguza mapato na siyo kwamba tunaenda kuongeza mapato. Kwa sababu ni hiari ya mtu, naweza nikaamua kuacha jina langu Mchafu na nikaenda nikarudi kwenye Na. T302 BZZ.

Mheshimiwa Naibu Spika, hapo nitapenda Mheshimiwa Waziri atakapokuja anifundishe kutoka kwenye hii shilingi milioni tano kwenda kwenye shilingi milioni 10 anaongezaje mapato ilhali hili jambo ni hiari na siyo lazima. Mheshimiwa Waziri atakapokuja kuzungumza nitaomba aje anifafanulie suala hili. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini suala lingine ni kuhusiana na suala zima la kuongeza tozo ama kuweka tozo kwa bidhaa za mitumba. Nilitoka kuuliza swali hapa asubuhi Watanzania milioni 12 ni maskini wa kutupwa, kila mwaka vijana takribani laki nane wanaingia kwenye soko la ajira, je, Serikali kwa mwaka inatengeneza ajira ngapi?

Mheshimiwa Naibu Spika, tuna vijana wengi ambao ni hawa tunawaita Machinga, wanafanya kazi ya kutembeza hizi nguo za mitumba ili waweze kupata riziki na familia zao. Leo ukiweka tozo kwa lengo la kuizuia hii mitumba, niulize hivi viwanda vitakavyotengeneza nguo kutuvalisha Watanzania viko wapi? Kwa hiyo, nimwombe sana Mheshimiwa Waziri jambo hili alifikirie mara mbili, je, tupo tayari kuongeza hizi tozo kwenye mitumba hivyo viwanda viko tayari? *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini suala lingine ni kuhusiana na CAG, wengi wamesema na mimi lazima nilizungumzie hili. Halmashauri zetu uaminifu wao ni wa kulegalega, CAG ndiye mkombozi mkubwa ambaye ameweza kutusaidia, CAG ndio jicho ambalo limeweza ku-*penetrate* na kuweza kuona kuna watu wanalipwa mishahara hewa, nimuombe sana Mheshimiwa Waziri na niungane na wenzangu wote waliosimama hapa kuzungumzia suala zima la CAG kuongezewa pesa, hebu akae afikirie mara mbili mbili.

Mheshimiwa Naibu Spika, tunasema bajeti yetu ni shilingi trilioni 29 na hela hizo hatuna *in cash*, ndiyo tunataka twende tukazikusanye sasa kama CAG tunamwekea hela kidogo namna hiyo atakwenda kufanya kazi gani? Kwa hiyo, nimwombe sana Mheshimiwa Waziri afikirie tena na tena kuhusiana na suala zima la CAG, aone namna bora ya kuweza kumuongezea pesa ili aweze kufanya kazi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, sitaki unigongee kengele, napenda kusema nakushukuru sana na naunga mkono hoja. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Ahsante. Mheshimiwa Munira Mustapha atafuatiwa na Mheshimiwa Musa Ntimizi, Mheshimiwa Jumanne Kishimba ajiandae.

MHE. MUNIRA MUSTAPHA KHATIBU: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante kwa kunipa nafasi hii ili niweze kuchangia bajeti hii. Naomba kwanza nimshukuru Waziri wa Fedha na timu yake yote kwa kutuletea bajeti ambayo inaweza kwenda kumkomboa maskini wa chini. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, naamini Serikali ina nia njema ya kumkomboa mwanamke mwenye kipato cha chini. Hata hivyo, cha kusikitisha vijana ambao ni zaidi ya asilimia 60 wamepatiwa shilingi bilioni tano kwa ajili ya kuendeleza ujuzi. Hii fedha ni kidogo sana kwa sababu vijana wanao-*graduate* kila mwaka ni zaidi ya 8,000. Kwa hiyo, naiomba Serikali iongeze pesa hii. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, kama kweli tunaka kwenda kwenye nchi ya uchumi wa viwanda basi naomba Serikali iwe tayari kwenda kwenye nchi ya viwanda. Kivipi iwe tayari kwenda kwenye nchi ya viwanda? Ni kwa kuvilinda viwanda vyetu vya ndani kwani bado viwanda vyetu vya ndani Serikali haiko tayari kuvilinda.

Mheshimiwa Naibu Spika, kuna Kiwanda hiki cha Urafiki ambacho Serikali inamiliki asilimia 49 lakini hawa wenzetu Wachina wana asilimia 50. Kiwanda hiki kinamilikiwa na Wachina si Serikali. Ukiangalia hapa kuna tofauti ya asilimia mbili tu ili Serikali kuweza kukimiliki lakini ndani ya bajeti hii ya 2016/2017 bado Serikali haijatenga fedha hii kwa ajili ya kukikwamua kiwanda hiki. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, ukiangalia Meneja ni kutoka China hajui *vision* wala *mission* ya Kiwanda hiki cha Urafiki. Hivi kweli tunatengenezaje ajira kupitia viwanda? Hivi ni vipi tunaweza kuwakomboa vijana wa Tanzania kwa kupata ajira? Kama hatuko tayari tungetafuta njia nyingine ya kusaidia vijana lakini si kwa njia hiyo. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, pia kuna Kiwanda cha TANELEC ambacho kiko Jijini Arusha kinazalisha jenereta. Jambo la kusikitisha Serikali inaagiza *transformer* nje badala ya kununua kutoka kwenye kiwanda hiki. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, kama kweli tungekuwa tayari kununua *transformer* katika kiwanda hiki basi tungepata ajira nyingi kwa vijana na tungeweza kupata fedha kwa ajili ya Serikali yetu. Leo wanatoka watu nje ya nchi kuja kununua jenereta katika kiwanda hiki cha TANELEC lakini sisi Watanzania tunaagiza bidhaa kutoka nje ya nchi. Nina imani bado Serikali haijaamua kuinua uchumi wa viwanda Tanzania. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba nizungumzie suala la asilimia 5 ambazo kila Halmashauri inatakiwa itoe kwa ajili ya kusaidia wanawake na vijana. Kama kweli tuko tayari kumsaidia kijana, kama kweli tuko tayari kumsaidia mwanamke basi naiomba Serikali iweze kuleta fedha hizi kwa wakati. Naiomba Serikali iweze kusimamia fedha hizi kuona zinapatikana ndani ya halmashauri kwa sababu halmashauri nyingi fedha hii wanasema hizifiki na vijana wengi hawapati fedha hii. Je, kijana huyu unataka kumsaidia kwa njia gani wakati fedha hii haimfikii? (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, pia napenda kuzungumzia suala la kiinua mgongo cha Wabunge. Wabunge wengi wameliongelea suala hili la kiinua mgongo cha Wabunge lakini niiombe Serikali yangu, naamini ni sikivu, Serikali ya CCM inavyoambiwa inasikia. Mbunge huyu katika jimbo lake anafanya harusi, maziko, matibabu na kila kitu. Leo hii unasema Mbunge huyu huyu katika kiinua mgongo chake cha mwisho ambacho anakwenda kujipanga kimaisha, umkate kodi, kweli Mbunge huyu unamtaka baadaye afanye kitu gani? (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, naiomba Serikali yangu kwa nia njema, naamini Serikali yangu ina nia njema, iweze kukaa na kulifikiria suala hili la kuwakata Wabunge kodi. Naamini Serikali yangu ni sikivu na suala hili Wabunge wengi wamelizungumza, watalifanyia kazi.(Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hayo machache, naunga mkono hoja. (Makofi)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Musa Ntimizi atafuatiwa na Mheshimiwa Jumanne Kishimba, Mheshimiwa Khadija Nassir ajiandae.

MHE. MUSA R. NTIMIZI: Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru kwa kunipa nafasi hii ili niweze kuchangia mawazo na kutoa ushauri wangu katika bajeti ya Serikali ya mwaka 2016/2017. Nashukuru na kuipongeza Serikali kwa kuleta bajeti nzuri ambayo inajali maslahi ya Watanzania wote kwa ujumla wao.

Mheshimiwa Naibu Spika, nitakuwa mchoyo kama sitakupongeza kwa ujasiri uliokuwa nao katika kipindi hiki kigumu ambacho umepitia lakini nakuamini wewe ni mwanamke jasiri na unaendelea kutuongoza vizuri bila kutetereka. Sisi tuko pamoja na wewe katika kuhakikisha kwamba kanuni na taratibu za Bunge zinafuatwa. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, nampongeza Mheshimiwa Waziri kwa bajeti nzuri lakini kuna haja ya baadhi ya maeneo tukayasemea na kuyaboresa. Cha msingi tunachomuomba Mheshimiwa Waziri asikilize mawazo ya Wabunge na kuyafanyia kazi, penye wengi pana mengi.

Mengi yaliyosemwa na Wabunge ni kwa niaba ya wananchi wengi walioko huko nje. Tunaomba Mheshimiwa Waziri ayafanyie kazi ili kuleta ufanisi zaidi. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba nigusie baadhi ya mambo ambayo yanagusa jimbo langu nikianza na suala la maji. Niungane na Wabunge wenzangu waliounga mkono na waliotoa wazo la kuongeza pesa katika Mfuko wa Maji kutoka Sh.50 kwenda Sh.100. Tunahitaji tupate pesa za kutosha katika Mfuko wa Maji ili kutatua kero kubwa ya maji iliyopo katika maeneo yetu. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali isiwe na kigugumizi katika hili, Wabunge wengi wanahitaji kutatuliwa kero za maji katika maeneo yao, akina mama wanapata taabu kubwa ya maji katika maeneo yetu tunakotoka. Tunahitaji miradi mingi ya maji itekelezeke katika maeneo yetu ndiyo maana tunashauri Sh.50 iongezwe kuwa Sh.100 ili pesa nyingi ziende zikatatue kero za maji katika maeneo yetu.

Mheshimiwa Naibu Spika, nimeamua kuanza na hili kwa sababu mimi na wananchi wa Jimbo la Igalula tuna masikitiko makubwa sana. Katika mradi wa maji wa kutoka Ziwa Victoria Jimbo la Igalula lililopo katika Mkoa wa Tabora hatumo katika mradi huu. Majimbo yote maji ya kutoka Ziwa Victoria yatafika lakini Jimbo la Igalula tumesahaulika. Napenda kujua wananchi wa Igalula wameikosea nini Serikali hii mpaka kutusahau kutuingiza katika mradi wa maji wa Ziwa Victoria wakati tuna shida kubwa ya maji? Katika kuchangia Hotuba ya Rais nilisema tuna shida ya wafugaji wanahitaji maji kwa ajili ya mifugo yao kwa maana ya malambo, tunahitaji mabwawa ya maji kwa sababu ya kutatua kero kubwa ya maji iliyopo katika Jimbo la Igalula. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, tumejaribu kuchimba visima vifupi na virefu havitoi maji kwa sababu eneo kubwa la Mkoa wa Tabora hakuna maji chini. Nilishauri, katika Jimbo letu la Igalula kuna maeneo mengi ambayo tunaweza tukatega mabwawa ya maji na watu wakapata maji lakini Serikali mabwawa imetunyima, malambo imetunyima, maji ya kutoka Ziwa Victoria hatuna, tunaambiwa tutapata maji ya kutoka Mto Malagarasi.

Mheshimiwa Naibu Spika, Mto Malagarasi ni zaidi ya kilometa 150, lakini maji yanayotoka Ziwa Victoria yanapopita Uyui kwenye Jimbo la Tabora Kaskazini ni chini ya kilometa 30 kufika katika Jimbo letu la Igalula. Ni rahisi zaidi kuyatoa maji ya Ziwa Victoria kutoka Uyui kwa maana ya Makao Makuu yetu ya Wilaya kuyaleta katika Jimbo la Igalula kuliko kuyatoa katika maeneo mengine. Niombe Serikali itueleze, Waswahili wanasema awali kuu, sasa Ziwa Victoria tunakosa tunaahidiwa ya baadaye. Sisi tunahitaji kuwepo katika mradi wa maji wa Ziwa Victoria ili kuondoa tatizo la maji katika Jimbo letu la Igalula. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, nigusie kidogo kuhusu afya, tulipitia bajeti ya Wizara ya Afya na Wizara ya TAMISEMI. Lakini katika ilani ya Chama cha Mapinduzi ya miaka kuanzia ya 2000 mpaka sasa tulizungumzia ujenzi wa zahanati katika kila kijiji, lakini pia tulizungumzia vituo vya afya katika kila kata. Nataka nisikitike, sioni ilani hii inatekelezwa namna gani kwa sababu Serikali katika bajeti zote za Wizara ya Afya, TAMISEMI na hii bajeti kubwa haijazungumza kwa uzito mkubwa kuhusiana na tatizo kubwa la afya vijijini kwetu.

Mheshimiwa Naibu Spika, zahanati nyingi zimejengwa hazijakwisha, zilizokwisha kwa nguvu za wananchi hazina wataalam. Katika Jimbo la Igalula tumeanzisha kujenga vituo vya afya katika kila kata, lakini mpaka leo hatujui Serikali itakuja kukamata namna gani miradi ile ambayo wananchi wanawekeza pesa nyingi kuondoa tatizo la afya katika maeneo yetu. *This is very serious.* Tuiombe Serikali iangalie, ione umuhimu wa ku-implement upatikanaji wa vituo vya afya na zahanati katika kila kijiji na katika kila kata ili kuondoa tatizo la afya katika maeneo yetu.

Mheshimiwa Naibu Spika, niende kwenye reli, unapozungumzia reli umuhimu wake kila mmoja anajua. Kwa sisi wana Igalula ni usafiri unaoturahisishia kufika maeneo mbalimbali. Wananchi wangu wanafanya biashara katika maeneo ya reli zile, lakini reli katika uchumi wa nchi unasaidia sana katika maeneo mbalimbali.

Mheshimiwa Naibu Spika, tumetoa ushauri mara nyingi, umuhimu wa reli kuunganishwa na RAHCO. TRL inategemea kwa kiasi kikubwa ruzuku kutoka Serikalini kwa sasa, RAHCO wanategemea ruzuku kutoka Serikalini. RAHCO tegemezi, TRL tegemezi, lakini kuna uwezekano wa TRL ikiunganishwa na RAHCO, TRL ikaweza kujiendesha kiuchumi, ikaweza kukopa na ikaweza kulifanya Shirika hili likajiendesha bila hata wasiwasi. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, tuliomba Serikali ilete sheria ya kubadilisha ili tuunganishe tena RAHCO na TRL ili kuleta ufanisi wa haya mashirika mawili; lakini mpaka sasa Serikali imekuwa kimya. Tunaomba Serikali ifanye umuhimu katika kuunganisha mashirika haya mawili ili kuleta ufanisi zaidi. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa sababu ya muda niseme zao la tumbaku. Tumbaku ni nguzo ya uchumi wa Wilaya yetu ya Uyu na Mkoa wa Tabora. Mapato makubwa ya Wanatabora yanategemea sana zao la tumbaku. Serikali kila siku inasema inazijua changamoto za mkulima wa tumbaku, utatuzi wake, kila siku tutatatua kesho lakini kero za mkulima zinazidi kuongezeka, mkulima anazidi kunyonywa, masoko yanakuwa shida. Nataka niiombe Serikali sasa, badala ya Waziri kuahidi kuja Tabora kuzungumza na wakulima kero hizi tumezileta sisi wawakilishi wao, kero hizi wanazijua, sasa Serikali tunataka majibu ni lini mkulima wa tumbaku atapatata afueni na zao lake la tumbaku. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, kodi nyingi, makato mengi, bei ndogo, soko tabu, wanadhulumiwa. Mfano mdogo, Mheshimiwa Waziri, CRDB waliingia mkataba na Vyama vya Msingi kujenga magodauni katika maeneo yetu mbalimbali. Mkandarasi walimtafuta wao, wakaingia mkataba, wakajenga magodauni yale, mwisho wa siku magodauni yale hajakwisha, yamedondoka, hayasaidii mkulima, lakini mpaka kesho mkulima anakatwa pesa kulipia magodauni yale. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, tunaomba kero ya mkulima wa tumbaku sasa iweze kwisha. Mkulima...

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha muda wa mzungumzaji)

NAIBU SPIKA: Muda wako umekwisha Mheshimiwa.

MHE. MUSA R. NTIMIZI: Mheshimiwa Naibu Spika, naunga mkono hoja, ahsante sana. (Makofi)

NAIBU SPIKA: Ahsante. Mheshimiwa Jumanne Kishimba, atafuatiwa na Mheshimiwa Khadija Nassir Ali, Mheshimiwa Alex Gashaza ajiandae.

MHE. JUMANNE K. KISHIMBA: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru kwa kunipatia nafasi hii kuchangia bajeti hii ya Serikali ya Awamu ya Tano ya 2016/2017. Kwanza napenda kukupongeza wewe mwenyewe Mheshimiwa Naibu Spika, Waziri wa Fedha, Rais wetu Mheshimiwa Dkt. John Pombe Magufuli kwa kuchaguliwa ndani ya Bunge hili. Vile vile napenda kutoa shukrani nyingi kwa wapigakura wangu wa Jimbo la Kahama kwa kunipatia kura nyingi. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, nitajikita sehemu moja ya kuongeza mapato. Ni sehemu ngumu kidogo, lakini naomba nichangie na naomba Waziri wa Fedha kama anaweza kunisikiliza ni vizuri akanisikiliza.

Mheshimiwa Naibu Spika, nchi yetu ya Tanzania imezungukwa na nchi nyingi ambazo zina madini na maliasili nyingi na nchi hizi zinategemea nchi yetu ya Tanzania kupitishia madini haya na maliasili hizi. Vile vile zinategemea kuuza nchi za nje kupitia hapa kwetu. Ninachoomba kwa Waziri wa Fedha, kama anaweza kutukubalia, nitatoa mfano wa nchi ya Burundi.

Mheshimiwa Naibu Spika, nchi ya Burundi imekuwa iki-export dhahabu tani tatu mpaka tani nne kwa utafiti unaoonesha, lakini nchi hii ina migogoro mingi ya vita na haina machimbo au mgodi wowote wa dhahabu, lakini sisi nchi yetu ina amani, ina dhahabu nyingi, imezungukwa na nchi nyingi kama Congo, Mozambique; nchi hizi zote zinataka kuuza madini yao hapa. Kuna madini ya *almasi, nickel, copper, aluminium* na madini zaidi ya 50.

Mheshimiwa Naibu Spika, na madini haya sisi si watumiaji. Tungeomba kwenye bajeti hii, kwa kuwa haiingiliani na bajeti hii, Mheshimiwa Waziri wa Fedha kama atakubali yarusiwe yawe zero wakati wa ku-export yawe *one percent*. Kwa hesabu ya harakaharaka Tanzania inaweza kupata kwa wiki tani mbili na nusu za dhahabu, maana yake kwa mwezi tutapata tani kumi na mbili na nusu zikiwa za sisi nyumbani na za watu wa nje. Kama tuta-charge kwa *one percent* kwa bei ya leo ya Dola 40 kwa *gram* au Dola 40,000 kwa kilo, tutapata zaidi ya Dola milioni 500. Dola milioni 500 kwa *exchange* ya harakaharaka ni trilioni moja kwa mwezi, hiyo ni kwa madini ya aina moja. Tukichukua madini mengine haya yaliyobaki yanaweza kutuchangia zaidi ya bilioni 900 kwa mwezi. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, tukichukua *one percent* pia kwenye hiyo tutakuwa karibu tuna bilioni tisa kwa mwezi. Kwa hiyo, *total* itakuwa na bilioni 20 kwa mwezi na pesa hii haiingiliani na Bajeti ya Serikali, ni pesa ambayo ipo tukikataa au tukikubali yenyewe iko vile vile. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, vile vile, *attendance* ya watu hawa wakija kuuza madini lazima asilimia 20 ya pesa zao wafanye *shopping* hapa. Kama watafanya *shopping* asilimia 20, maana yake watatuachia sisi bilioni 400. Bilioni 400 maana yake tutakua sisi kwa asilimia 18 ya VAT ya vitu vilivyolingia nchini ambavyo watanunua hapa, Serikali itakuwa imepata bilioni 40 tena zaidi. Kwa hiyo, madini haya yatakuwa yametuchangia zaidi ya bilioni 70 kwa mwezi. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, hakuna mahali ambapo Bajeti ya Serikali itakuwa imeguswa. Ni kiasi cha Waziri wa Fedha kusema kesho kwamba, sawa amekubali na watu hawa wanaanza kupita. Maana yake hata bila kukubali au namna gani hawa watu wanaendelea kupita hapa, wanahangaika kutoka hapa mpaka Dubai kwenda kuuza; kutoka Congo mpaka Dubai ni karibu masaa tisa, lakini kuja hapa ni masaa mawili. Kwa hiyo ingekuwa vizuri Waziri wa Fedha akaliangalia sana suala hili. Suala hili ndio utajiri wa hawa tunaowaomba pesa leo na ndio wanaotunyananasa, lakini pesa zote zimetokana na njia hiyo. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, madini haya, sisi hatuyatumii, yanakwenda yote Ubelgiji, yanakwenda Dubai, yanakwenda Singapore, yanakwenda China, yanakwenda Hong Kong na mwisho wake sisi tunakwenda kuwaomba pesa wao. Ingekuwa vizuri, tukarekebisha sera yetu ili madini haya yaweze kutusaidia sisi hapa na jirani zetu waweze kugeuza hapa kuwa Dubai ya kwao. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, pamoja na yote, kwa madini haya tutapata wageni zaidi ya 10,000 kwa mwezi. Wageni hawa ni wageni ambao wana pesa, maana yake hakuna mtu anayebeba madini akiwa hana pesa! *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, tunatarajia Sekta zote zitapata pesa kuanzia Usafirishaji, TRA, Uhamiaji, maduka, nyumba za kulala wageni, zote zitapata pesa na itatusaidia vile vile, kutuongezea na kutufungulia mlango mpya wa biashara ambao sisi hatukuwa nao. Sisi tumeelekeza zaidi kwenye utalii na nafikiri huu unaweza kuwa ni utalii mpya. Kwa namna hiyo, inaweza ikamsaidia Waziri wa Fedha akawarudishia na Wabunge pesa tunazozozana hapa za posho kama ataweza kukubaliana na wazo hilo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa leo mchango wangu ni huo, asante sana na naunga mkono hoja. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Ahsante. Mheshimiwa Khadija Nassir Ali, atafuatiwa na Mheshimiwa Alex Gashaza, Mheshimiwa Desderius Mipata ajiandae.

MHE. KHADIJA NASSIR ALI: Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru sana kwa kunipa nafasi hii. Kwanza kabisa napenda kumshukuru Mwenyezi Mungu kwa kuniwezesha kusimama hapa nikiwa mwenye afya. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, vile vile, napenda kuipongeza Serikali yangu ya Awamu ya Tano kwa kasi iliyoanza nayo, imani yangu, Tanzania yetu iko kwenye mikono salama chini ya Serikali ya CCM. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya pongezi hizo, sasa naomba kujikita moja kwa moja kwenye michango yangu, ambapo nitaanza kuongelea suala la ajira kwa vijana. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, napenda kuipongeza Serikali kwa juhudi inazochukuwa kuhakikisha vijana wanapatiwa ajira. Pamoja na jitihada hizi bado tunauhitaji mkubwa wa ajira kwa vijana. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, ushauri wangu kwa Serikali hizi milioni 50 ambazo zinatakiwa kwenda kwenye kila Kijiji zingetumika kuanzisha *Community Bank* katika kila Wilaya, ambayo vijana na makundi mengine yangeweza kukopa kwa masharti nafuu na kuweza kujajiri. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba sasa niongelee *issue* ya elimu. Naipongeza Serikali kwa kuanzisha elimu bure hadi kidato cha nne. Huu ni mwanzo mzuri wa kuweza kuwajengea fursa sawa watoto wote nchini kwa kuwajengea uwezo. Naiomba Serikali iweze kwenda mbele zaidi hadi kidato cha sita kufanya kuwa elimu bure. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, vile vile, napenda kuishauri Serikali ione namna ya kutoa mikopo kwa wanafunzi wanasoma Kada za Afya na nyingine ambazo tunahitaji sana kama Taifa mfano wa Kada hizo ni kama Kada ya Utabibu, Ukunga na kadhalika. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba sasa niongelee suala la kodi katika Sekta ya Utalii. Sekta ya Utalii inachangia asilimia 12 ya Pato la Serikali kwa Tanzania Bara na asilimia 27 kwa Tanzania Visiwani. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, *average* ya Watalii kwa mwaka ni milioni moja na hii *average* imekuwa *stagnant* kwa zaidi ya miaka mitatu. Hii inatokana na *Imposition* ya kodi ambazo

hazina tija katika Sekta hii. Ushauri wangu kwa Serikali iangalie upya hizi kodi na kuzifuta ili tuweze kuinua Utalii wetu kwa kiwango kikubwa. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, nitakuwa sijajitendea haki nisipoongelea issue ya CAG. Mimi ni Mjumbe wa Kamati ya PAC, naelewa umuhimu wa CAG naelewa kazi zake na naelewa umahiri wake. Wenzangu waliopita wameongelea sana kwa kirefu na kwa kina zaidi. Namwomba Waziri atakaposimama kwa ajili ya majumuisho atueleze ni jinsi gani atakavyoweza kupata fedha za kumwongeza CAG ili aweze kufanya kazi zake kwa umahiri. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa leo sina michango mingi, naunga mkono hoja, ahsante! (Makofi)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Alex Gashaza atafuatiwa na Mheshimiwa Desderius Mipata, Mheshimiwa Ignas Malocha ajiandae.

MHE. ALEX R. GASHAZA: Mheshimiwa Naibu Spika, nichukue nafasi hii kwanza kumshukuru Mwenyezi Mungu mwingi wa rehema ambaye amenijalia kuiona jioni hii ya leo. Pia, nichukue nafasi hii kukupongeza kwa kazi nzuri unayoifanya kusimamia Kanuni na Sheria za Uendeshaji wa Bunge. Mungu akutie nguvu na akupe afya ili uendelee kukalia Kiti hicho mpaka tunapomaliza Bunge hili la Bajeti, tarehe Mosi, Mwezi wa Saba. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, nichukue nafasi hii kumpongeza Waziri wa Fedha Mheshimiwa Mpango, Naibu Waziri wa Fedha na timu yao kwa kazi kubwa ambayo wameifanya katika kuandaa mpango huu wa Bajeti ya Mwaka 2016/2017.

Mheshimiwa Naibu Spika, kazi hii iliyofanyika ni kubwa na hii kazi imefanywa na binadamu. Yamkini kukawepo na upungufu sehemu, lakini kwa sehemu kubwa, mambo makubwa yamefanyika na ambayo kwa hakika yanatupa dira na mwelekeo wa kuwa na Tanzania ya tofauti, Tanzania ya viwanda, Tanzania ya uchumi wa kati. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, nianze na eneo la maji na umwagiliaji, sehemu ambapo wachangiaji wengi waliotangulia kama si Wabunge wote wanagusia eneo hilo kwa sababu ndilo eneo ambalo sasa linamgusa kila Mtanzania na ndilo eneo ambalo lina kero kubwa kwa sasa. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, wamejitahidi sana katika kuweka bajeti kwa ajili ya kutekeleza miradi hii kama ambavyo hata wakati wa uwasilishaji wa Waziri wa Wizara ya Maji na Umwagiliaji alisema kwamba, tunahitaji sasa kwa miaka mitano ijayo kuona ni namna gani ambavyo tunaweza tukamwondolea adha huyu mwana mama Mtanzania anayeishi kijijini kubeba ndoo ya maji. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, katika hili niseme bado ipo kazi kubwa ya kufanya na niungane mkono na waliotangulia kuchangia kwamba, katika kuondoa kero hii au tatizo hili, lazima tufanye maamuzi, sisemi kwamba, ni maamuzi magumu, lakini tuzingatie ushauri ule ambao kila mmoja anaposimama anajaribu kuutoa. Ili kuondoa kero hii, lazima tujibane na tutafute ni mahali gani ambapo tunaweza tukapata fedha kwa ajili ya kuongeza kwenye Mfuko huu wa Maji hususan maji vijijini na si kwingine. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, niungane mkono na waliotangulia kwamba tozo ya sh.1 50/= kwa kila lita kwenye mafuta, hebu tujaribu kufanya uamuzi huo tuipeleke kule ili tuongeze Mfuko huu na tuweze kutatua kero hii. Nasema hivi kwa sababu mifano iko hai, ukiangalia hata katika

bajeti iliyotengwa nina uhakika kwa maka wa fedha 2016/2017, hata viporo ambavyo bado havijakamilika hatuwezi kuvikamilisha kwa bajeti hii.

Mheshimiwa Naibu Spika, mfano kwenye Jimbo langu la Ngara, kwa miradi ile ya vijiji 10 tu, mkataba ulikuwa ni bilioni tano nukta, mpaka sasa hivi Wakandarasi wameshalipwa bilioni mbili nukta sita, maana yake bado bilioni mbili nukta tano. Kwenye Bajeti hii, Fungu la Maji lililoenda kule ni bilioni mbili tu ambayo haitoshelezi hata kuwalipa Wakandarasi kama watamaliza miradi ile. Kwa maana hiyo, mwaka 2016/2017 hakuna miradi mingine itakayofanyika pamoja na kwamba kuna Kata nyingi ambazo zina tatizo la maji ikiwa ni pamoja na Mamlaka ya Mji Mdogo wa Ngara Mjini. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, ndio maana nasema kwamba, lazima tuzingatie tuone ni namna gani tunavyoweza kuongeza kwenye Mfuko huu wa Maji hususan maji vijijini. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, sambamba na hilo, kwa sababu kauli mbiu ni kuwa na Tanzania ya Viwanda, lazima kuwe na uzalishaji na uzalishaji huo unatoka mashambani na huko ndiko waliko Watanzania, wananchi walio wengi takribani asilimia 70, ambao wanafanya shughuli hii. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, bahati nzuri hata Mheshimiwa Waziri mwenyewe kwenye hotuba yake ya Bajeti amekiri kwamba, hapo kuna changamoto kubwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, hakuna namna ambavyo tunaweza tukaleta mabadiliko ya viwanda kama hatutajikita na kuweka mikakati madhubuti ya kuongeza uzalishaji ili tuweze kulisha viwanda vyetu na ili tuongeze uzalishaji, ni lazima tuingie kwenye kilimo cha umwagiliaji. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, kwenye Jimbo langu kuna mabonde makubwa takribani hekta 5,000 na zaidi. Wizara ilishafanya survey ikaonekana yapo mabonde matano makubwa ambayo yakifanyiwa kilimo cha umwagiliaji yanaweza kubadilisha uchumi wa wana Ngara, lakini kuongeza pia pato la Taifa. Kwa sababu kundi hili linapokuwa maskini, linapokuwa halizalishi, maana yake halilipi kodi, kwa maana hiyo inazidi kuvuta hata wale wachache wanaolipa kodi, GDP ya Taifa inashuka kwa sababu ya kundi hili ambalo halijaangaliwa kwa umakini. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, kuna mradi wa Bigombo - mradi wa umwagiliaji, ambao ulikuwa ukamilike tangu mwaka 2013. Mradi ule kama ungekuwa umekamilika ungeweza kuzalisha tani nyingi sana za mazao kutoka kwenye kilimo cha umwagiliaji, lakini kwenye Bajeti hii bado haikutengewa fedha pamoja na kwamba mradi ule umefikia kwenye asilimia 80. Badala yake zimetengwa bilioni karibu mbili kwa ajili ya mabonde mengine mawili kwa kufanya upembuzi yakinifu na *detailed design* kwa ajili ya kuja kuanzisha haya mabonde mengine.

Mheshimiwa Naibu Spika, nishauri Mheshimiwa Waziri kwamba katika eneo hili, kwa sababu tayari lipo bonde ambalo mradi ulishaanza na uko kwenye asilimia 80 basi, kiasi cha fedha ambacho kimetengwa kwa ajili ya kwenda kwenye upembuzi yakinifu kwa mabonde mengine kiweze kuhamishiwa hapo ili kumalizia huo mradi na wananchi wa Ngara waweze kunufaika. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, kwenye Sheria ile ya Kodi, imejaribu kueleza juu ya kuondoa msamaha wa kodi hususan kwa ile *Pay As You Earn* kwa wafanyakazi. Ukijaribu kuangalia dhamira ya Serikali ni njema kuhakikisha kwamba, inapunguza ile kodi kutoka kwenye *digit* mbili na kubakia kwenye *digit* moja. Ukiangalia kwenye Bajeti hii...

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha muda wa mzungumzaji)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa muda wako tayari. *(Makofi)*

MHE. ALEX R. GASHAZA: Mheshimiwa Naibu Spika, naunga mkono hoja. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Desderius Mipata, atafuatiwa na Mheshimiwa Ignas Malocha, Mheshimiwa Prosper Mbena ajiandae.

MHE. DESDERIUS J. MIPATA: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru kwa kunipa nafasi. Nianze kwa kumshukuru Mwenyezi Mungu kwa kutujalia uzima na niunge mkono hoja mapema.

Mheshimiwa Naibu Spika, naanza na kumpongeza Waziri pamoja na Naibu Waziri na watalaam wake wote kwa kutuandalia Bajeti nzuri. Inaonyesha wazi kwamba, Mheshimiwa Rais anaanza kutembea kwenye kauli zake wakati wa kampeni za kuleta maendeleo kwa haraka. Kitendo cha kutenga asilimia 40 ya Bajeti yetu na kuelekezwa kwenye miradi ya maendeleo, kinataka Tanzania iruke, kwa maana ya kuleta maendeleo ya haraka. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, pesa nyingi zimeelekezwa huku, nishauri kabla sijatirika kwenye miradi. Nidhamu ndiyo muhimu, tunaweza tukajidanganya tukatenga pesa nyingi, lakini kama nidhamu itakuwa kama nilivyozoea kuona katika miaka miwili, mitatu iliyopita haitotusaidia na Wizara ya Fedha hii ndiyo imekuwa ikichelewesha kupeleka fedha za miradi katika maeneo mbalimbali. Kwa hiyo, naomba nidhamu iwe ndio kitu cha kwanza kabisa cha kuangalia. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, katika eneo la Kilimo, Serikali au Bajeti yetu imetenga zaidi ya Shilingi trilioni 1.56 sawa na asilimia 4.9. Pesa hii, kwangu naona ni ndogo hasa ukiangalia Matamko mbalimbali ya Kimataifa ambayo tumeridhia ikiwa mojawapo ni Tamko la Maputo kwamba, nchi zetu zinatakiwa zitenge angalau asilimia 10. Kwa hiyo, asilimia nne, bado tuna safari ndefu na naangalia asilimia nne imepungua hata kwa kulinganisha na mwaka jana. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, kilichopo hapa ni kwamba, kilimo hakijapewa mkazo na huku hiki kilimo ndicho tunachotegemea kukomboa nchi yetu. Kupitia kilimo, tumeajiri zaidi ya watu asilimia 70 ya Watanzania wetu, kupitia kilimo ndiyo sasa tunaingiza pesa nyingi za kigeni, lakini ndio Pato la Taifa zaidi ya asilimia 25 tunapata kupitia kwenye bidhaa za kilimo.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, naomba juhudi ifanyike kama hatutaweza mwaka huu, basi mwaka ujao tuongeze pesa zaidi katika kilimo. Kilimo hiki kina-*support* watu wa vijijini, ndiyo wapiga kura wetu hao waaminifu na ambao wamekuwa wakitekeleza sera zetu kwa utaratibu mzuri zaidi kuliko sehemu nyingine. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, watu hawa wamekosa maji, watu hawa wamekosa zana bora za kilimo, wamekosa kupata pembejeo kwa wakati. Nategemea Bajeti hii itajikita katika maeneo hayo na kuhakikisha kwamba, tunapata huduma bora katika wakati muafaka. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, lipo suala la Afya; katika maeneo yote nchini tumeshakubaliana kwamba tujenge Vituo vya Afya, tujenge Zahanati na huduma zitolewe. Katika eneo langu la Mkoa wa Rukwa na kupitia Taasisi mbalimbali za Kitaifa, imebainika akinamama na watoto, vifo vyao viko juu. *Plan International, Africare* pamoja na Taasisi zingine kama Benjamin Mkapa, wamebaini kwamba, vifo vya akinamama na watoto viko juu sana. Taasisi hizo wameweza kujenga Zahanati, Vituo vya Afya kadhaa, tumebaki sisi Serikali kuweka vifaa katika vituo vya afya na mojawapo ni Kituo cha Afya cha Kala ili huduma ziweze kupatikana za kuokoa akinamama ambao wanapoteza maisha bila sababu za msingi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba bajeti hii iende kujibu matatizo haya, tuitafisiri bajeti katika kuona kwamba, Zahanati zinaongezeka, Vituo vya Afya vinaongezeka, Watalaam wanaongezeka; hawa ni pamoja na Waganga, *Nurses* na Watalaam wa Maabara tuwaone wameongezeka katika vituo vyetu vya afya, watoe huduma bora ili wananchi waweze kupata afya nzuri. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, eneo lingine ni eneo la elimu, eneo la elimu limetengewa pesa nzuri. Naipongeza Serikali zaidi ya asilimia 22.1 ya bajeti, juhudi hii ni kubwa. Tafsiri yake ningependa kuona, tuone kuanzia Shule za Msingi kwamba Walimu hawa wanaokaa katika mazingira magumu, sasa miundombinu yao inaanza kuboreshwa kuliko ilivyo sasa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, katika Jimbo langu, Mwambao wa Ziwa Tanganyika, Walimu ni wachache, hawana nyumba, ofisi zao hazipendezi, kwa hiyo, kwa uhakika huduma inayotolewa inakuwa haitoshelezi, naomba juhudi hizo zifanyike. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, suala la mwisho ni umeme, mwaka jana tulitenga pesa nzuri sana kwenye umeme lakini matokeo yake hatukuweza kufanikiwa kwa sababu pesa hazikutolewa kwa haraka. Naomba kupitia bajeti hii, ambayo kwa hakika tumetenga hela nyingi kwenye umeme basi ielekeze katika maeneo ambao yako *remote* zaidi. Mwambao mwa Ziwa Tanganyika kuna umaskini mkubwa, lakini kuna Ziwa Tanganyika ambalo limesheheni samaki wengi na wananchi wa eneo hilo wote wanapeleka samaki Zambia.

Nimelisema hili mara kwa mara, naomba mikakati iliyopo ya Wizara ya Nishati na Madini waanzie katika eneo la Ziwa Tanganyika katika Jimbo la Nkasi Kusini kuhakikisha kwamba umeme unafika huko ili wananchi hawa waachane na hali ya sasa ya upagazi ya kupeleka samaki Zambia badala ya kupeleka katika nchi yao. Tuweze ku-*attract* wawekezaji katika eneo letu, itatusaidia zaidi katika kuboresha uchumi wa nchi yetu lakini pia uchumi wa Taifa zima kwa ujumla. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, niungane na wenzangu kusema kwamba, ile kodi inayotokana na mafao ya mwisho ya Waheshimiwa Wabunge haikubaliki. Haikubaliki na wenzangu wameieleza kwa ufundi mzuri zaidi, tutafute vyanzo vingine bado tunaweza tukavipata, tunaweza tukapata na itatusaidia. Vilevile pesa iliyotengwa kwa CAG ni ndogo, namna ya kukabiliana na ubadhirifu itakuwa ngumu sana na itakuwa kitendawili. Naiomba Wizara iangalie kwa umakini zaidi ili pesa... *(Makofi)*

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha muda wa mzungumzaji)

NAIBU SPIKA: Ahsante Mheshimiwa Mipata, muda wako umekwisha. Mheshimiwa Ignas Malocha, atafuatiwa na Mheshimiwa Prosper Mbeni.

MHE. IGNAS A. MALOCHA: Mheshimiwa Naibu Spika, nichukue fursa hii kushukuru kwa kupata nafasi hii ili niweze kuungana na wenzangu katika kuchangia bajeti ya Wizara ya Fedha na Mipango. Lakini kabla ya yote nikupongeze wewe kwa umahiri wako na msimamo, umeonesha umahiri wa hali ya juu na kiti kimeku-*fit*, hongera sana mama, hongera sana jembe. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, vilevile nichukue fursa hii kumpongeza Waziri wa Fedha, Naibu wake na watendaji wote walioko ndani ya ofisi yake, Katibu Mkuu na Naibu Katibu Mkuu. Mheshimiwa Waziri tunamfahamu umahiri wake hata kabla hajaingia ndani ya Bunge, uwezo wake tunaujua, isipokuwa michango yetu ni ya kumsaidia tu ili aweze kufunga goli vizuri kama ataitumia vizuri. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kuchangia nianze kwa kusema kwamba mapato yote, uchumi wote ili kuboresha uchumi, kuongeza mapato huwezi ukatenga vitu viifuatavyo katika kuviboresha, ikiwemo barabara, reli, umeme, maji, afya, elimu, kilimo, tena kilimo cha umwagiliaji. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru Mheshimiwa Waziri katika kitabu chake ameeleza mikakati ya ujenzi wa reli ya kati na mambo mengine, lakini katika hili nataka nitoe ushauri kwa upande wa barabara. Yapo maeneo katika nchi hii ambayo hayawezi kupitiwa na reli, ama kwa sababu ya jioografia au ukanda wenyewe kwa jinsi ulivyokaa.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo ni vyema kabisa maeneo haya na yenyewe yakatazamwa kwa upekee kwa maana ya kuwajengea barabara za lami. Kama unapitisha reli upande huu, upande huu hawana reli ni vizuri basi tukatenda haki na upande wa pili ukapeleka nguvu ya barabara za lami, kwa sababu reli haiwezi ikapita pande zote katika nchi hii. Kwa hiyo, mgawanyo mzuri ni kuweza na wenyewe kuwapelekea barabara ya lami. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, ninapozungumzia suala hili nizungumzie upande wa jimbo langu, Ukanda wa Ziwa Rukwa kutoka Kibaoni, unakuja Kilyamatundu unakwenda Kamsamba hadi Mlowo, ukanda ule huwezi ukapitisha reli lakini ni ukanda mkubwa tena wa uchumi wa hali ya juu. Nasikitika sana Serikali haijaangalia ukanda ule, una uchumi mkubwa, barabara yake ni kilometa zaidi ya mia mbili na kitu.

Mheshimiwa Naibu Spika, sasa kwa sababu Serikali imeazimia kujenga Daraja la Mto Mumba ambalo wameshatangaza tenda yake, ili kuimarisha barabara hii ni vyema wakajenga sasa lami ili iweze kutoka Kibaoni mpaka Kamsamba ikatokee Mlowo ili kuunganisha watu wa ukanda ule na mikoa mingine. Bila kufanya hivyo wale watu utakuwa umewaacha kisiwani, ile barabara ya lami unayoona Sumbawanga kwa wale watu haiwafai wala hawana matumizi nayo kabisa kwa sababu ni ukanda ambao umejitenga, kwa hiyo, nailitaka nisisitize hivyo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, suala lingine ni suala la CAG, wenzangu wamelizungumza kwa utaalum mkubwa sana, na kwa utafiti wangu karibu asilimia 90 ya Waheshimiwa Wabunge wamegusa jambo hili. Nina imani amesikiliza na mimi nimeona nigusie kwa sababu CAG ndiyo jicho, ndiyo dira ambayo inatuonesha kitu gani kimefanyika. Unapomtenga mtu huyu ni kama unataka kuficha uovu wako na sipendi Serikali hii ambayo Rais wetu amedhamiria kuondoa mafisadi halafu na mtu ambaye anaweza akawa jicho lake akapata kifungu kidogo. Kwa hiyo, nashauri kama wenzangu walivyoshauri, ofisi hii iweze kuangaliwa kwa kipaumbele cha hali ya juu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, nizungumzie suala la migogoro ya ardhi, Serikali imetenga bilioni tano kwa ajili ya fidia ya migogoro ya ardhi, lakini kiwango hiki ni kidogo sana, karibu nchi yote imetapakaa migogoro ya ardhi. Bilioni tano haitoshi kuweza kufidia maeneo mbalimbali katika nchi nzima ya Tanzania, ni kitu ambacho hakiwezekani. Kama tuna azma kabisa ya kuondokana na migogoro hii ningeomba Serikali iweze kuangalia ni namna gani inaweza kufanya katika suala zima la kuongeza. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, suala lingine ni suala la mapato kutokana na wananchi kudai risiti wakishapata huduma na namshukuru Mheshimiwa Rais amepiga kauli mbiu sana kwenye TV tunamsikiliza. Sasa kauli mbiu hii ya Mheshimiwa Rais isiishie kwenye TV maana yake ni *indicator* kutuambia sisi viongozi wote, Waheshimiwa Wabunge, Wenyeviti na raia wote wenye nia njema, huko tunakofanya mikutano kipaumbele iwe ni kuwaelimisha wananchi wetu kudai risiti anapopata huduma na hasa huko vijijini. Tumuunge Mheshimiwa Rais, anazungumza kwenye TV, sisi twende nayo kwenye mikutano ya hadhara kutoa elimu kwa wananchi wetu ili waweze kudai risiti pindi wanapopata huduma. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, nizungumzie mashine za kutoa risiti. Ili tuweze kuleta ufanisi vizuri ni vyema kabisa mashine hizi zikatolewa bure na si bure, kwa sababu mtu akitoa mashine atakapokuwa anazitumia ndiyo nia njema ya kuleta mapato kwenye Serikali. Kwa hiyo, nashauri, ni vyema kabisa mashine hizi zikatolewa bure. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, suala lingine ambalo limezungumzwa na karibu Waheshimiwa Wabunge asilimia 90, ni kuondoa msamaha wa kiinua mgongo kwa Waheshimiwa Wabunge. Suala hili ukiliangalia, Mheshimiwa Waziri wa Fedha, ni kama limechomekwa, halijaja kwa muundo rasmi, limechomekwa. Sasa kama limechomekwa ni kazi rahisi, lichomoe tu, hakuna sababu ya kuhangaika nalo. Lichomoe, kwa sababu lingekuwa limekaa kwa mpangilio lingegusa viongozi wote wa kisheria ambao wanatakiwa kusamehewa na msamaha huo, lakini kwa sababu limepachikwa basi wewe usipate kazi ngumu, lichomoe, wala halina hata uzito wowote, lichomoe. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa maana hiyo, watu wengine wanaweza wakadhani sisi Waheshimiwa Wabunge tunajisemea, sisi siyo Wabunge wa maisha, tupo leo, kesho watakuja Wabunge wengine, kwa hiyo hatujizungumzii sisi, tunazungumzia hata watakaokuja. Maana mtu mwingine anaweza kusema hawa Waheshimiwa Wabunge wanajitetea, hapana, sisi siyo Wabunge wa milele, wangapi walikuwepo hapa hawapo, hata Mawaziri hawapo. Kwa hiyo, tunazungumza kwa niaba ya Watanzania na kwa nia njema. Kwa hiyo, tunaomba sana Mheshimiwa Waziri aweze kuliangalia jambo hili. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, nadhani kwa haya machache yametosha. Naunga mkono hoja. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Prosper Mbena.

MHE. PROSPER J. MBENA: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru kwa kunipa nafasi niweze kutoa maoni yangu katika kuchangia hotuba hii ya Mheshimiwa Waziri wa Fedha, hotuba ya Bajeti ya Serikali.

Mheshimiwa Naibu Spika, nianze pia kwa kumpongeza Mheshimiwa Waziri, Dkt. Philip Mpango kwa hotuba yake ambayo kwa ujumla ni nzuri na kama wenzangu wengi walivyosema, ni bajeti ya kwanza hii, anachukua mambo mengine ya nyuma, anaangalia huko tunakokwenda mipango iko vipi, pamoja na ushauri mwingine, naamini na ushauri wa Waheshimiwa Wabunge atauzingatia, kwa hiyo nampongeza sana Mheshimiwa Waziri. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini pia nielezee masikitiko yangu makubwa kwa kusema kweli, kwamba Jimbo langu la Morogoro Kusini tulijipanga sana katika kipindi hiki tuweze kukuza uchumi, hasa wa kilimo na kwa sababu hiyo tulitegemea sana kupata miradi ya miundombinu ya barabara. Tumezungumza sana, tumeomba sana, tumeeleza sana, lakini kwa bahati mbaya sana haikupewa umuhimu.

Mheshimiwa Naibu Spika, hili nalisema wazi kabisa, limenisikitisha na litawasikitisha wananchi wengi sana wa Morogoro Kusini. Hata hivyo, naamini Serikali itakuwa na jicho lingine la kuangalia ukweli kwa sababu huko ndiko kwenye kuzalisha mazao, huko ndiko kwenye vijiji, huko ndiko kwenye nafasi ya kutengeneza viwanda hivi tunavyovizungumza, lakini bado haki haitendeki, bado wenzetu hawaoni hicho ambacho sisi wengine tunaona, bado hawaoni hata umuhimu wa ile barabara ya Bigwa kwenda Kisaki kwa kiwango cha lami ambacho watu kama Wamarekani waliiona na wameiweka kwenye Mpango wa MCC II, lakini Serikali yangu hii hawataki kukubali, hawataki kuona, hakuna haki inayotendeka na hili si jambo jema, hatulikubali.

Mheshimiwa Naibu Spika, nizunguzie hali ya uchumi wa Taifa, nimesoma hali ya uchumi wa Taifa katika mwaka huu tulionao 2015, kwa sehemu kubwa, kwa sekta nyingi hatukufanya vizuri ukifananisha na hali ilivyokuwa mwaka 2014. Yapo maeneo tumefanya vizuri sana, ukuaji wa Sekta kama za Ujenzi, hususan barabara na ujenzi wa nyumba za makazi, tumefanya vizuri na kwenye eneo hili nimpungeze sana Mheshimiwa Rais Dkt. John Pombe Magufuli kwa sababu ni eneo ambalo yeye mwenyewe akiwa Waziri wa Ujenzi amelisimamia. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini pia nipongeze Sekta Binafsi, niipongeze pia Serikali upande wa TBA, pamoja na mashirika na taasisi za kifedha ambazo ziliweza kwa sehemu kubwa kujenga hizi nyumba za makazi ambazo tunazizungumzia sasa hivi na sehemu nyingi ni mfano. Ni nzuri, ni za kisasa zinafurahisha hata kwa kuziangalia, nawapongeza sana.

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini hilo halitoshi, hatukufanya vizuri kwenye upande wa biashara. Kwenye upande wa biashara hatukufanya vizuri, kwenye biashara kwenye ranking zetu Kimataifa kwa upande huu, malalamiko ni yale yale. Kunakuwa na usumbufu kidogo wakati wa kuomba leseni, kunakuwa na mzunguko sana, hata wakati wa kulipa kodi tu hizi bado watu wanazungushwa. Sasa Serikali ifike mahali tuweke utaratibu mzuri, tujirekebishe.

Mheshimiwa Naibu Spika, hakuna sababu nchi kama Rwanda kila siku wenzetu wanasifiwa kwamba wao wanarahisisha sana mambo yao kuliko sisi na viongozi wetu hawahawa, Mawaziri wetu hawahawa wana uwezo mkubwa sana, lakini bado tatizo hili linaonekana kuwa linatusumbua. Nawaomba sana tujipange kwa makusudi kabisa, tuondoe tatizo hilo, tuondoe tatizo la rushwa, tuondoe tatizo la ukiritimba, watu wafanye biashara. Tunahitaji hawa watu wengi wa biashara waongeze mapato ya Serikali. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, nizungumzie maeneo machache machache ambayo nayaona pengine yataleta tija kidogo kwenye hii bajeti. Wengi wamezungumzia suala la uvuvi kutopata nafasi inayostahili. Ni kweli, ukisoma kwenye vitabu hivi huamini kwamba hii ni nchi yetu ambayo imezungukwa na maziwa na bahari, hatujaweza kutumia vizuri nafasi yetu. Inanifanya nikumbuke kwamba inawezekana tulifanya makosa sana tulipoliharibu Shirika letu la TAFICO, naamini kabisa uvuvi tunaoufanya huu ni mdogo sana, lakini bado tumepata mapato haya, tungeweza kupata zaidi ya mara nne kama tungeweza kufanya uvuvi mkubwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, wenzetu Msumbiji wamenunua meli kubwa za uvuvi kwa ajili ya bahari hii ambayo tuna-share nao, wamenunua meli 34 zinafanya uvuvi wa viwanda na sasa hivi nyingine wanazitengeneza ili sasa wa-meet zile standards za kuuza samaki wao kwenye soko la Ulaya, sisi hakuna, huoni kama kuna jambo la namna hiyo. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, ningewaomba sana twendeni kwa spidi, twendeni na sisi kama vile si Taifa dogo hivi. Tuchukue uzito wetu, ukubwa wetu hata kwa jiografia tu, hawa wenzetu wanashinda vipi sisi tushindwe? (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, eneo lingine ambalo linanihusu moja kwa moja ningependa nichangie, nisije nikalisahau, ni hili la milioni 50 za vijiji. Wengi wamelizungumza, kila mtu ana mawazo yake, wengine wanataka waanzishie benki, wengine wanataka waanzishie vitu vingine. Hizi ni pesa ziko maalum kwa ajili ya wajasiriamali wetu vijijini, ni vizuri tusiende nje ya malengo ya hizi pesa zilipowekwa. Tugawiwe kwa utaratibu mzuri lakini ulenge kule ambako ilani ilisema na Mheshimiwa Rais alisema, tuwasaidie wajasiriamali kule, hili ndilo lengo kubwa la hizi pesa. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, mikoa 10 itakayoteuliwa mwanzo sina uhakika nayo, vigezo gani mtatumia sina uhakika, nitashindwa majibu ya kuwaambia watu wangu kule jimboni. Ninachoomba hizi pesa zigawiwe, vijiji vipate ili na wao waweze kufanya shughuli zao.

Mheshimiwa Naibu Spika, nizungumzie suala la ununuzi wa ndege tatu za Air Tanzania (ATCL) jambo zuri, limekuja wakati muafaka, ushindani mkubwa kwenye eneo hili. Sikatai pendekezo linalozungumzwa la kuangalia partners tunaoweza tukafanya nao, lakini hilo halizuii sisi kuanza na hizo ndege ambazo tunataka tuwe nazo. Wasiwasi wangu ni madeni ya ATCL, kama bado yapo.

Mheshimiwa Naibu Spika, huko nyuma nilihusika kwenye vikao vidogo vidogo, nafahamu vitu vingine. Upo wakati ndege zao zilitaka zikamatwe wakiwa nje ya nchi, sasa kama madeni haya hayajamalizika, wanaweza wakanunua ndege mpya, wakaanza safari, hukohuko zikawa grounded, zinachukuliwa na wenye madeni. Kwa hiyo, tahadhari naiweka tu kwa Serikali waangalie, je, suala hilo limekaa vizuri. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, nizungumzie...

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa Mzungumzaji)

MHE. PROSPER J. MBENA: Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kuunga mkono hoja. Ahsante. (Makofi)

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, tumefika mwisho wa uchangiaji kwa kipindi hiki cha jioni na sina matangazo niliyoletewa hapa. Kwa sababu hiyo, naahirisha shughuli za Bunge mpaka kesho asubuhi saa tatu kamili.

*(Saa 12.00 Jioni Bunge liliahirishwa mpaka Siku ya Jumatano,
Tarehe 15 Juni, 2016, Saa Tatu Asubuhi)*